

BRITISH MUSEUM

A-3565

46

ERA. 5025.2.12261

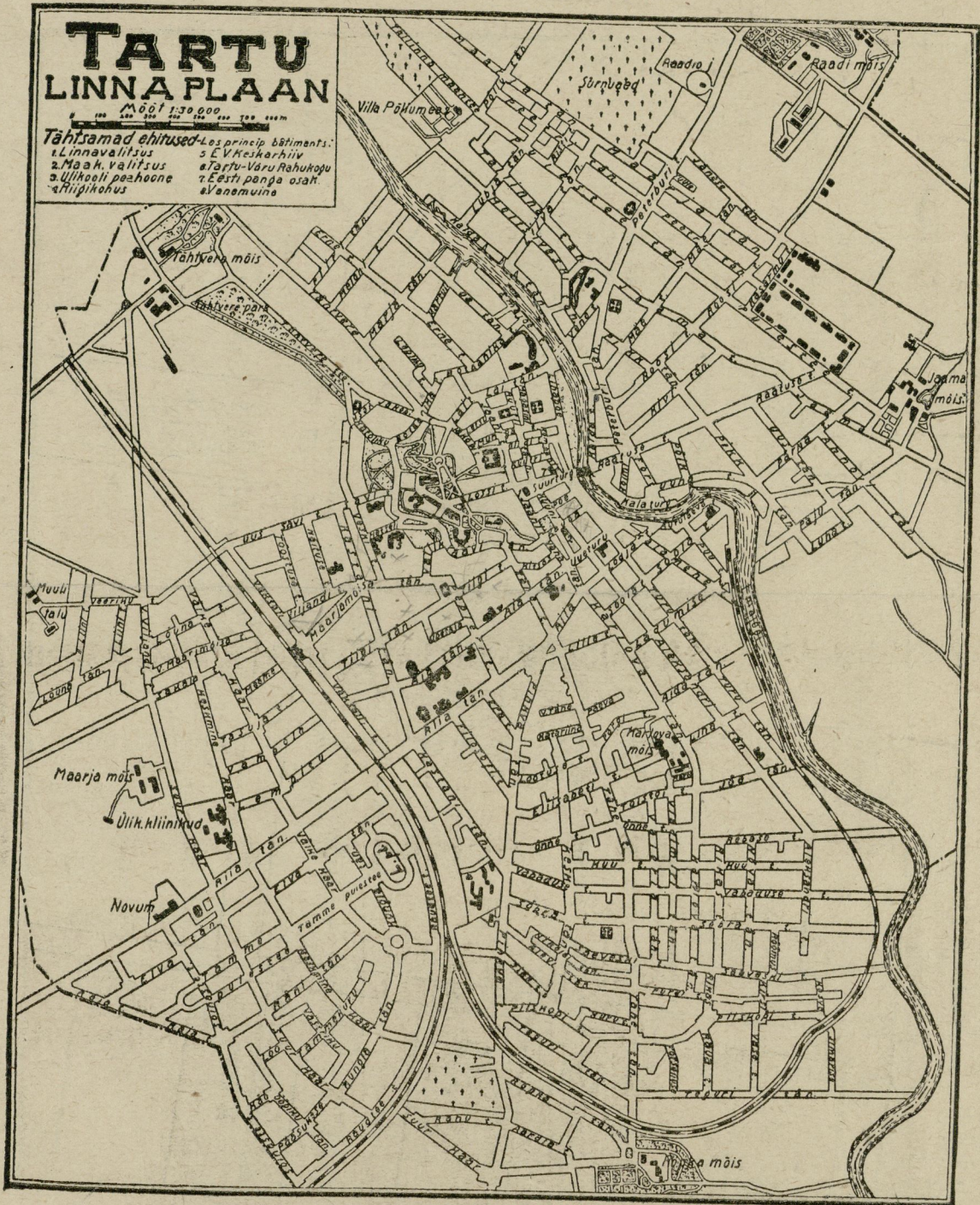

TARTU

TARTU

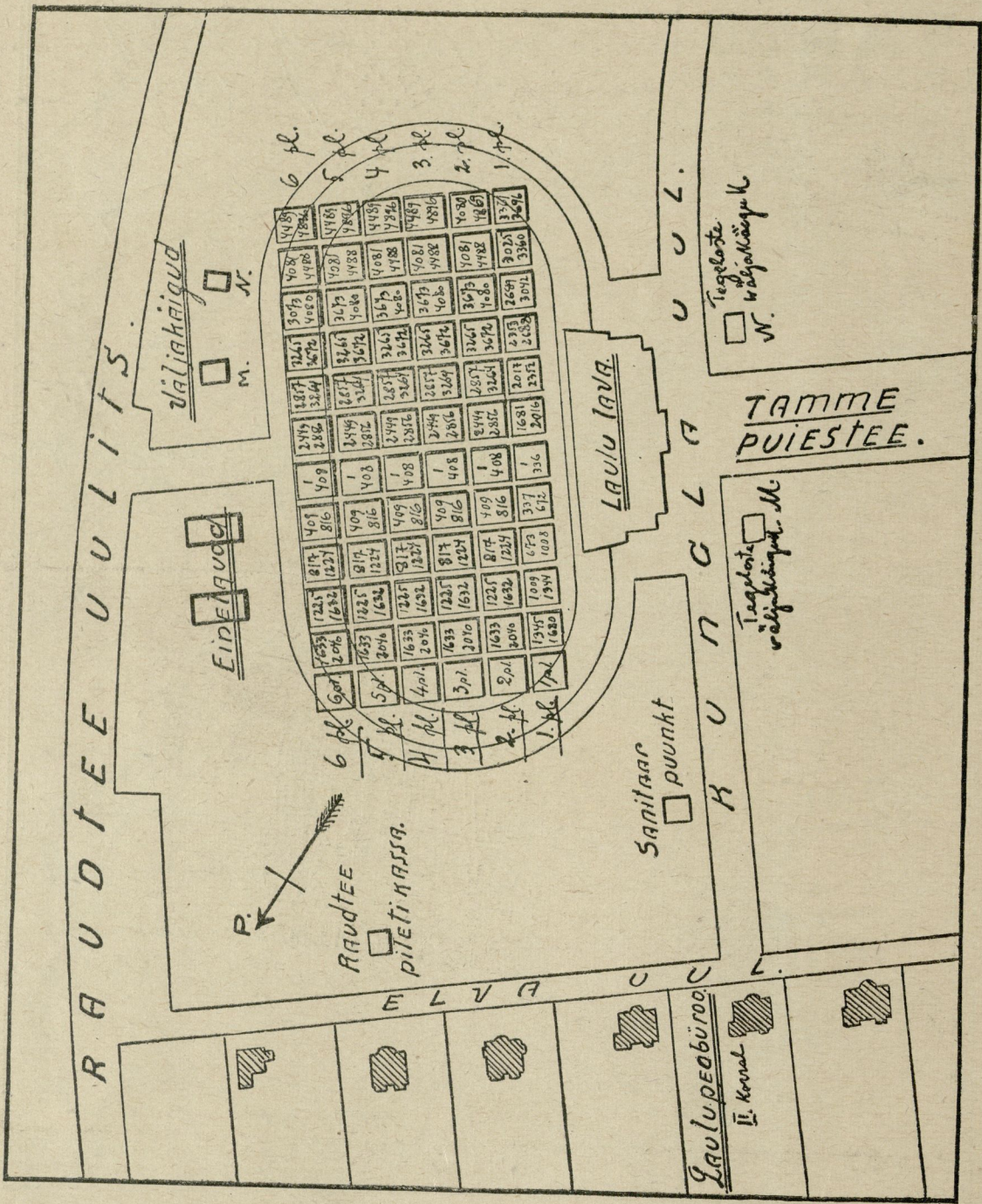
Johann Naha,
Tallinn, Sakala 45-2.

TARTU
Kultuuriloolisest materjalist.

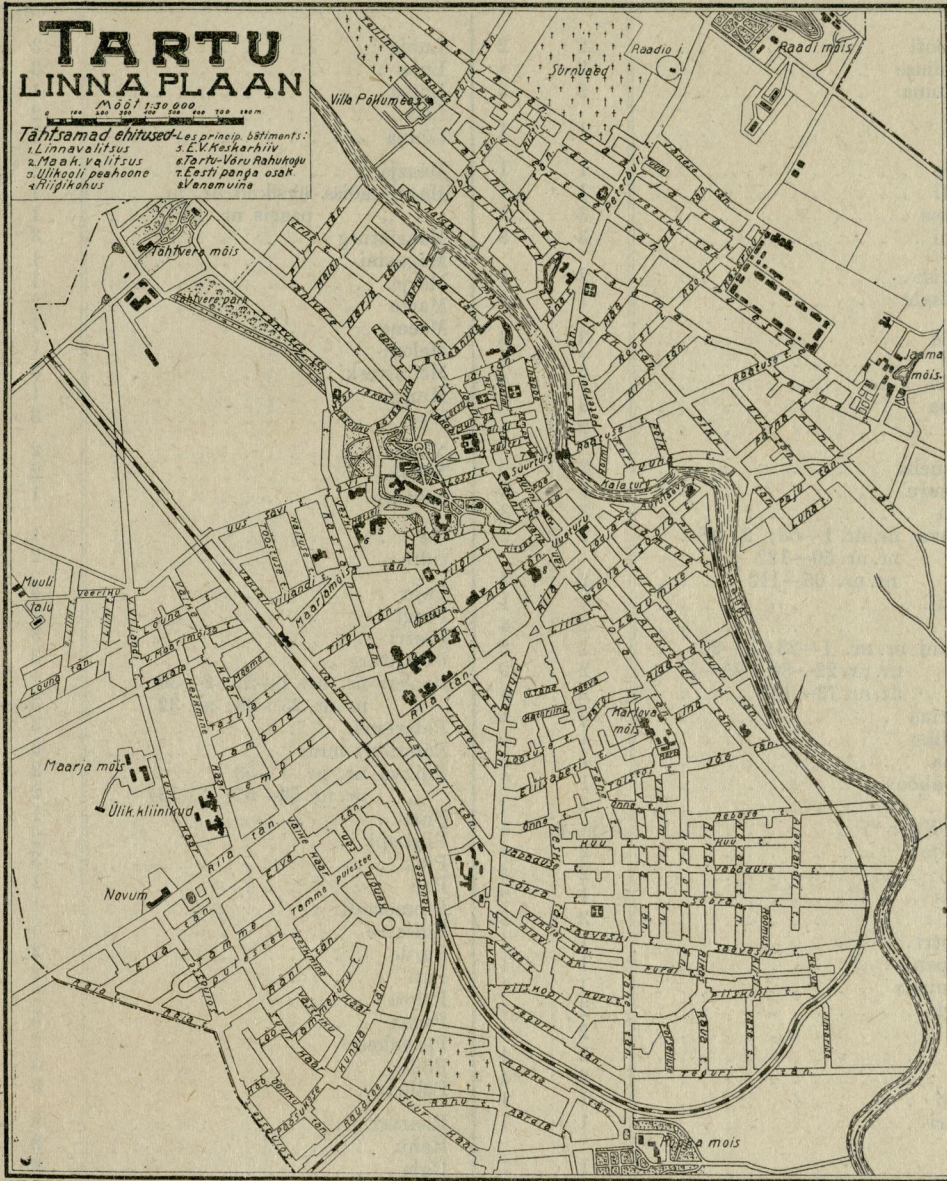
Johann Naha,
Tallinn, Sakala 45-2.

TARTU
kultuurilise materjali.

TARTU LINNAPLAAN

Tähtsamad ehitused - Les. arhitekt. sõlmimants:
 1. Linnavalitsus 5. E. V. Keskerhiv
 2. Maak. valitsus 6. Tartu-Võru Rahukoju
 3. Ülikooli peahoone 7. Eesti panga osak
 4. Riigikohus 8. Venemuina

TARTU LINNA TÄNAVATE NIMESTIK.

T Ä N A V A D	Politsei- jaosk.	Rahuk- jaosk.	T Ä N A V A D	Politsei- jaosk.	Rahuk- jaosk.
Aardla	2	4	Allikku	1	1
Aia nr.nr 2-54	2	2	Annemõisa	3	3
„ nr.nr. 1-65	1	2	Aurulaeva	2	2
Aida	2	2	Elisabeti	2	4
Aleksandri nr. nr. 1-9; 2-12	1	2	Elva	2	4
„ nr. nr. 11-69; 14-86	2	2	Emajõe	1	1
„ nr. nr. 71-131; 88-134	2	4	Era	2	2
Alevi	2	4			

Ilusoor	2	2	Lubja	3	3
Forseliuse	2	4	Luha	3	3
Fortuuna	3	3	Lutsu	1	1
Gildi	1	1	Lõo	2	4
Herne	1	1	Lõuna	1	4
Hetsli	1	1	Maarja	3	3
Hobuse	3	3	Maarjamõisa üksikud nr. nr.	1	1
Holmi	3	3	„ paaris nr. nr.	1	2
Ilmarise	2	4	Maarjaturg	3	3
Ilmatsalu	1	4	Magasini	1	1
Jaama	3	3	Marja	1	1
Jaani	1	1	Marta	2	4
Jakobi	1	1	Meeme	1	4
Jänese	3	3	Meloni	1	1
Jõe	2	4	Meltsiveski	3	3
Kalamehe	2	2	Munga	1	1
Kalaturu	3	3	Mäe	3	3
Kalda	3	3	Neeva	2	4
Karlova nr. nr. 1—63; 2—48	2	2	Nikolai	2	4
„ nr. nr. 50—122 ja			Näituse	1	1
„ nr. nr. 65—113	2	4	Oa	1	1
Kartuli	1	1	Odra	2	4
Kase	2	4	Paju	3	3
Kastani nr. nr. 1—23; 2—20	1	2	Pargi	2	4
„ nr. nr. 22—80; 25—71	2	2	Peetri	3	3
„ nr. nr. 73—139	2	4	Peetriturg	3	3
Katarina	2	4	Pepleri nr. nr. 1—21; 2—30	1	2
Katoliku	1	1	„ nr. nr. 23—29; nr. 32	2	2
Kauba	1	2	Peterburi	3	3
Kaubahoov	1	2	Peterburi mnt.	3	4
Kesk	2	4	Pihkva nr. nr. 1—53	2	2
Kesk-Kaar *)	1 ja 2	4	„ nr. nr. 53—57; 2—134	2	4
Kevade	2	4	Piiri	1	1
Kirsi	2	4	Piiskopi	2	4
Kitsas	1	2	Pikk	3	3
Kivi	3	3	Poe	1	1
Kloostri	1	1	Promenadi	1	2
Kompani	1	1	Puiestee	3	3
Kroonuaia	1	1	Purde	2	4
Kungla	2	4	Puu	2	2
Kuru	2	4	Päeva	2	4
Kuu	2	4	Pärna	3	3
Käo nr. nr. 1—11	2	4	Pääsukese	2	4
Küüni	1	1	Põik	3	3
Küütri	1	1	Põllu	3	3
Lai	1	1	Raatus	3	3
Ladumise	2	2	Rahu	2	4
Lembitu	1	4	Raja	2	4
Lepiku	1	1	Raua	2	4
Liini I	1	4	Raudtee	2	4
Liini II	1	4	Rebase	2	4
Liiva	3	3	Riia	2	2
Lihapoe	1	1	Riia mnt. üksikud nr. nr.	1	4
Lille nr. nr. 1—17	2	2	„ paaris nr. nr.	2	4
„ nr. nr. 2—24	2	4	Rikas	2	4
Lina nr. nr. 1—11	2	4	Risti	3	3
„ nr. nr. 2—8	2	2	Roosi	3	3
Lodja	2	2	Ropka	2	4
Lootuse	2	4	Räpina mnt.	3	4
Lossi	1	1	Räni	2	4
			Rõõmu	2	4
			Rüütli	1	1

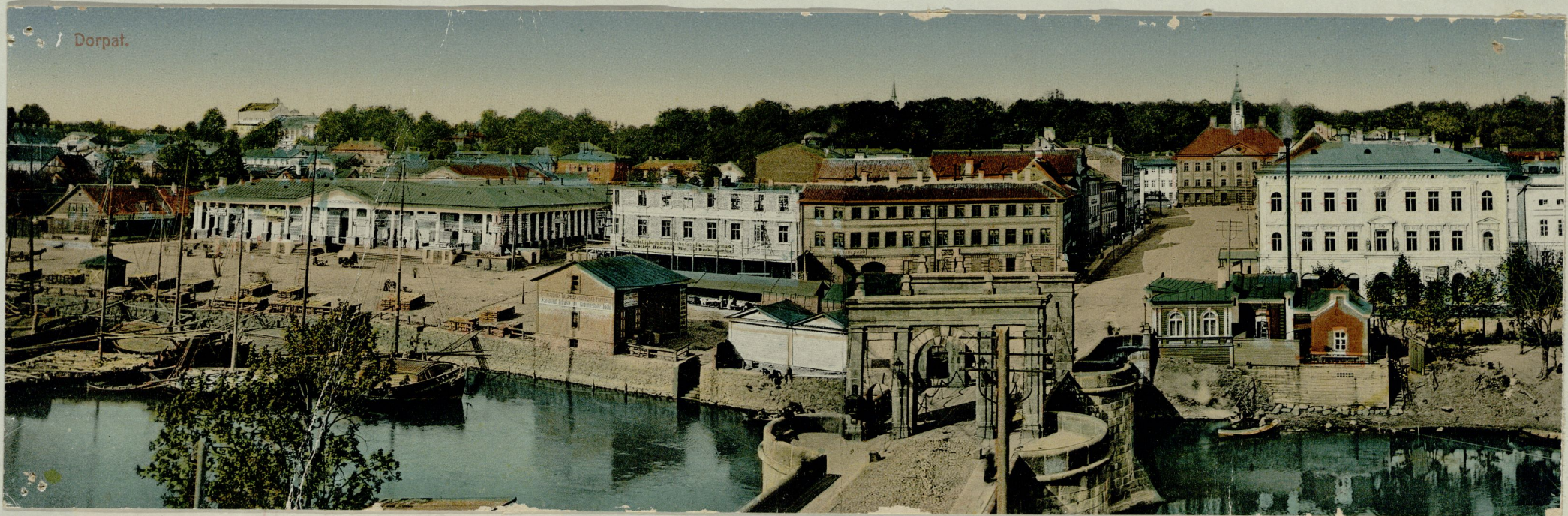
*) Majad nummerdamata.

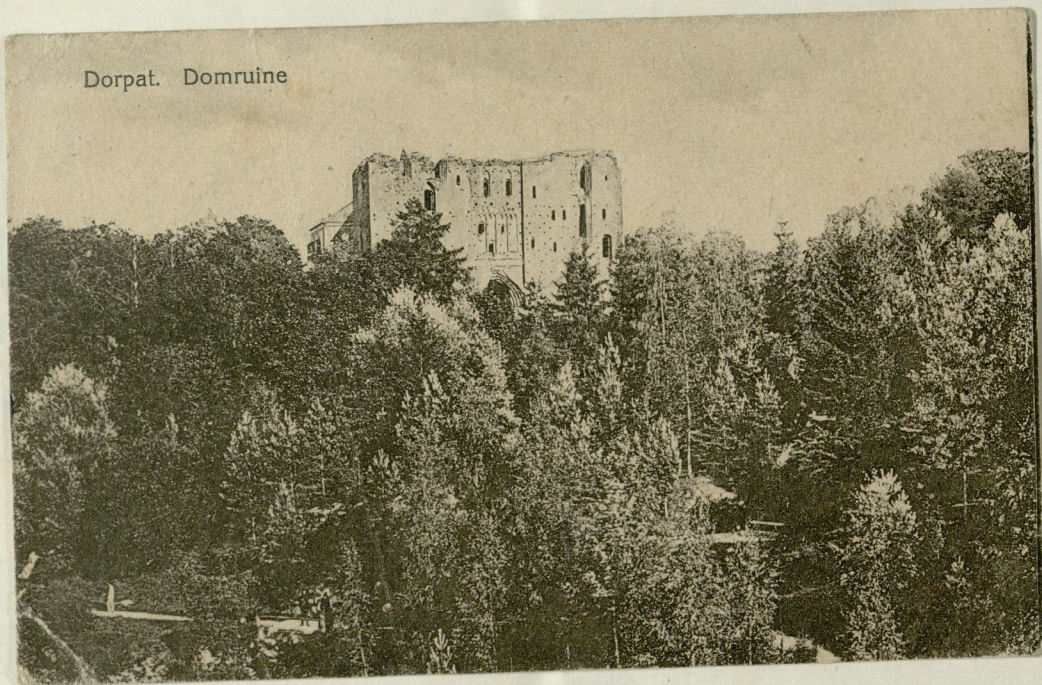
Alt-Dorpat
(vor 100 Jahren)
Peterstraße.

Paul Oler
Linnuskatu
Keskustie
1921

Dorpat. Domruine

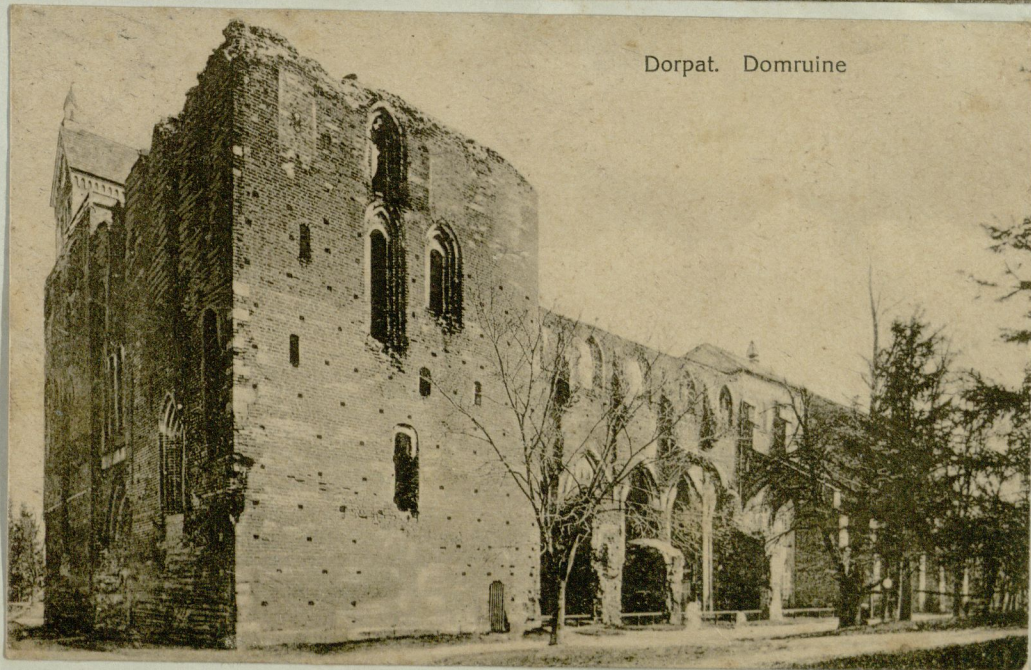
Dorpat. Blick vom Dom.

Dorpat — Johanniskirche

DORPAT
Domruine

Dorpat. Domruine

Foto Trefeldt

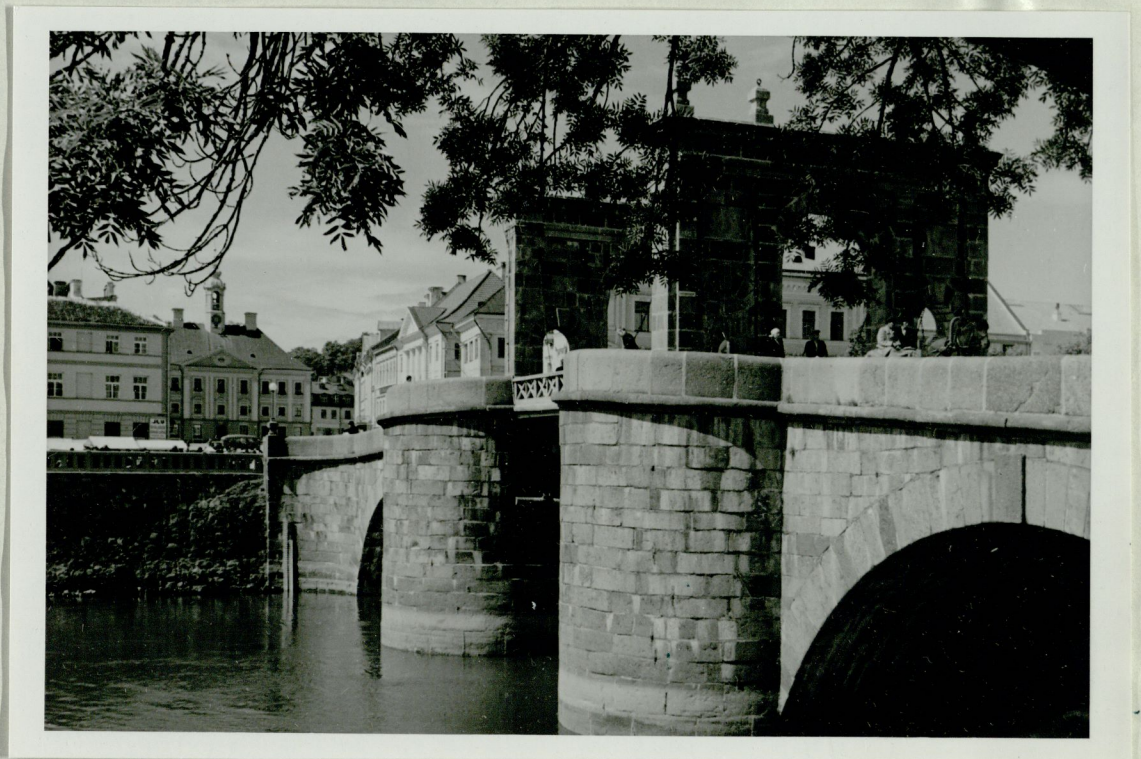

Foto Trefeldt

Foto Trefeldt

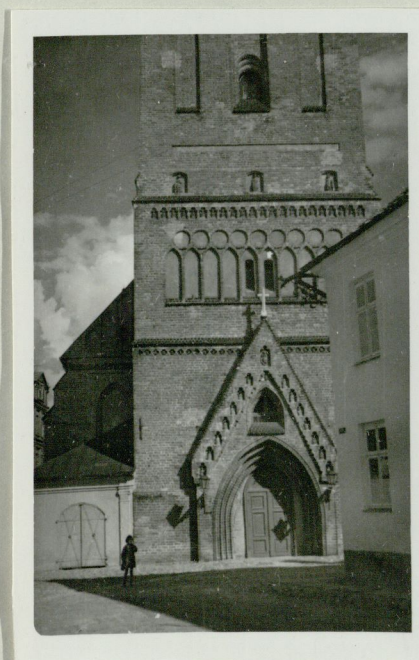
Foto Trefler

Tartu
foani
kõne.

rept. Tah. lüel. qel. kuu. 12. 5. 19

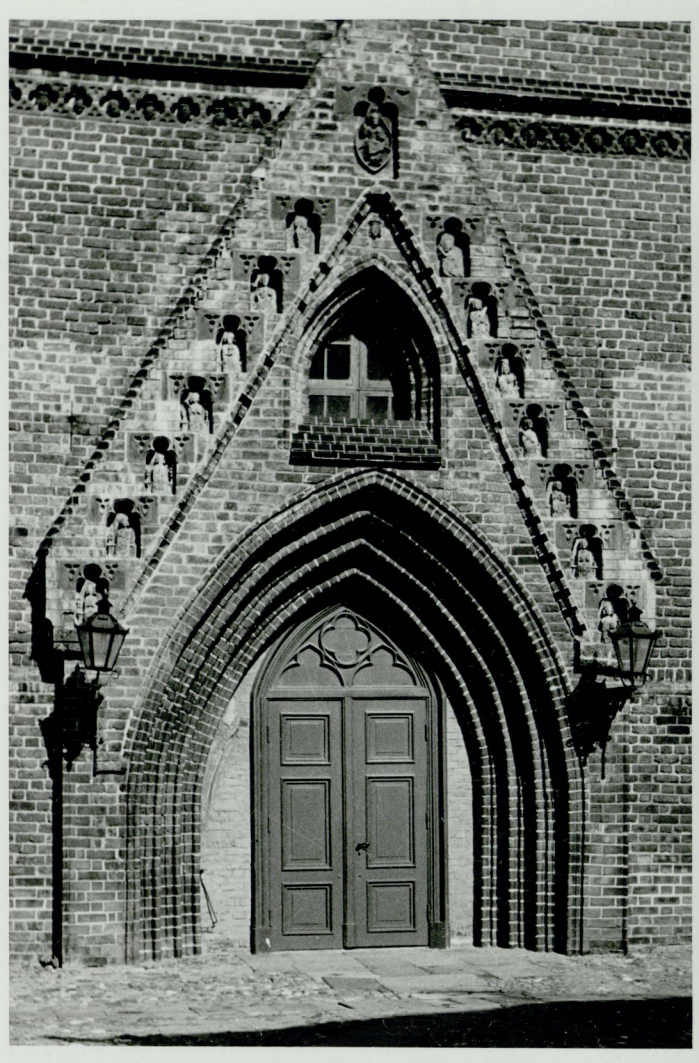

ans. 2. kesa fotod 1939

oulohe kōvel pildol kuzetachid nage unqel.

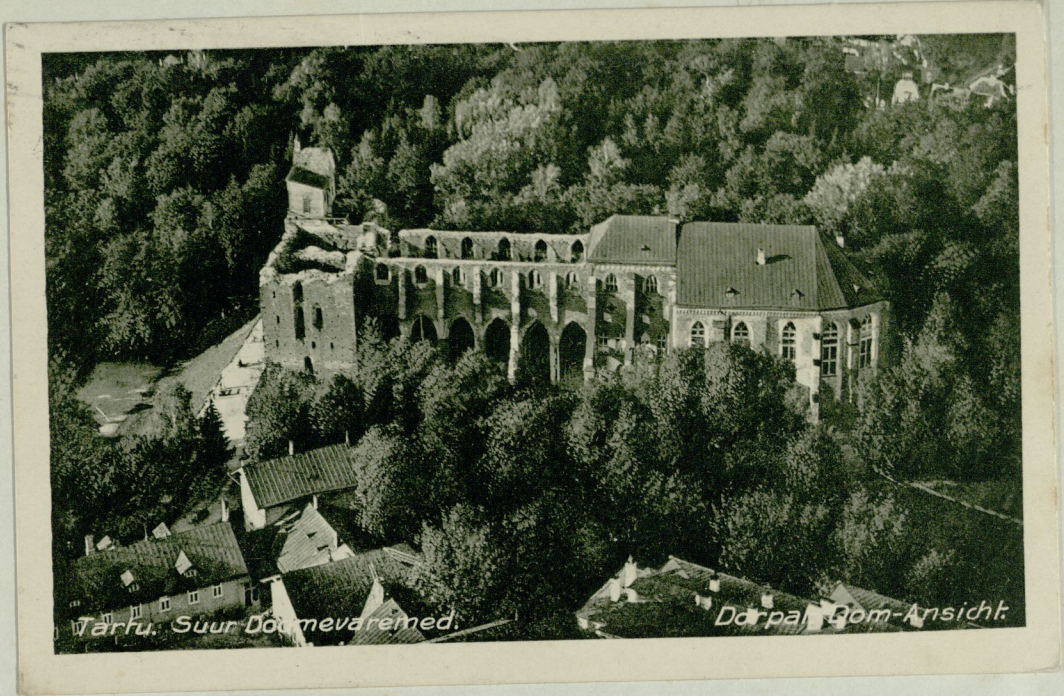
foto
Trefselokt 1938

paan in portaal.

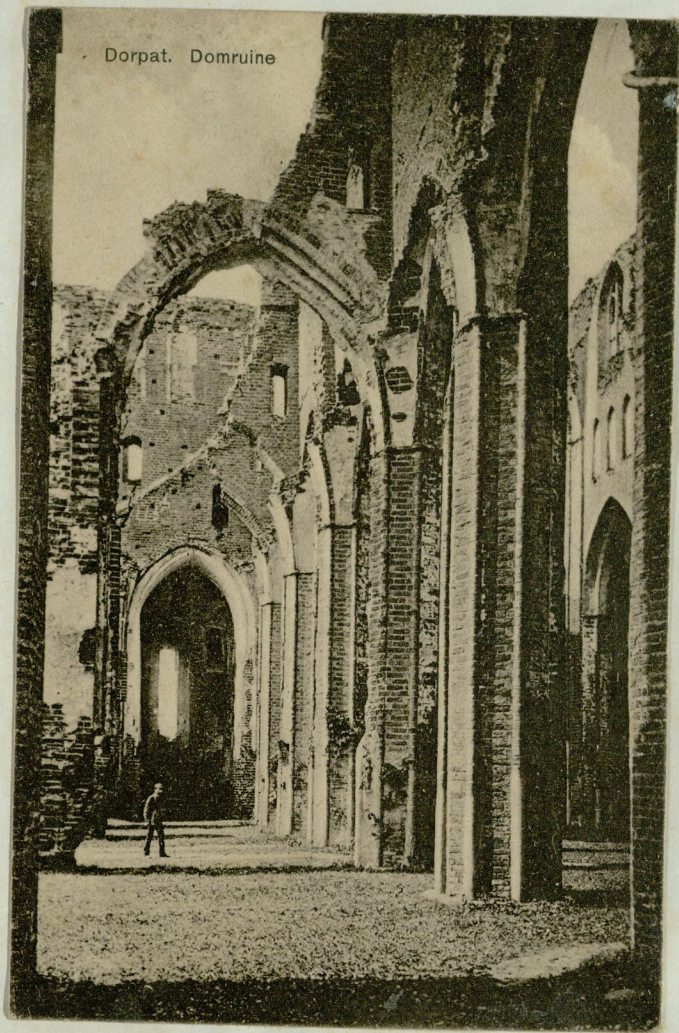

S. Bruno foto 1942

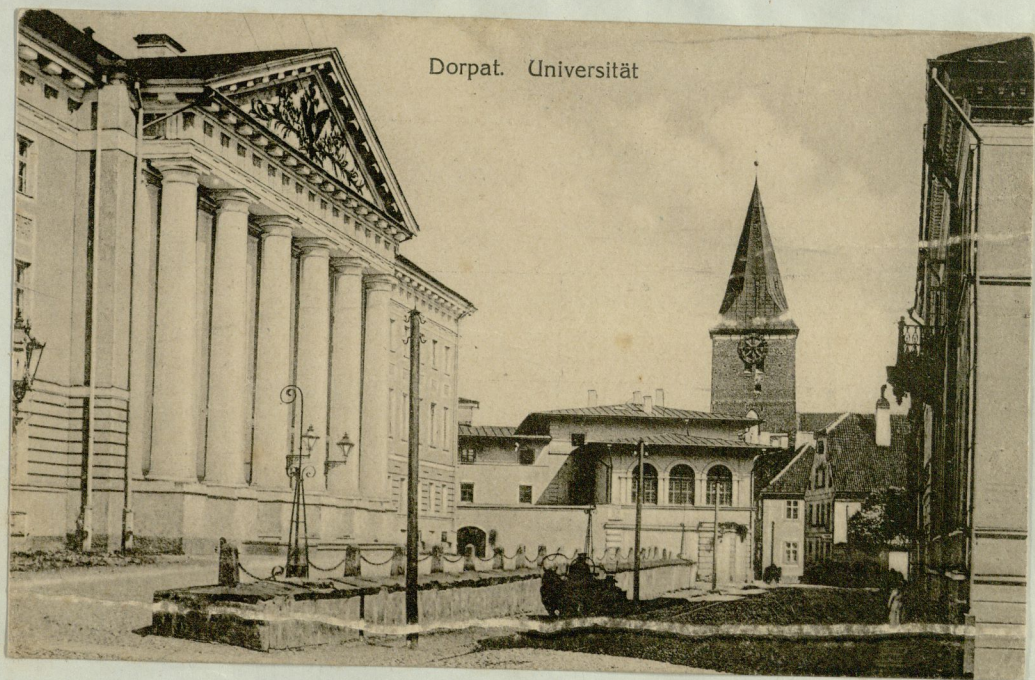

Tartu. Suur Toomekatedraal.

Dorpat. Dom-Ansicht.

Dorpat. Domruine

Dorpat. Universität

*foto püüdnud
20.*

Erkwa foto?

Dorpat, Dom-Anlage

Qua foto

1.8.26.

Arce 9. klesu
foto.

Āli opilasvīnība vāstas nājs un.
Sai mīnā. sucl kamatād.

opilas
vīnība

21.8.26

Arce 9.

Foto Christian'ls saadul
negas in Tartus vist Kunstiaj, 1882.

Sepred, mis tain.

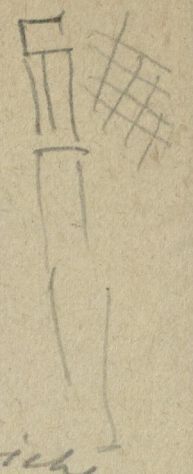
808-112

Foto Christian'ls
ny Kaj. 1882?

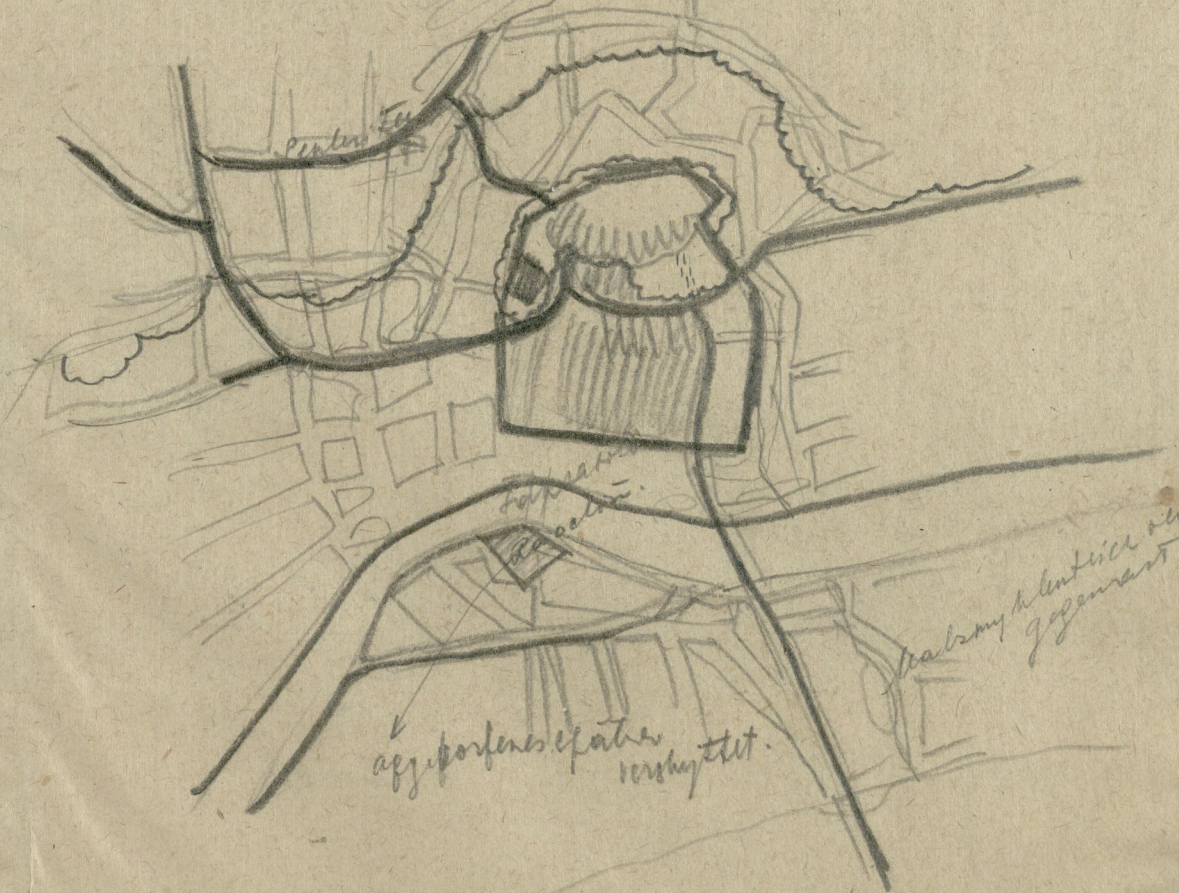
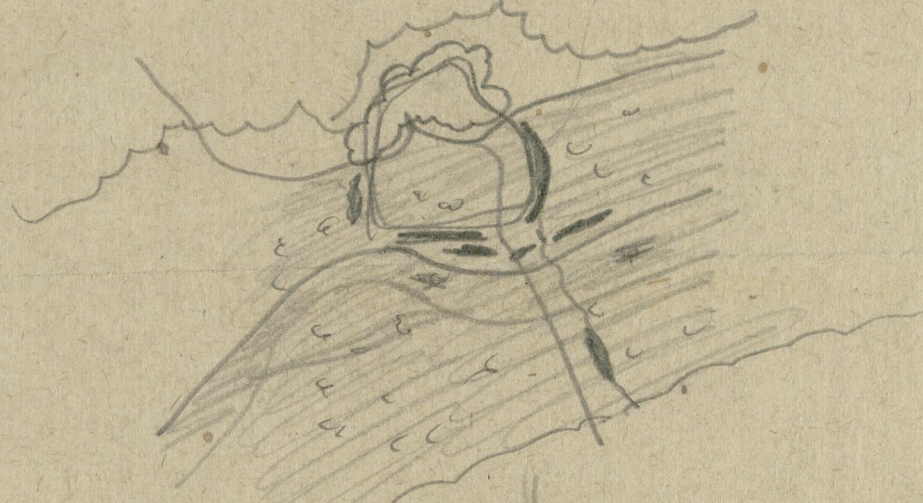
PoT'vabrikus hoov
Pestubini tain.

Angedeutet skizzen der Gegenwart.
Kesserae kaart Dr. R. Otto too 1918a.

Sus Dorfats vergangener Zeit.
Dr. Richard Otto
1918a.

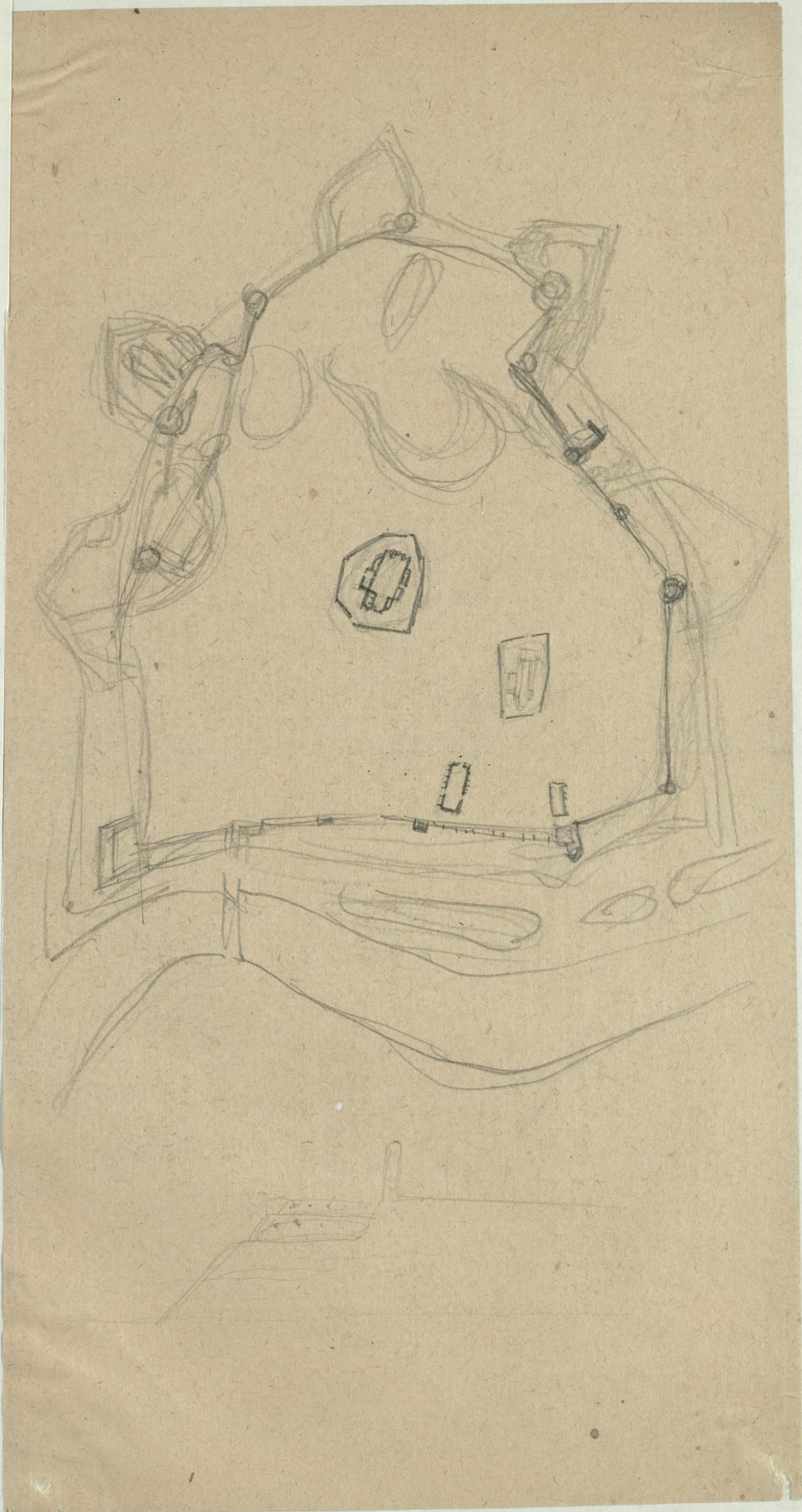

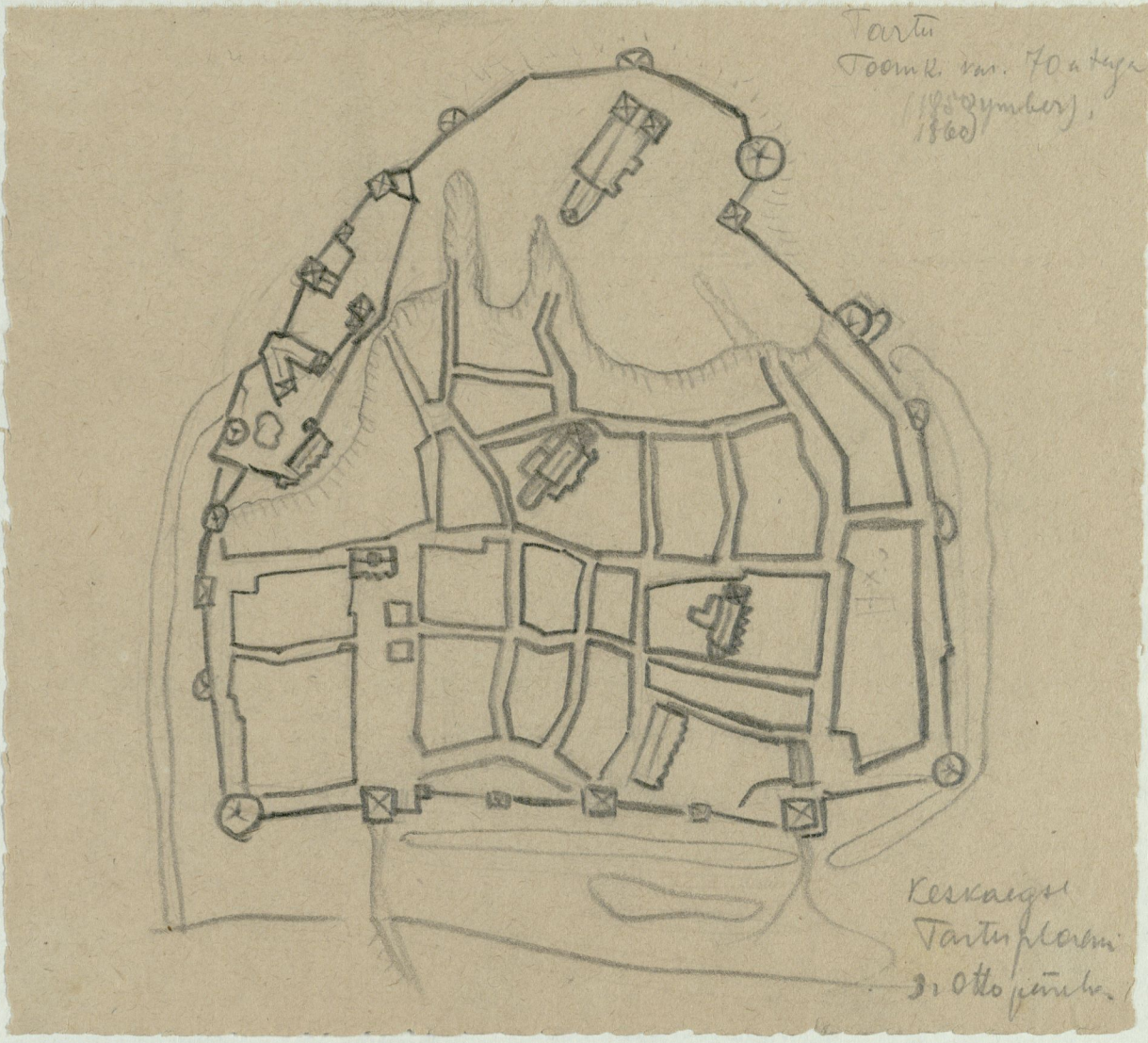
Steilufer des fessones.
Erste hant bildung.
Turm und zbrungen - Russische
wixolai wort - der Plekauer.
spätne plamin aroy. Has grünpung.
Nab my klentich der gegenwart.
wix sa uohit kin tartu
ximi toom jalau.

agyporens epater
wixh y tlet.

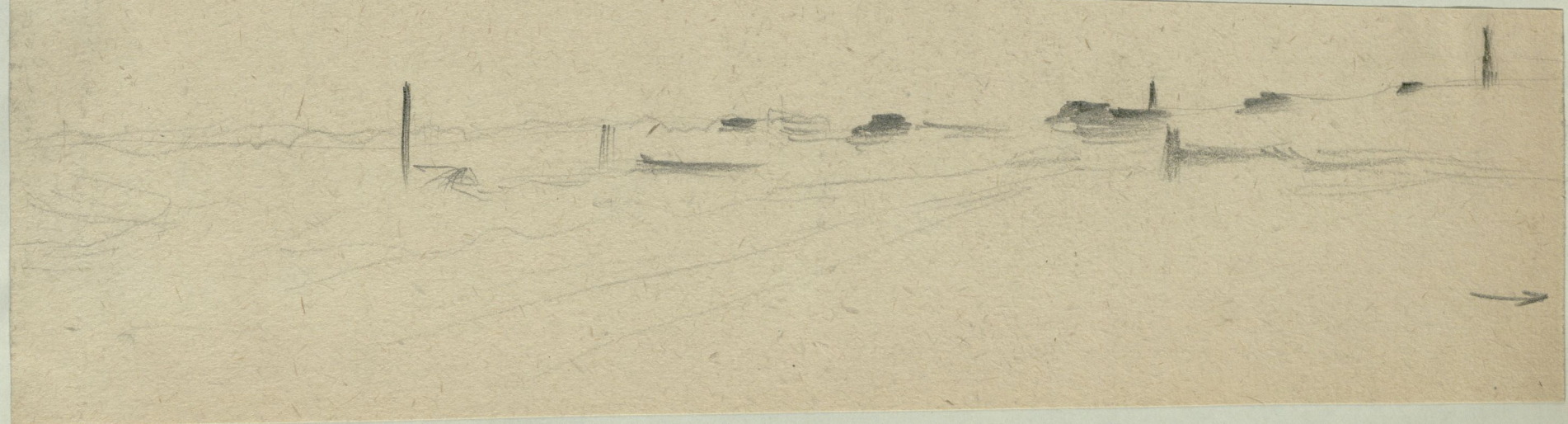
Nab my klentich der
gegenwart.

Tartu
 Toomk. m. 70 aega
 (1800 jumbler),
 1800

Keskaegs
 Tartu plann
 Dr. Otto Jänke

10/10/10

Toota Christinile saadud
uuput ar. u. st
Kuntraipales ostitudin
29. V. 41
E. R. Ammelini kogud. Tartu.

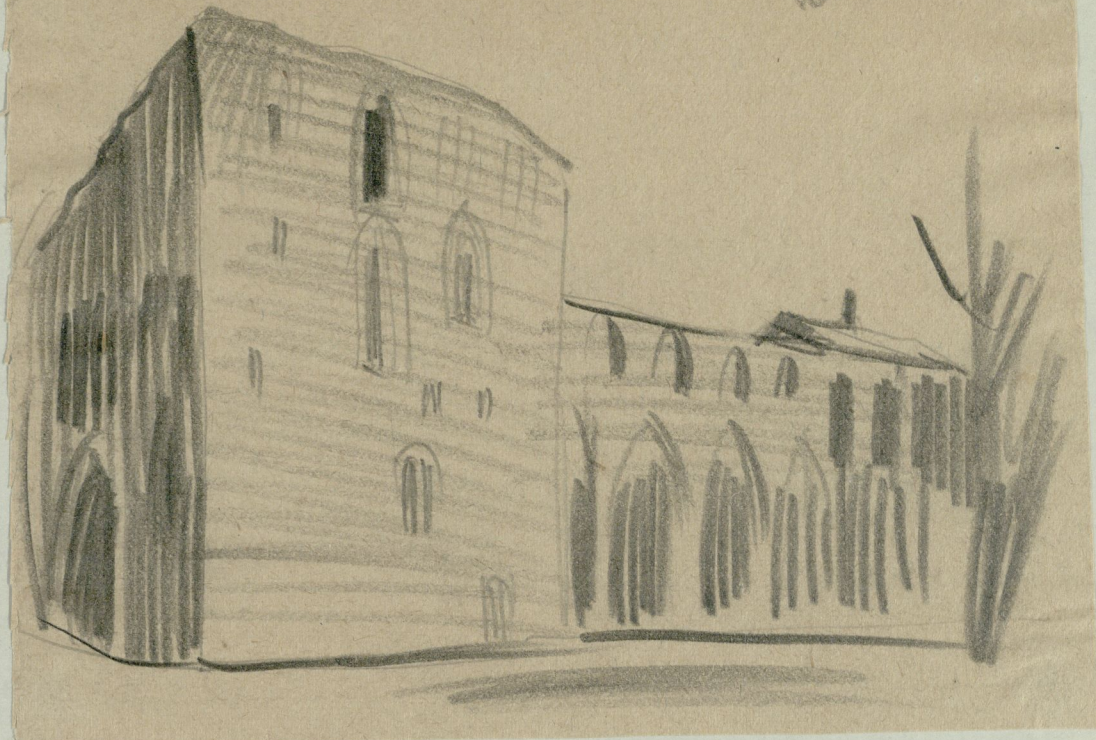

Vana linn, Riiplite algul.

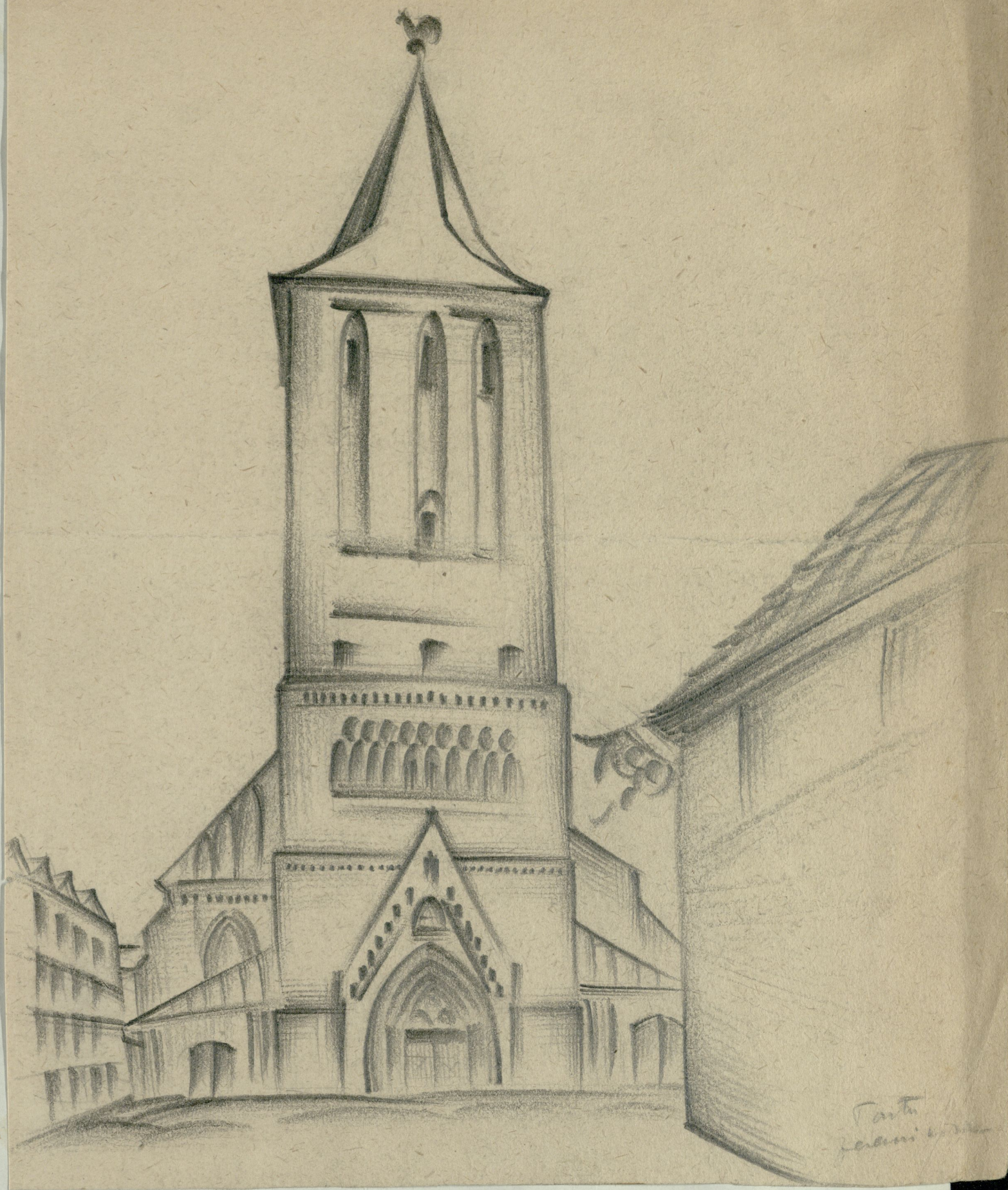
Tartu Daegu

Parten Doorn

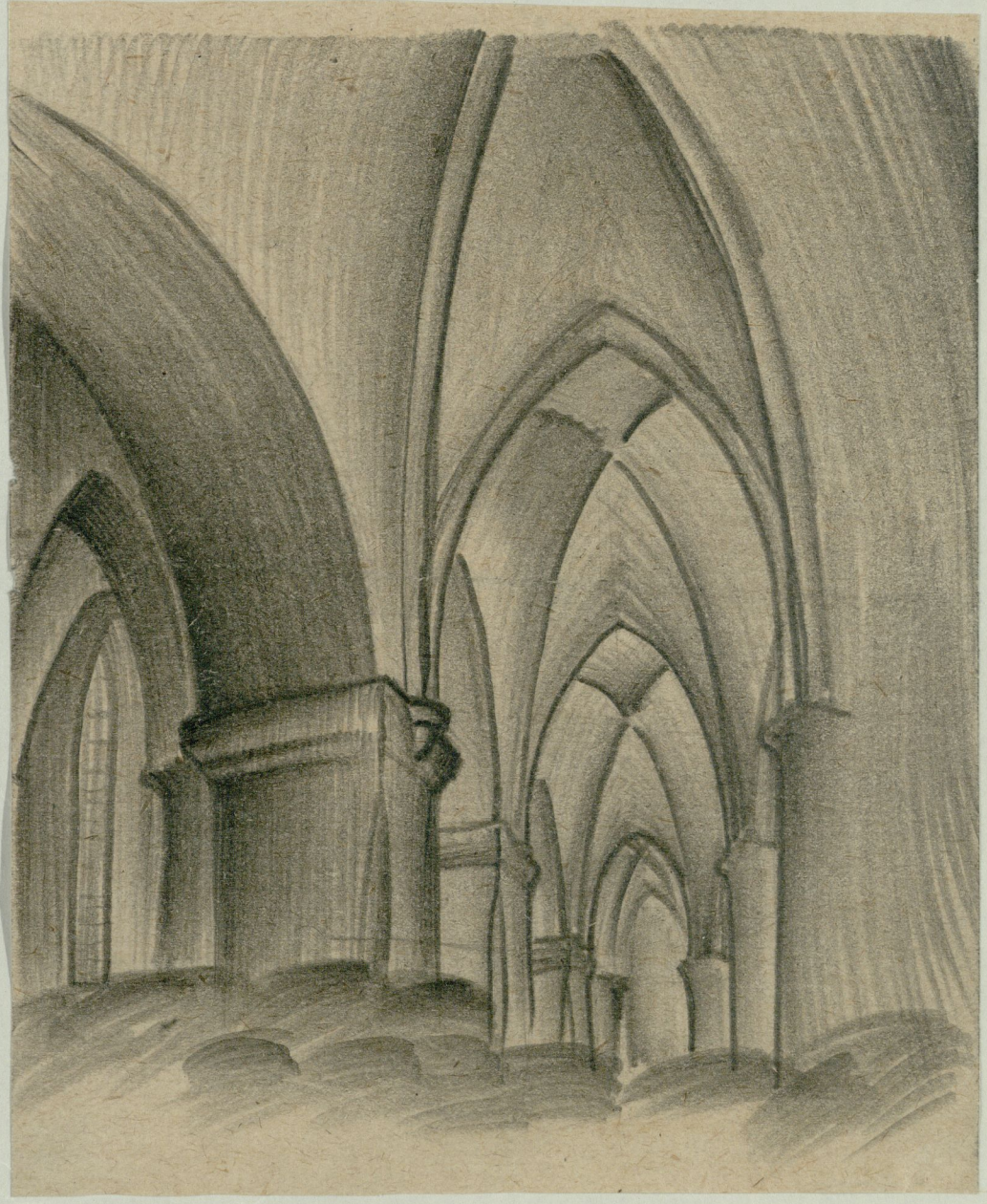
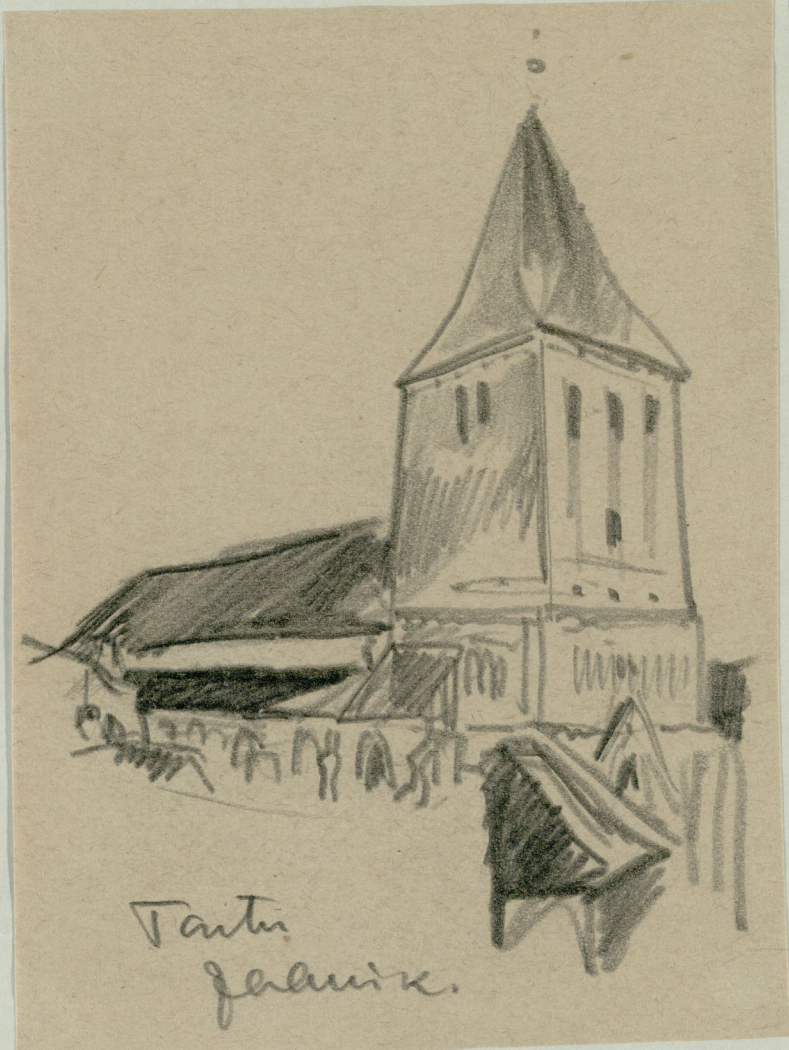

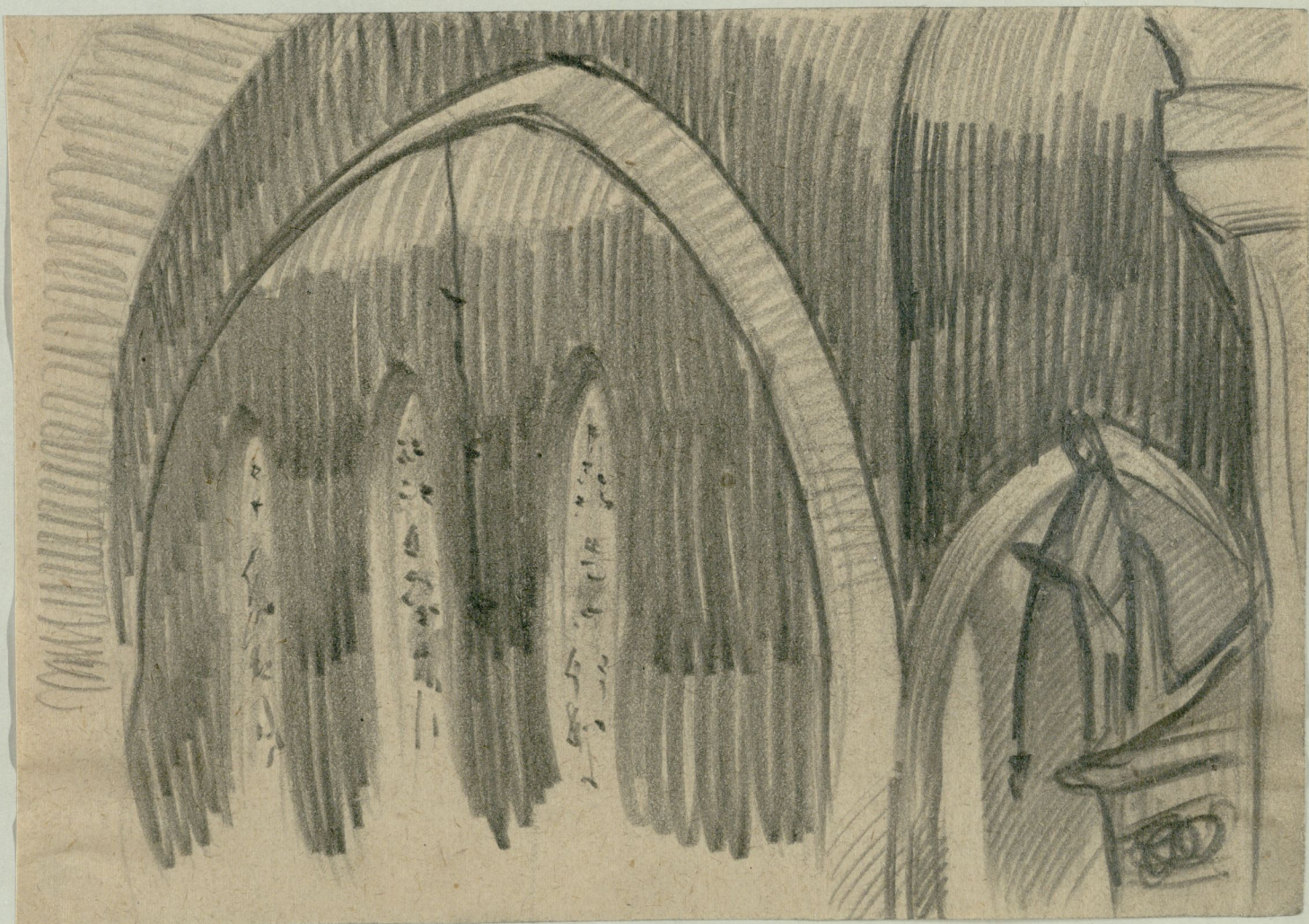
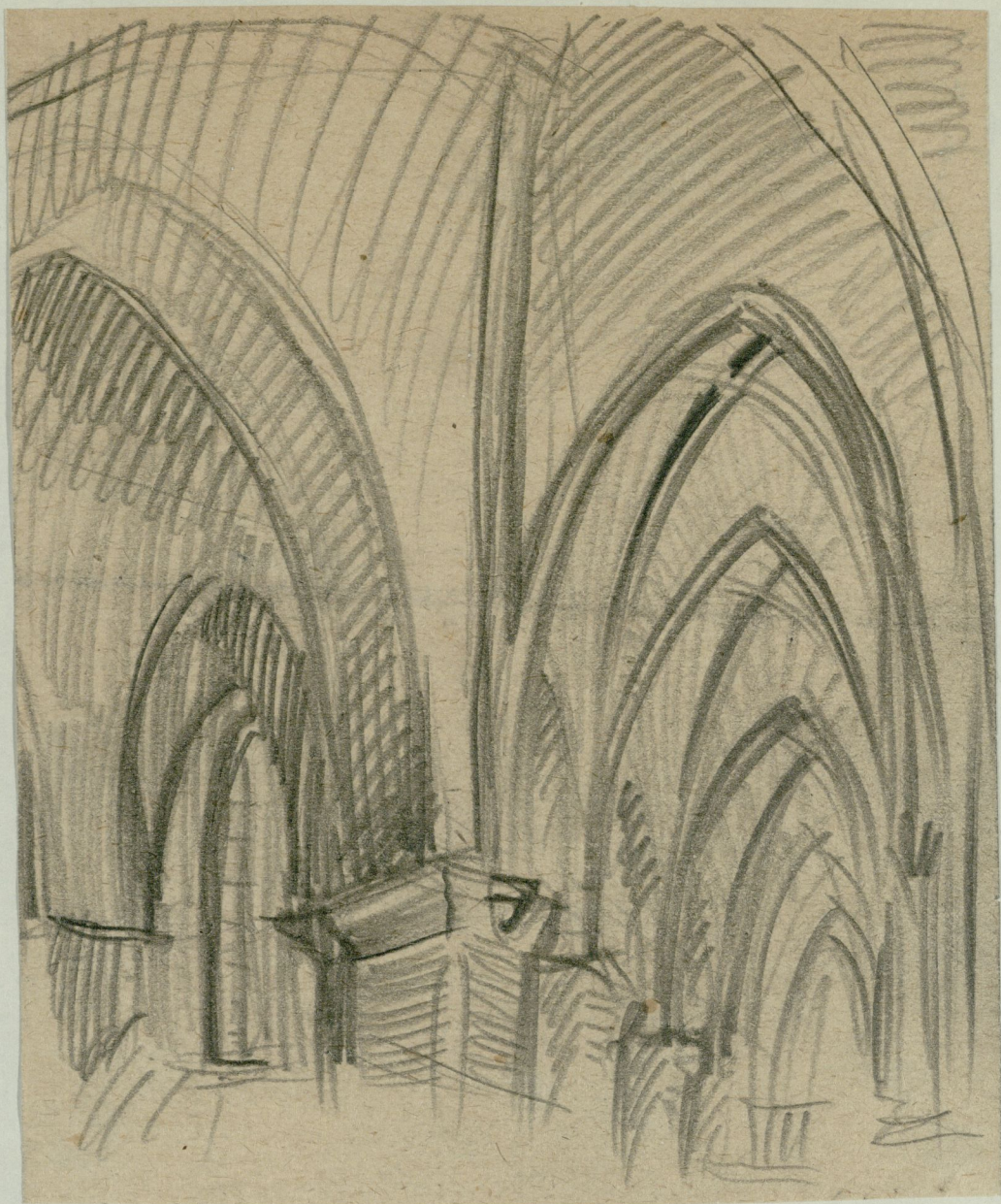
Parten
doorne raemend.

Santh
sereni

Tartu Jaanika

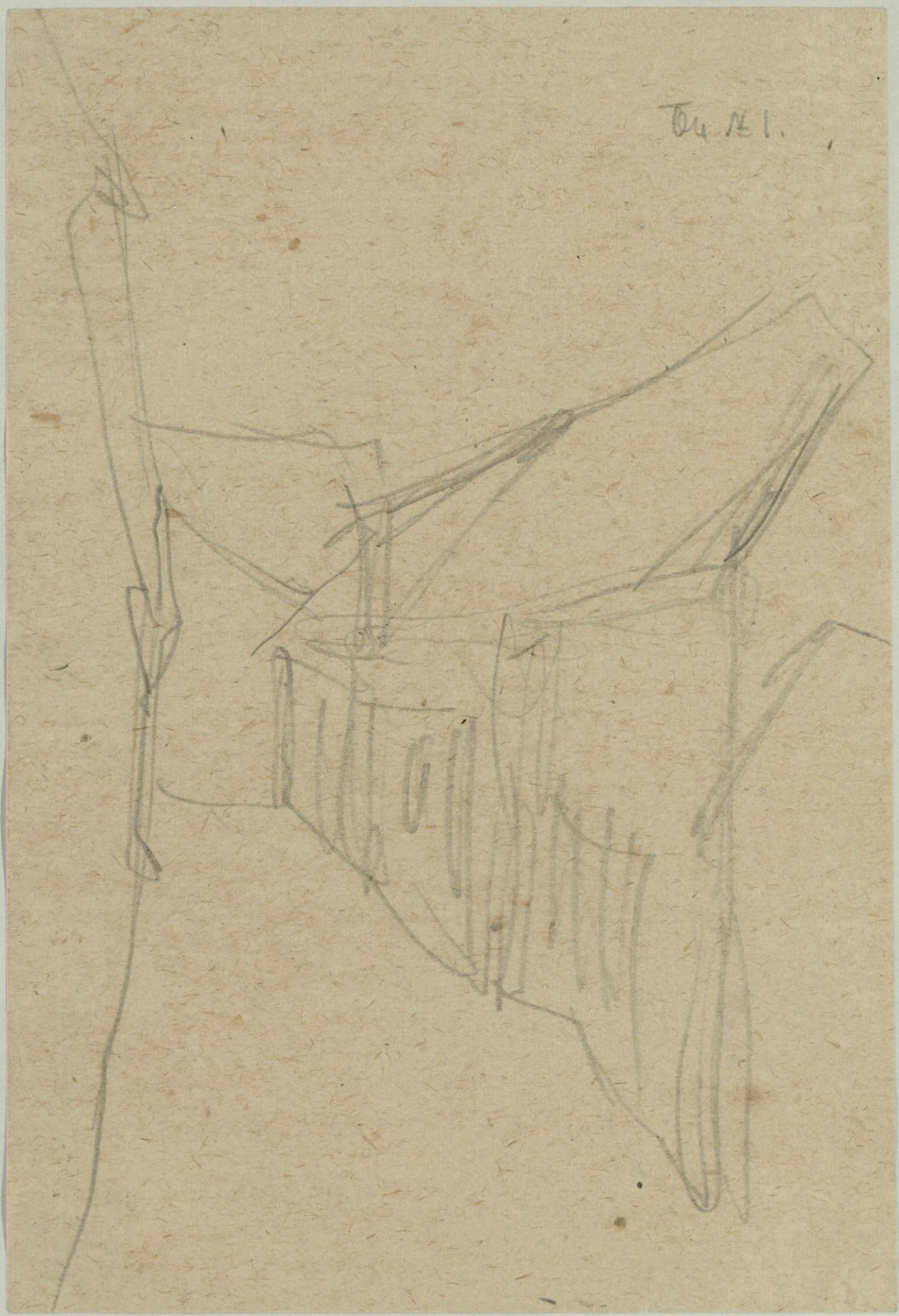
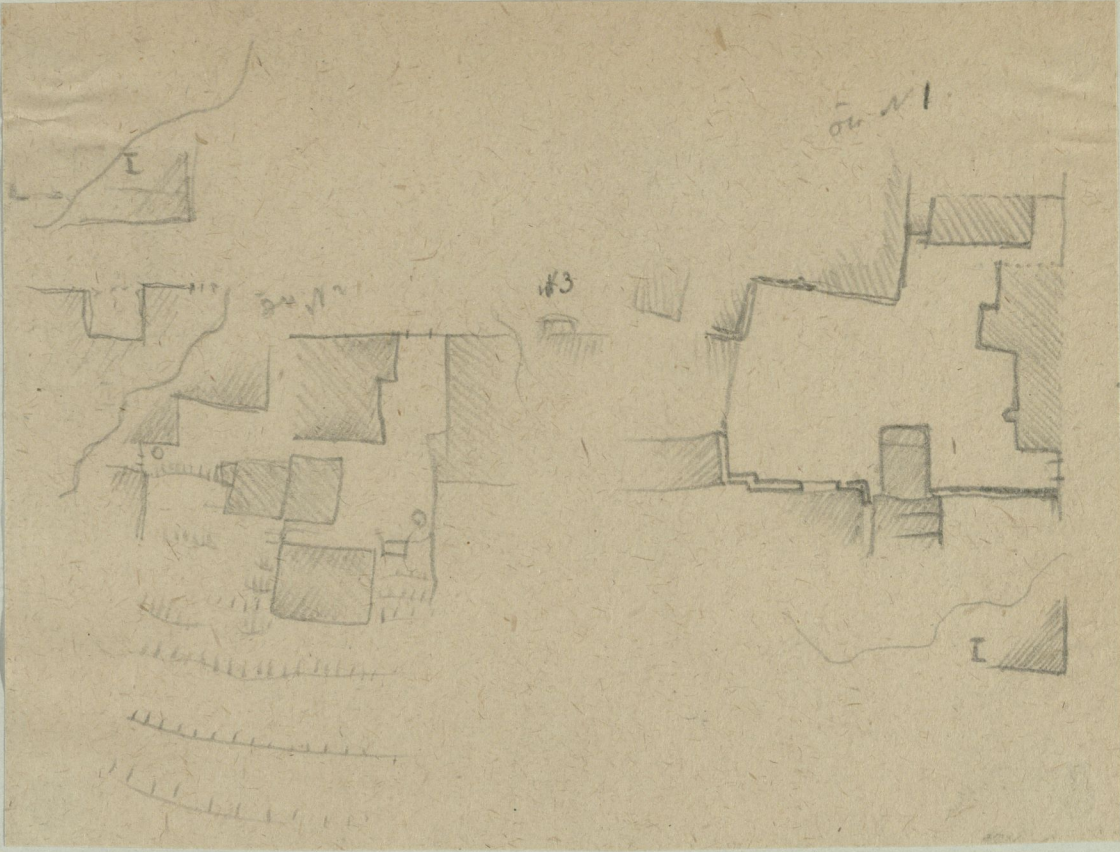

Tartu Jaanika.

fr. A. Orto omades

Kaunistel ja alusele fundament 1945. aastal.

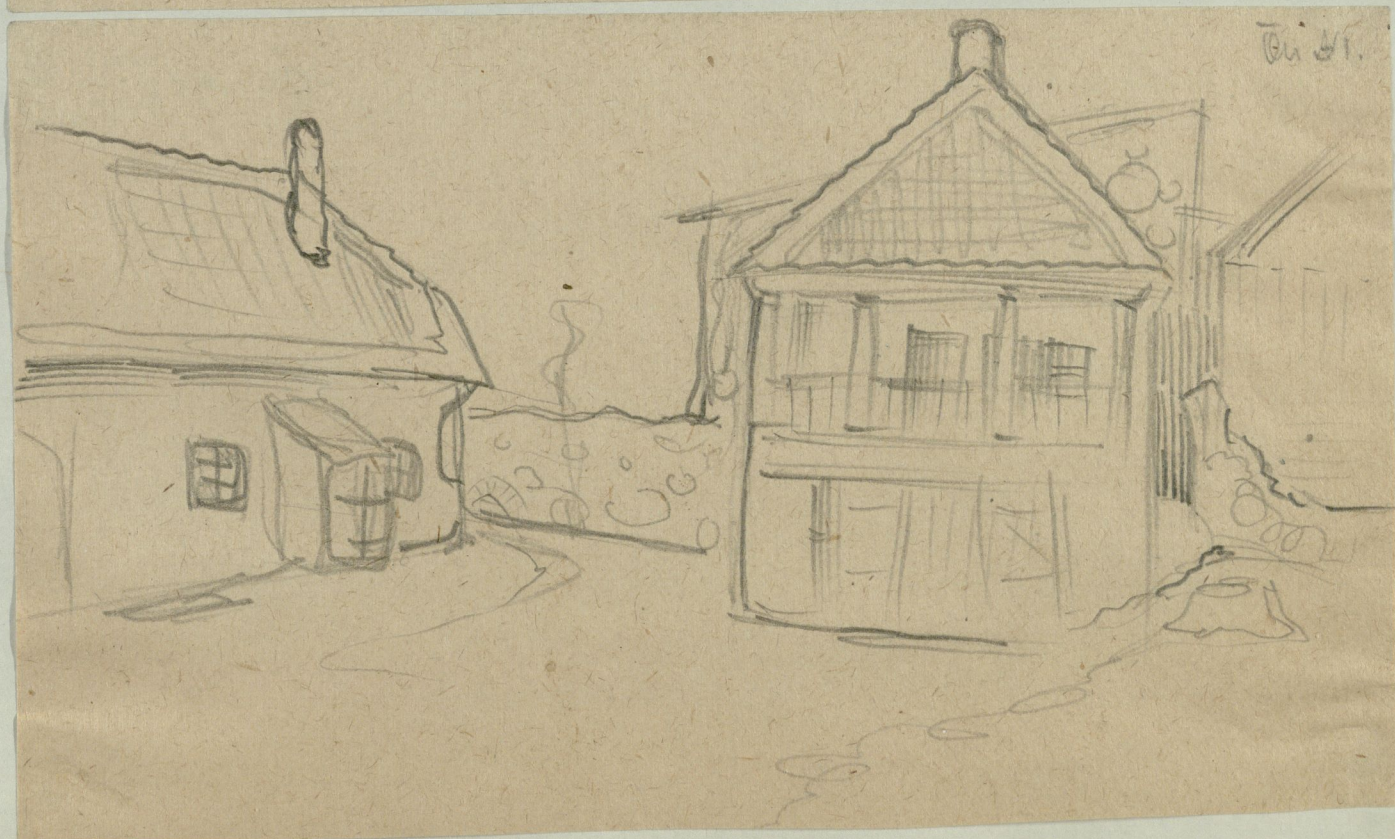
06.21.

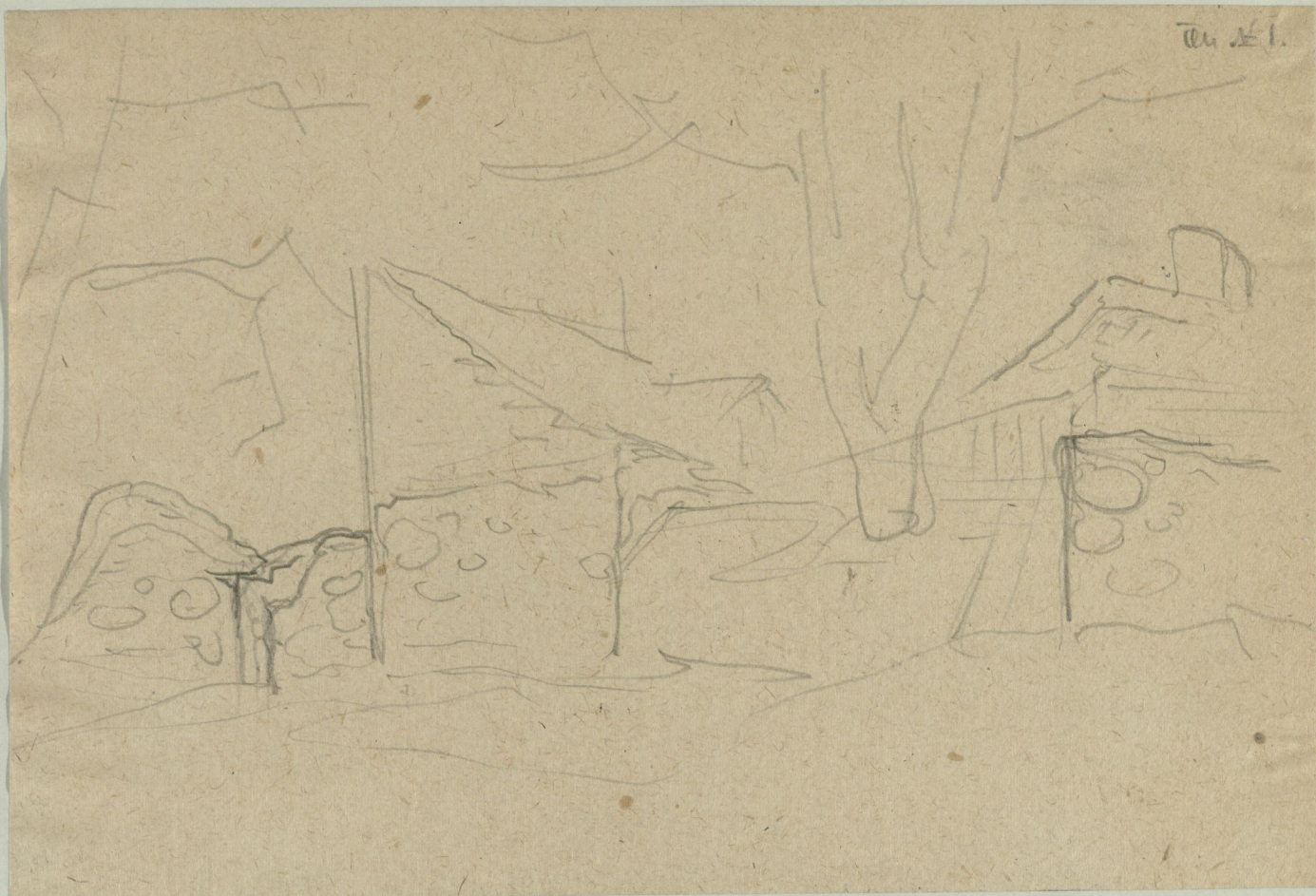
06.21.

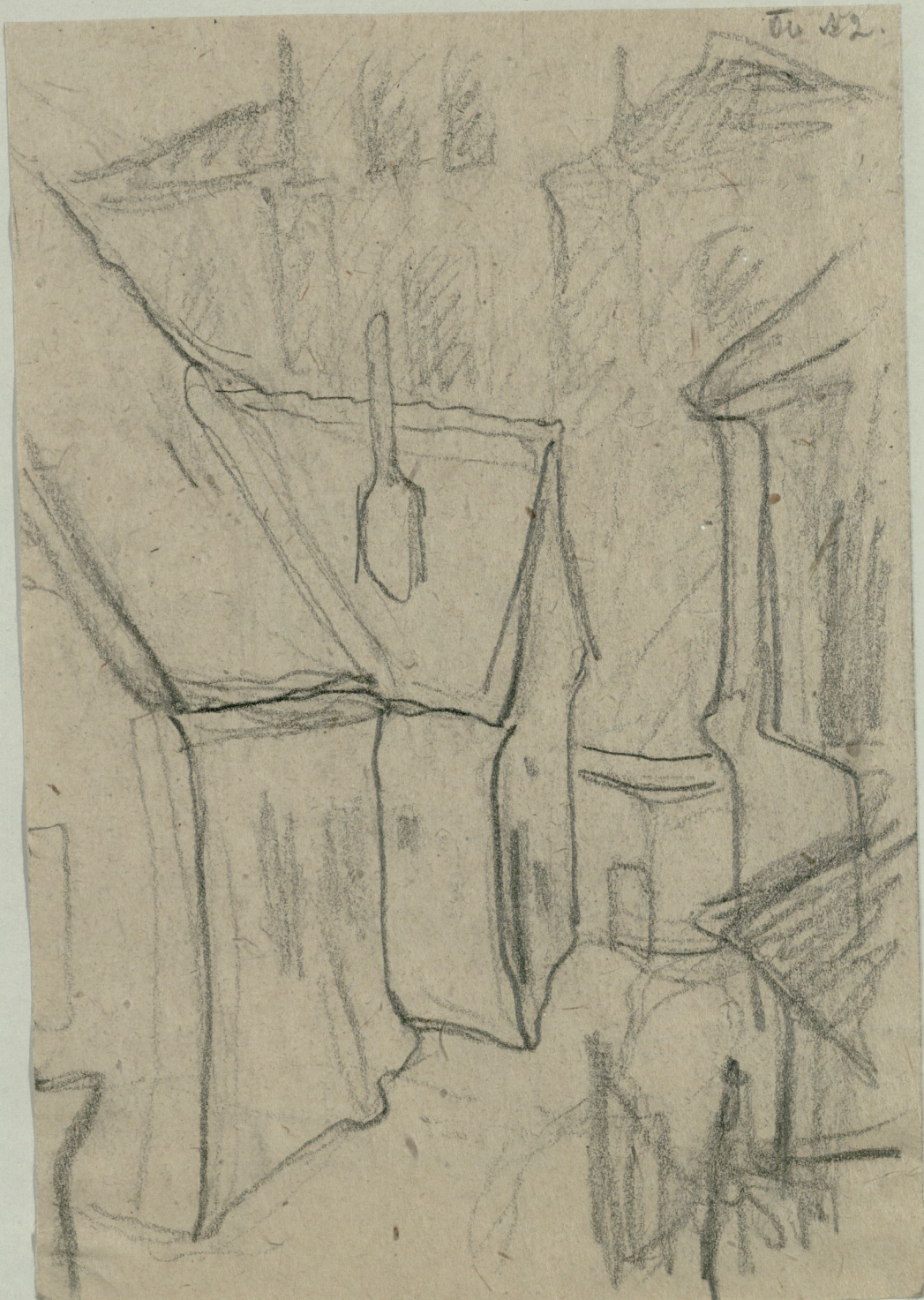
06.21.

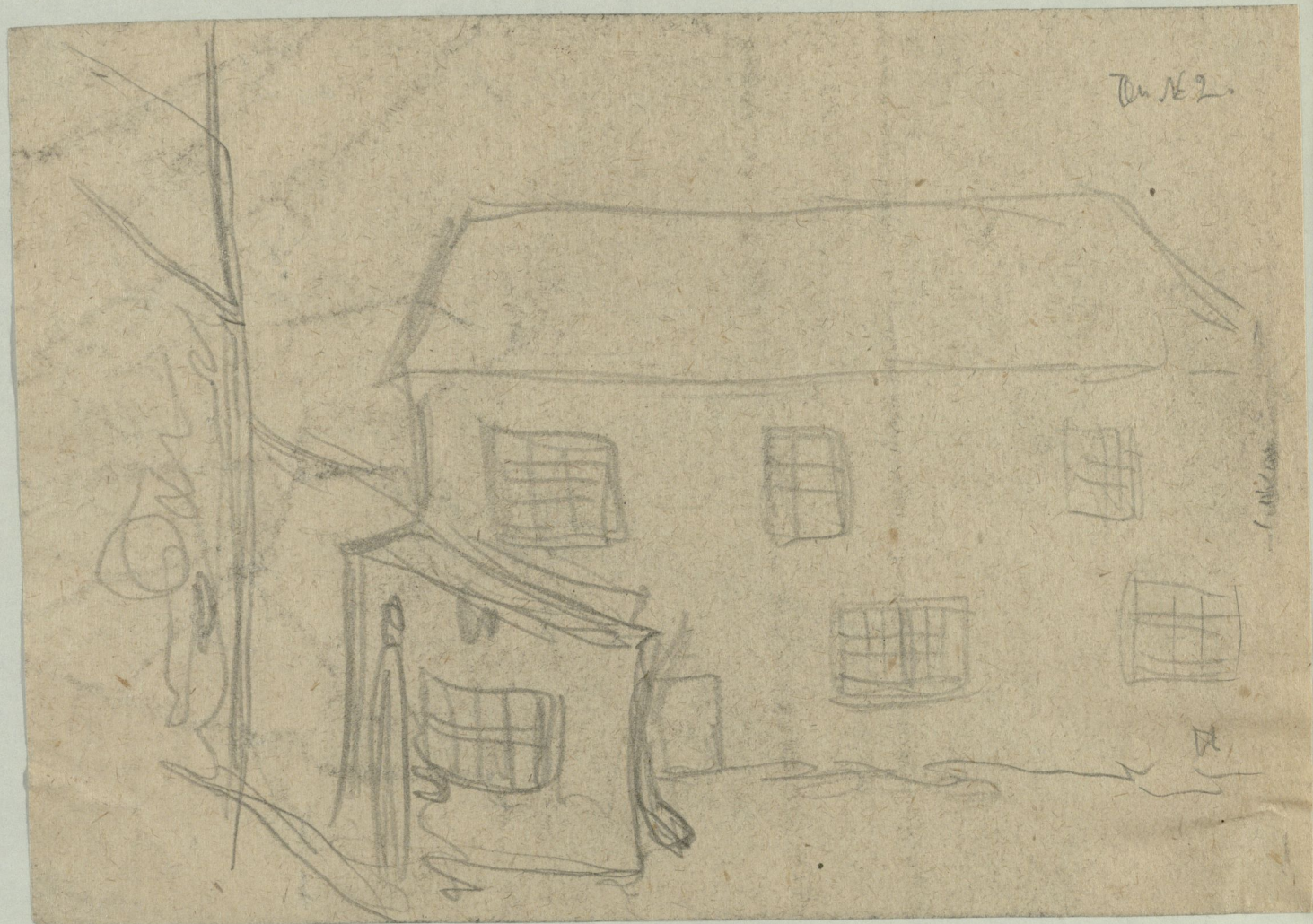
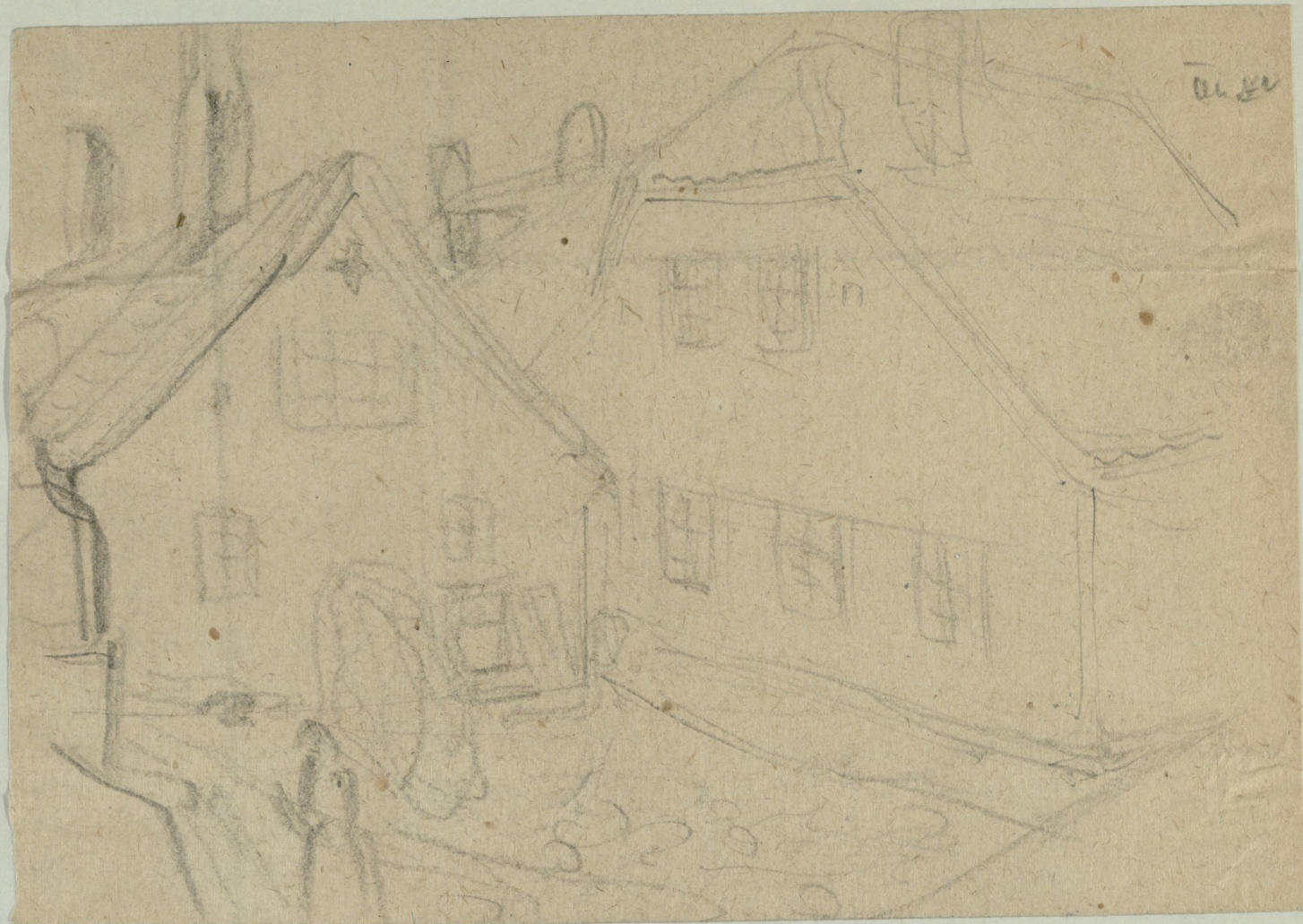

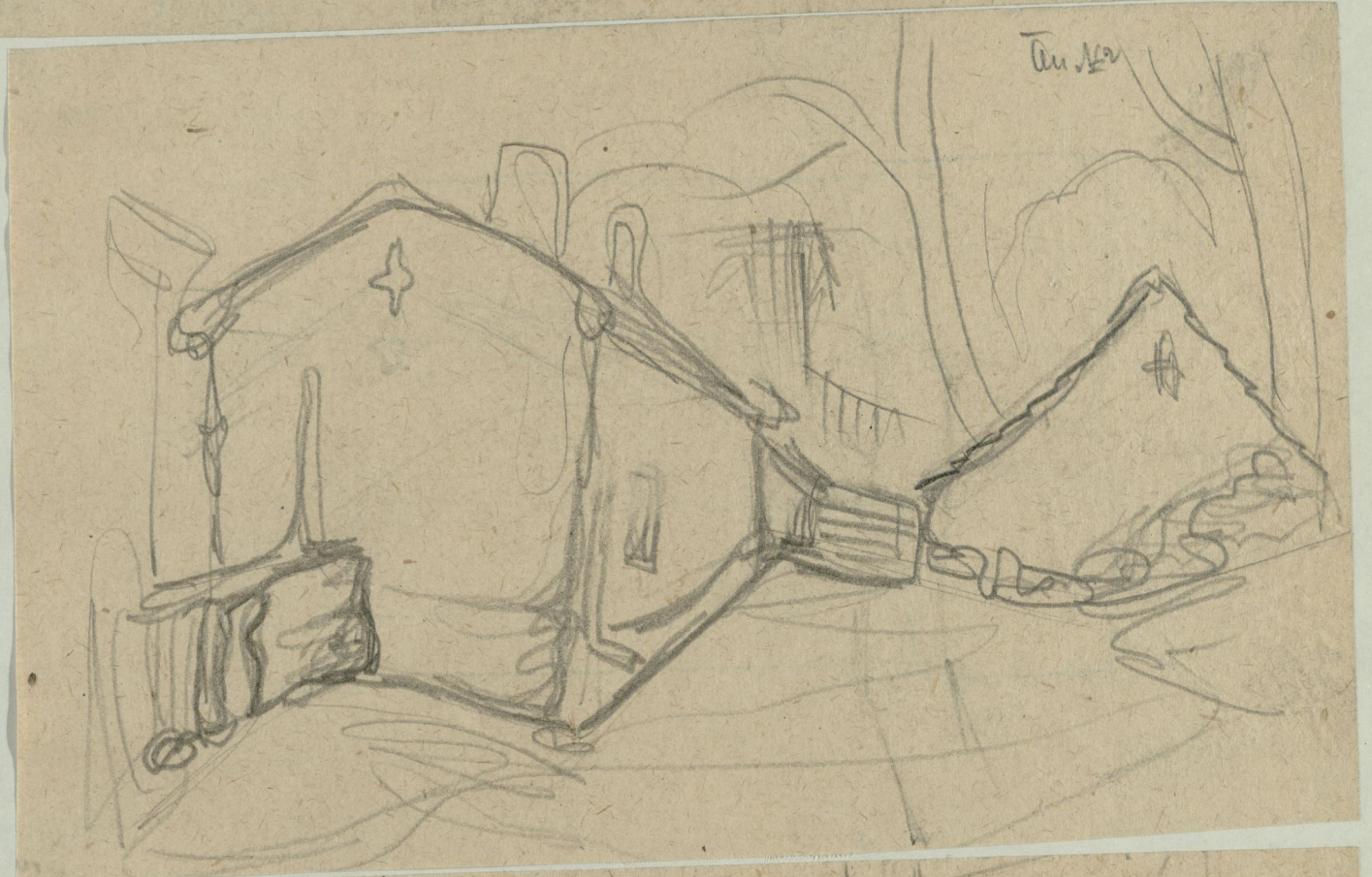
tu 1.

tu 2.

Un. №3

Рез. Архив

Ostrovni mesto na
Smedju
v istem kotli "povon"

F. Naha Torten

H. Nabe

Väinö Rönkä parki

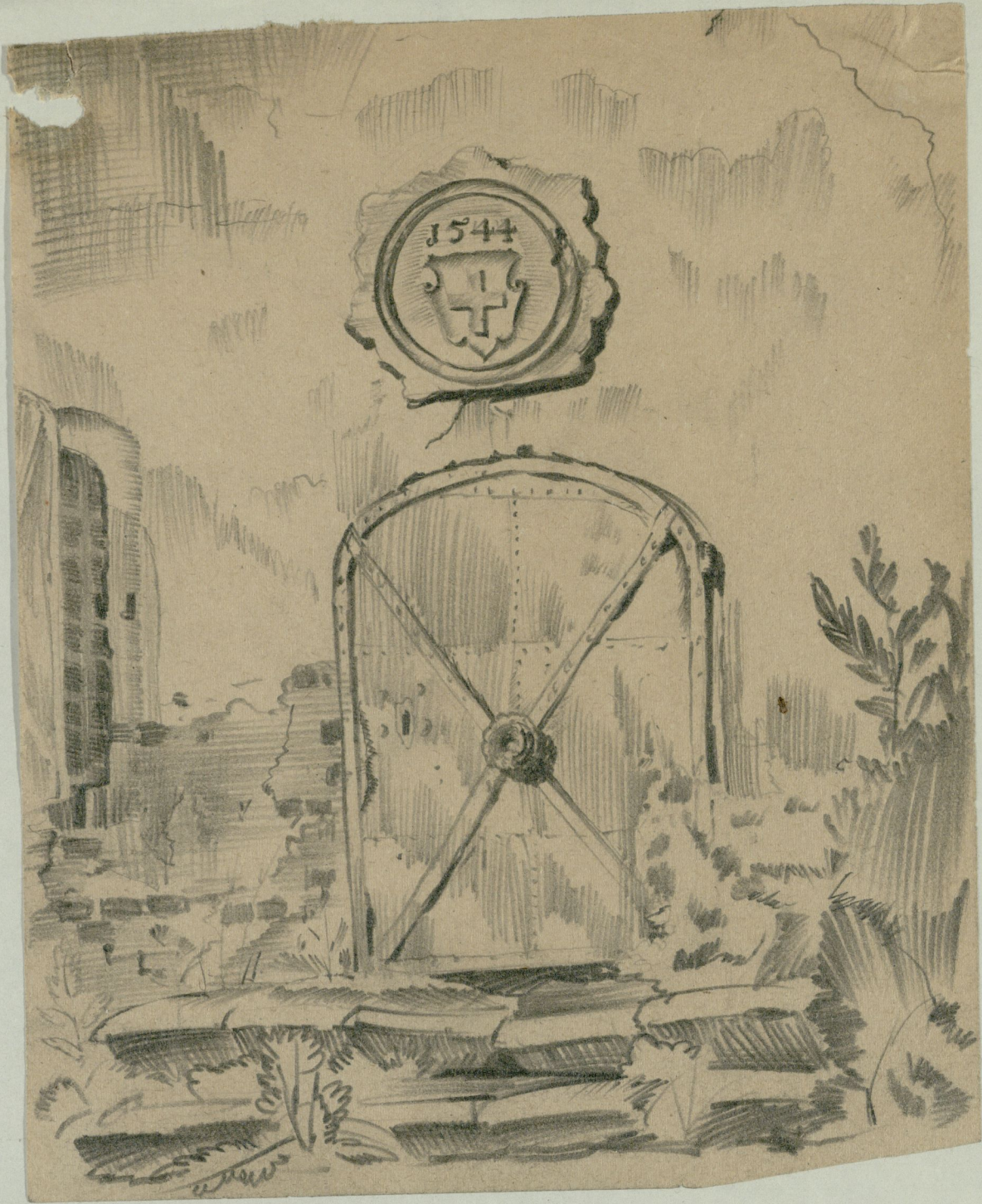

Popua mōi 2

Poplar man.

Tanuki hill house
Paseo del pueblo.

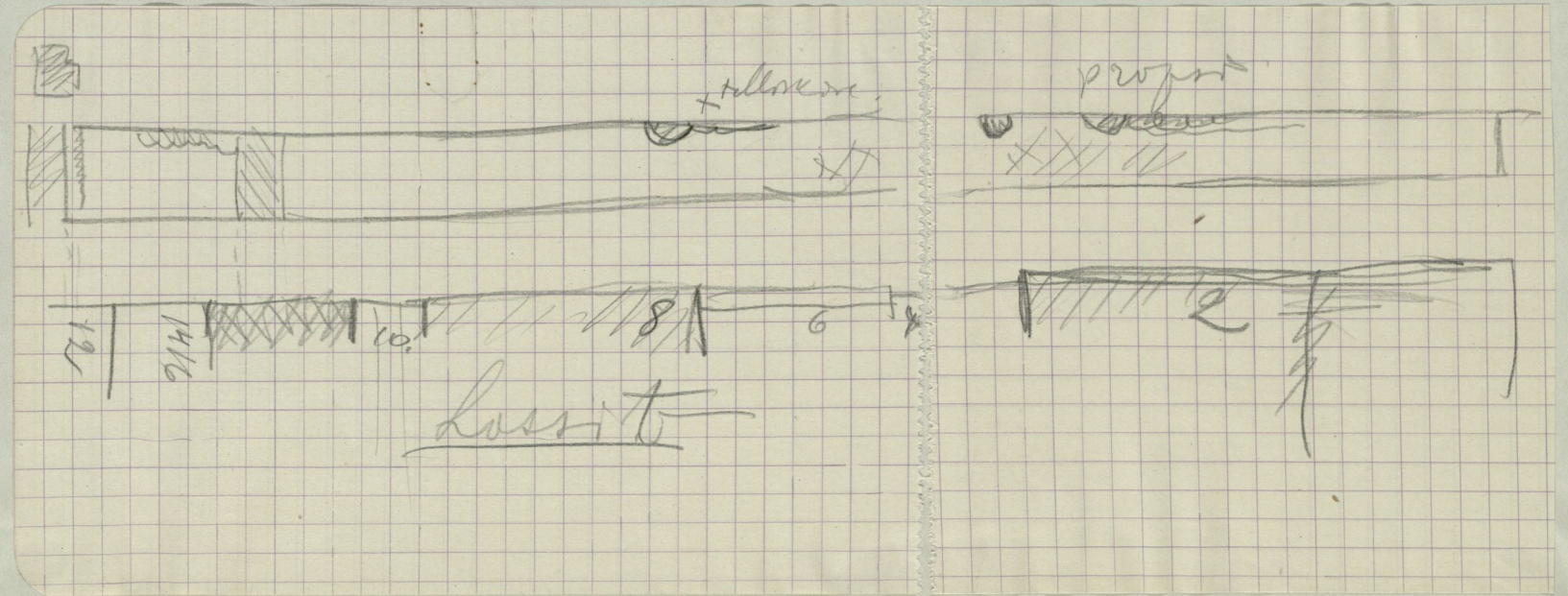
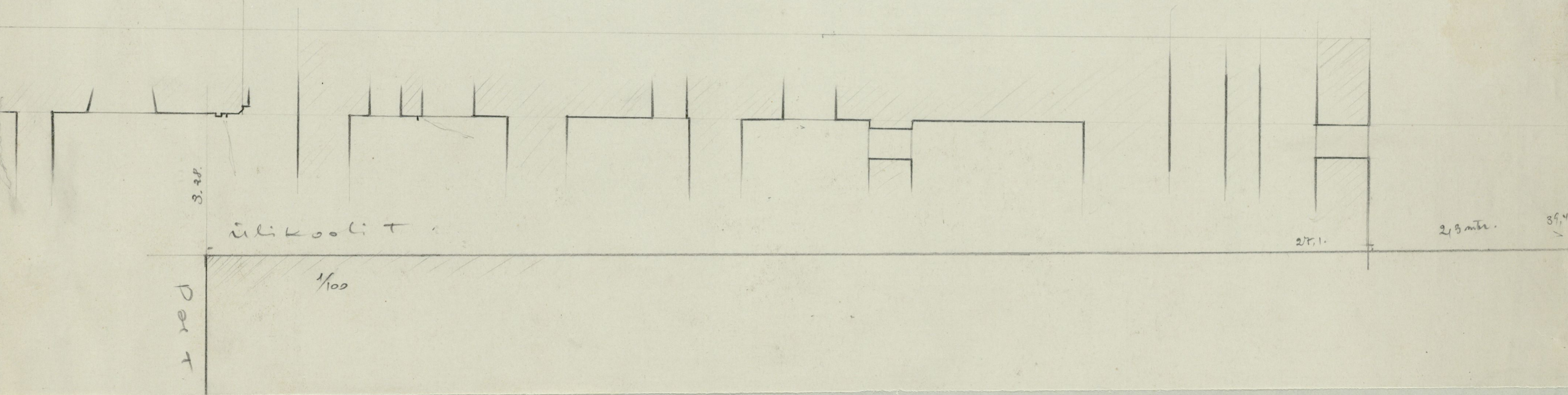

väike
ait.
kivi
müüja
töödud
Ropka
m.

Ropka
m.

25.8.33.

St.: V. Naka, Tartu. Eesti

Tartus, 31. 35

Kallis Jüri!

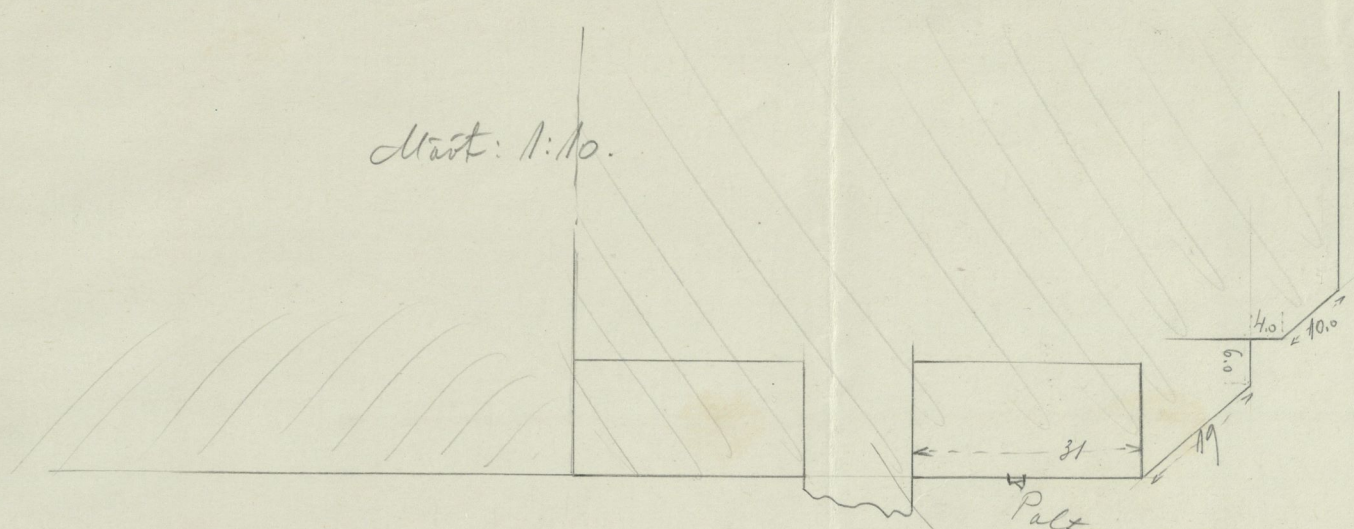
Süüd muutuvad mõistlikumaks tegevuseks kõige pärgumisel peitval pärgast sisse arastõtu, ainsult kija kirjutanusega viibidid vähe. Oli mõistlikuks ka viimane aeg, sest suurem osa maadest oli siis juba võrni aetud. Praegu on veel isegi vilu juba pääl, ainsult suurel maadest lühemad vedelewad kine ääres ja ka see saaremaa kivist saare kivist on alles sääl; oleks ta kogu, na Tessors kille „münduse“ viim rõõmeks koju, aga ta on viimane aeg, et vaevast Talle tunde alla saad.

— Kuid aga muutuvad pole sisse vahetial midagi julgetud, maal kah karmid pole. Aga varsti tuleb vist maale sisse, võtan maad, kui see saas, kille järele pead sõitma, mille kätte arvas teatada.

Kas ta sisse ainsult ja kine vahetialt teatada koha? Mis muidet on? Kirjuta, kui aega saad.

Tennise sulle ja maadale ka Agnese poolt.
Tessors Billy.

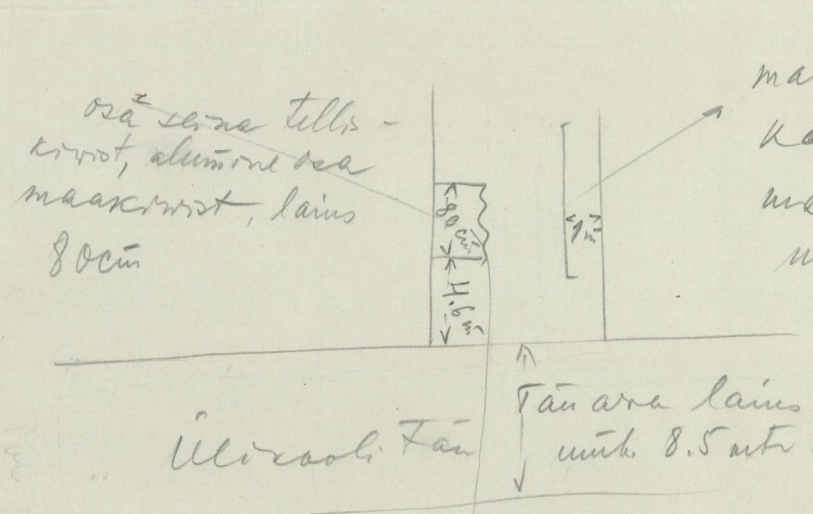
Määr: 1:10.

Palt asub 04 cm tänava põrvest. See telliskivi viitab sinast
 vatka (on kaunis seina lähedalt ära ümurtud) - samasid mustat
 kivi on terve vertikaal rida (ma ei tea, kas sa paad
 tähele). Seina paasust kristlase teha veel ei läi ümõl
 korda, sest kraav oli suurelt oselt juba kivi aetud, astult
 kraavi lõpp osa (Põl tän. pool otsas) oli täiesti lattu, mis et
 näotom ära ära kõrguse - 137 cm tänava põrvest.

Mõõtri ka paar päanda kivi, nende suurus on
 27 x 27 x 9.5 cm.

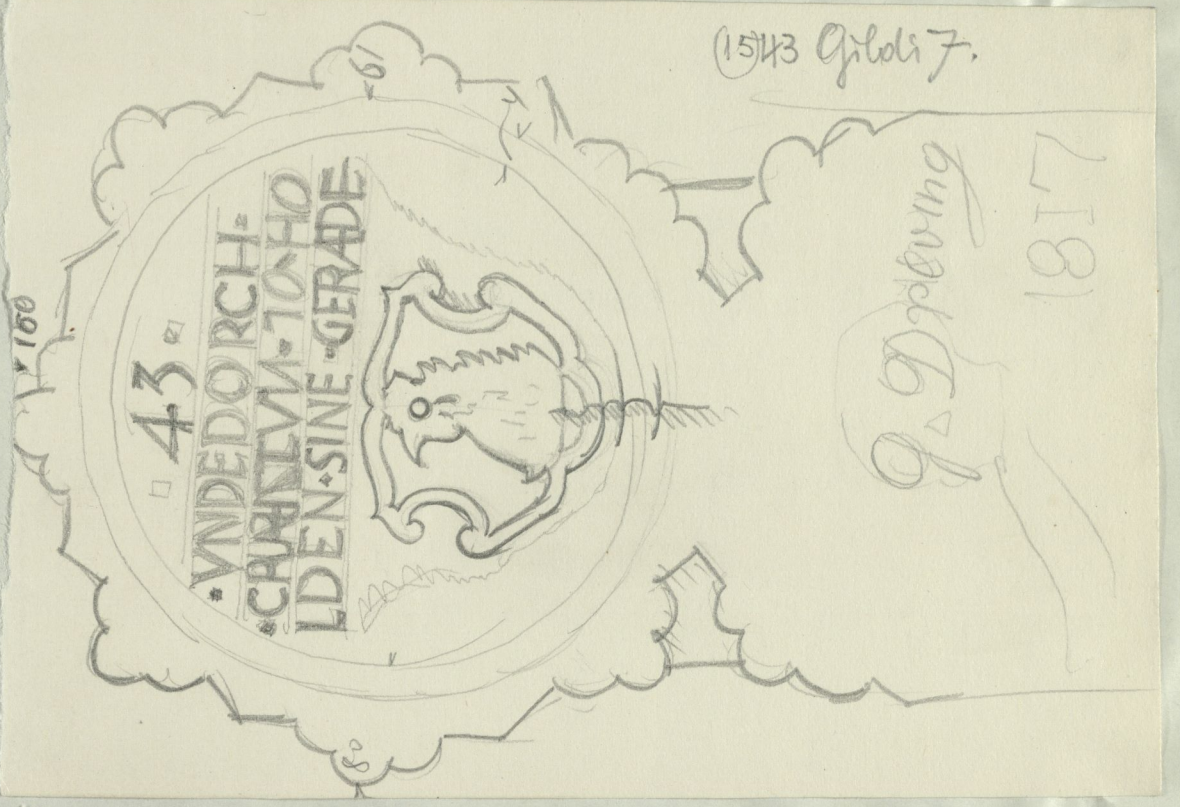
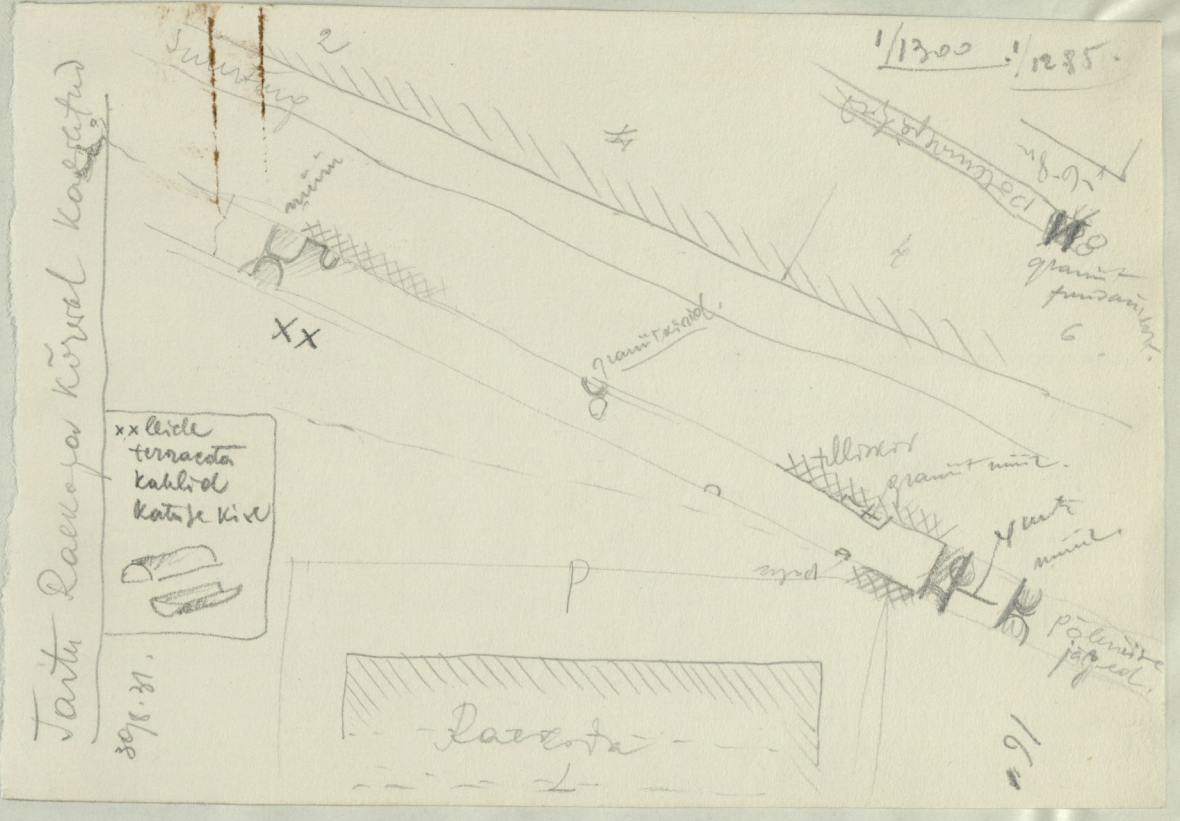
Niit on pikendatud kivialharm kraav + ka õue läbi kangi-
 aluse. Saal on vähe müts, järgmist.

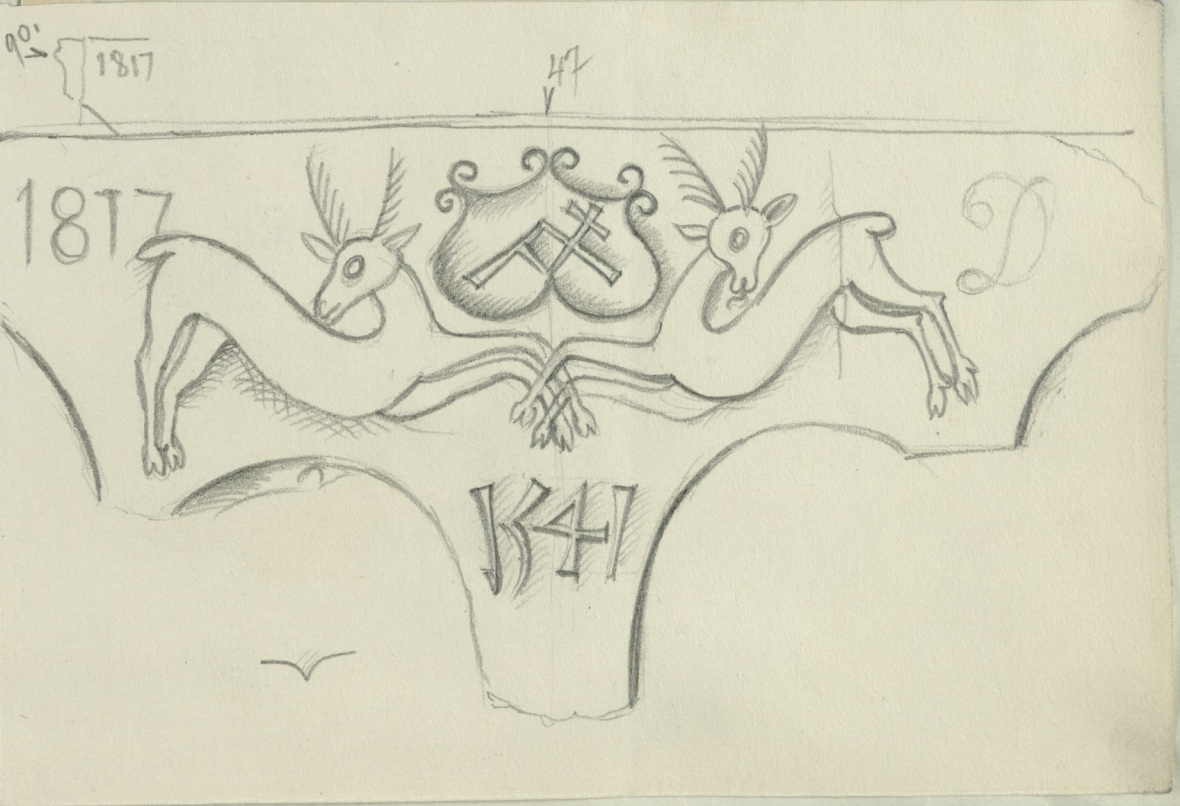
maakivist + müüri osa. Selle müüri osa
 kõrgus seina ast on lattu. Kõht auge
 me küll ei tea, kas see on väike
 müür, või ehk väike kivi daga prõõga
 se mays jure (See viimane oletus
 on küll kahtlane).

See müüri tüüp on loodud tellis kivi tõiast, mitte aga tervet kivist, parastab vana müüri-
 Dainut olema.

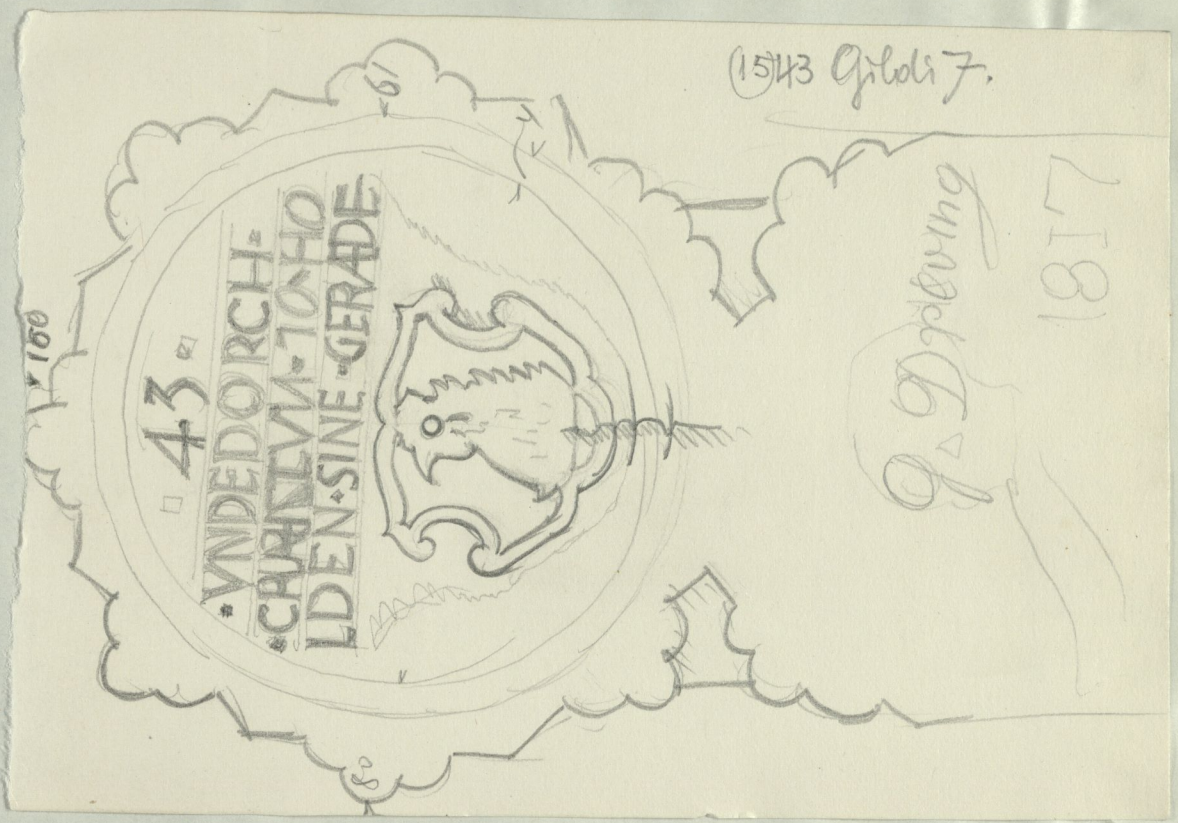
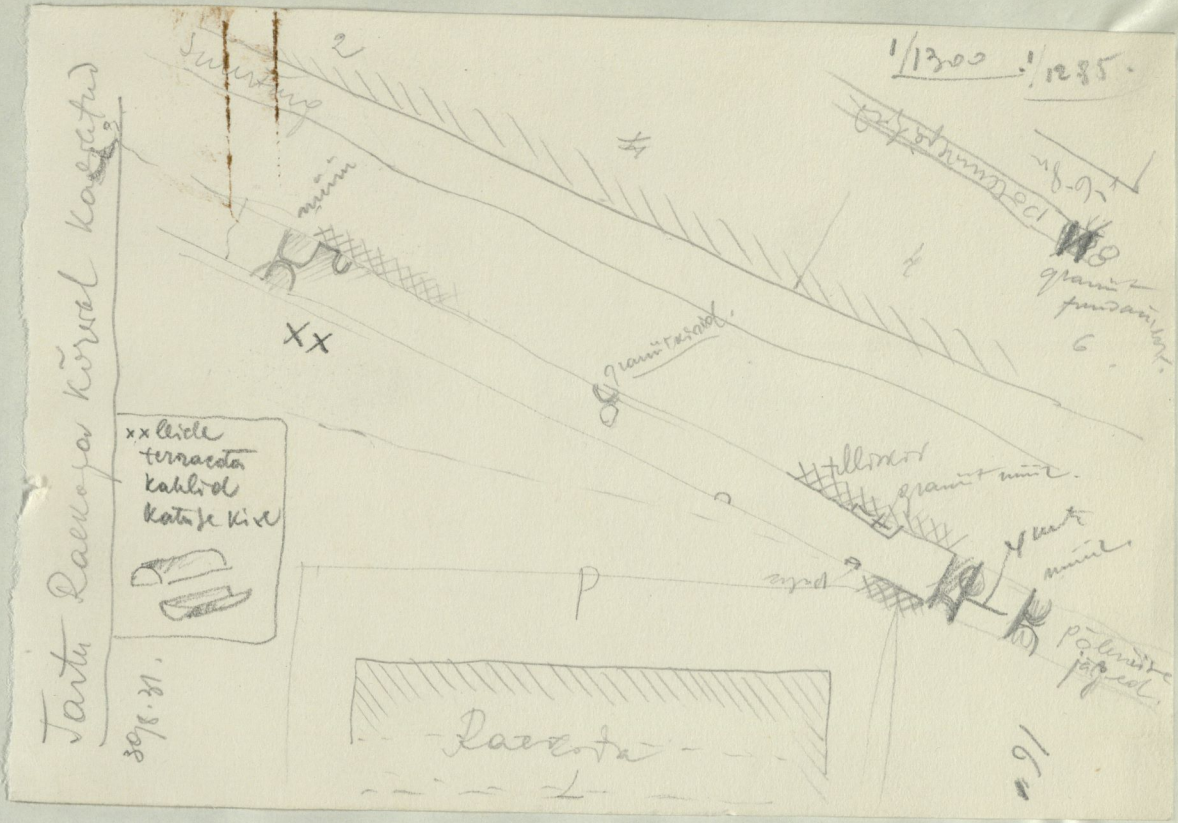
31.10.33

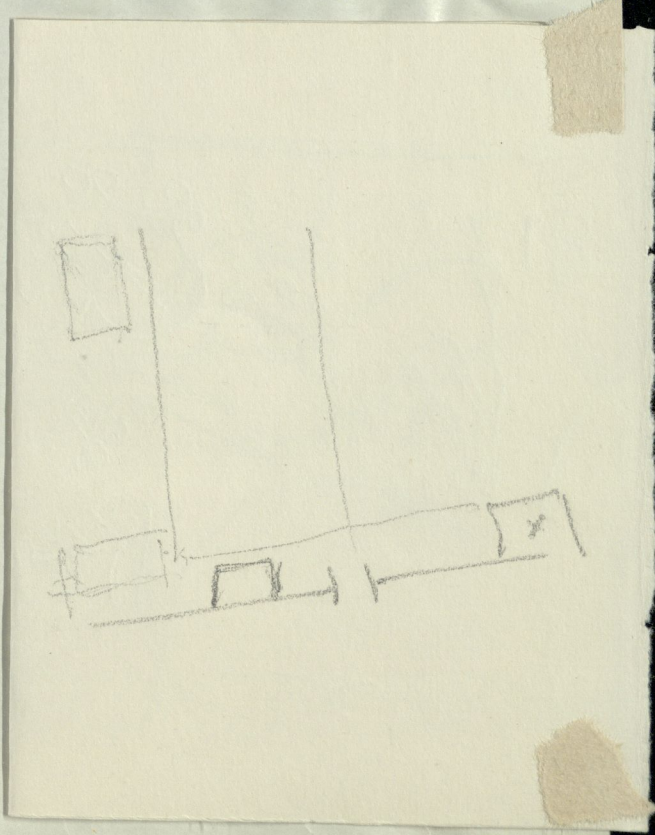
Pöördel järgmise toogu.

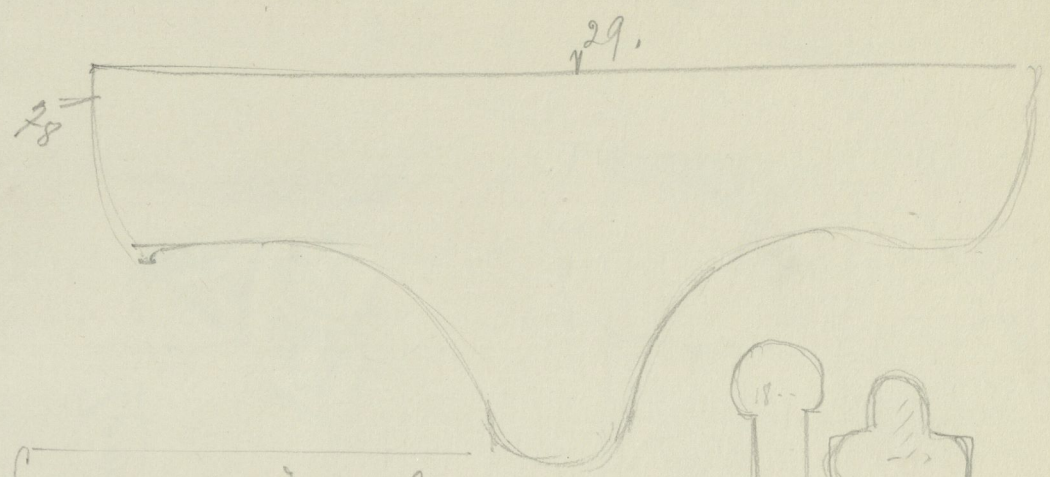
Pöördel vana kalumisti plaani

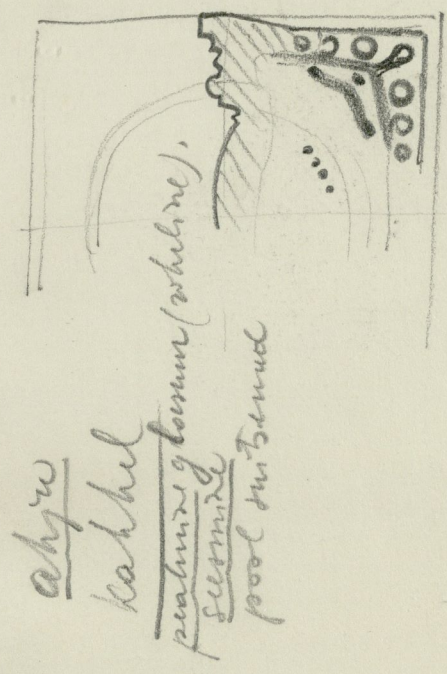
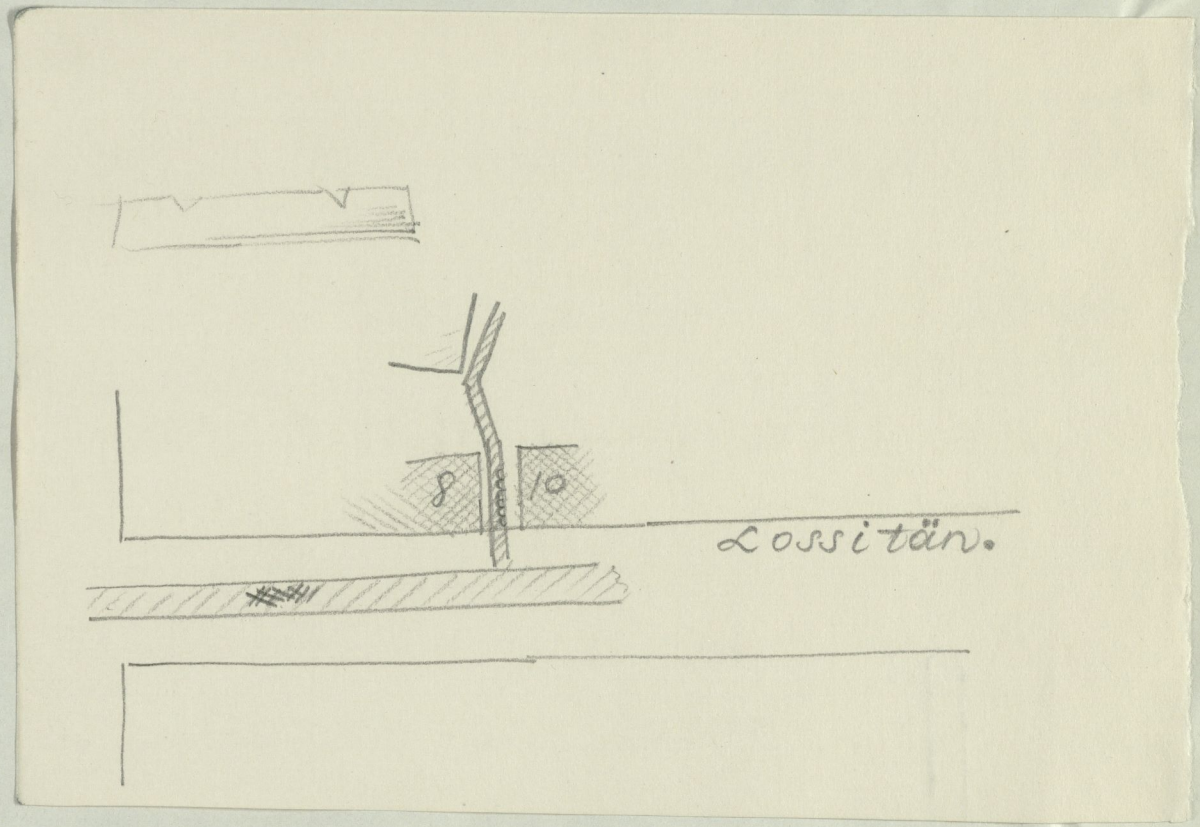
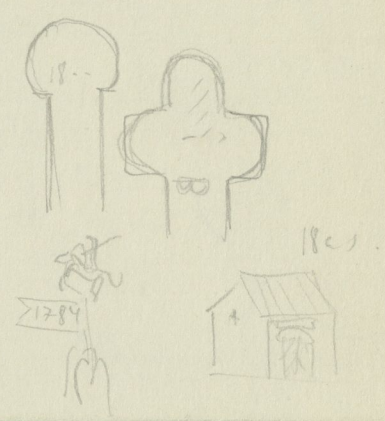
Pöördel
võib
kalkuist
plaam

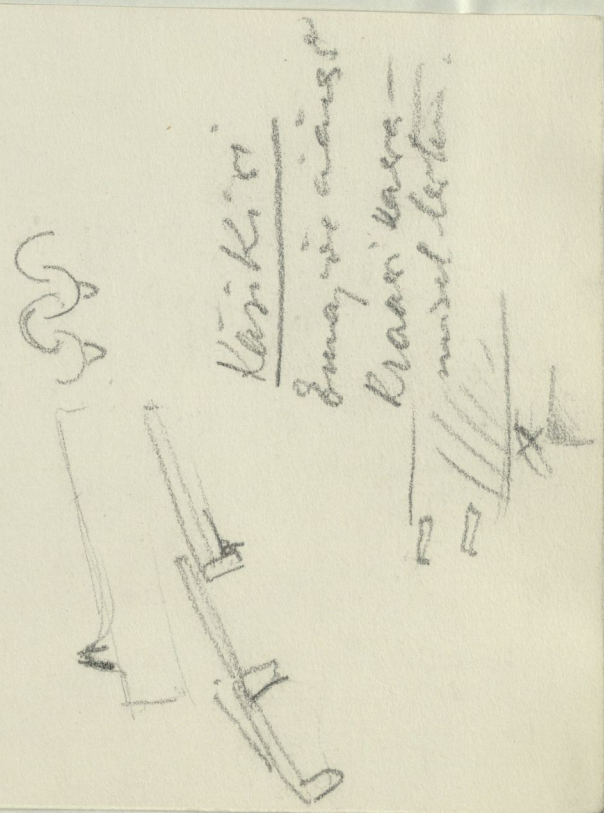
Pöörhel
järgmise
plaanis
järe
kõrval
leide

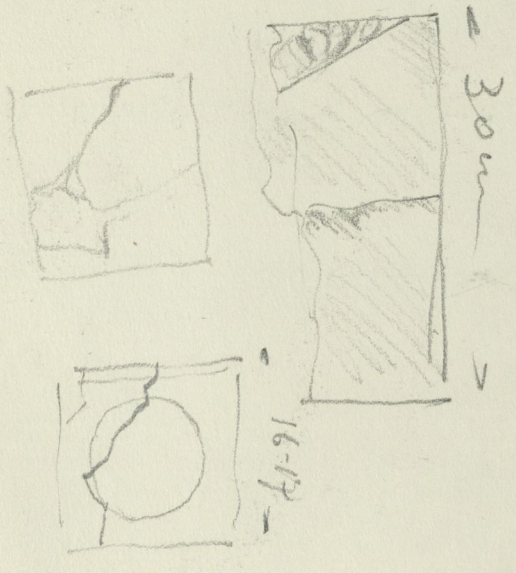
suurus ja värvad:
 ÕNSA OMMA NE KOOLNU,
 KES ISSANDAN KOOLWA.
 Wamibe Nätaka.

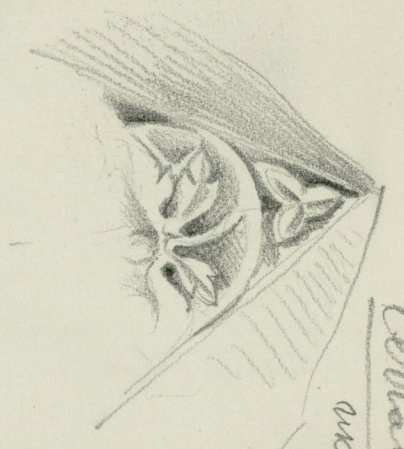
ahju
 kaabel
 puutöö ja kummi (võlvine),
 seotmine
 pool mütšanud

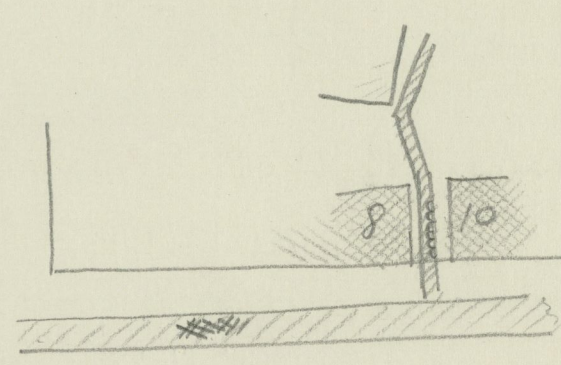
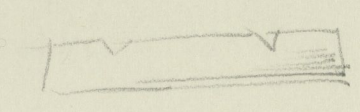
Käikiri
 Enam, ve väärst
 Käär' kare
 misel leide.

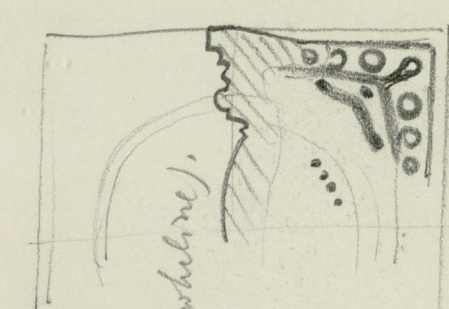
30m

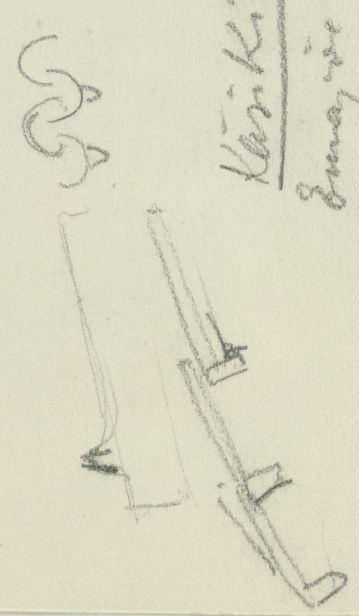
Tennacota
 auro / parta-
 4 / kau-
 mo / ho

Lossitan.

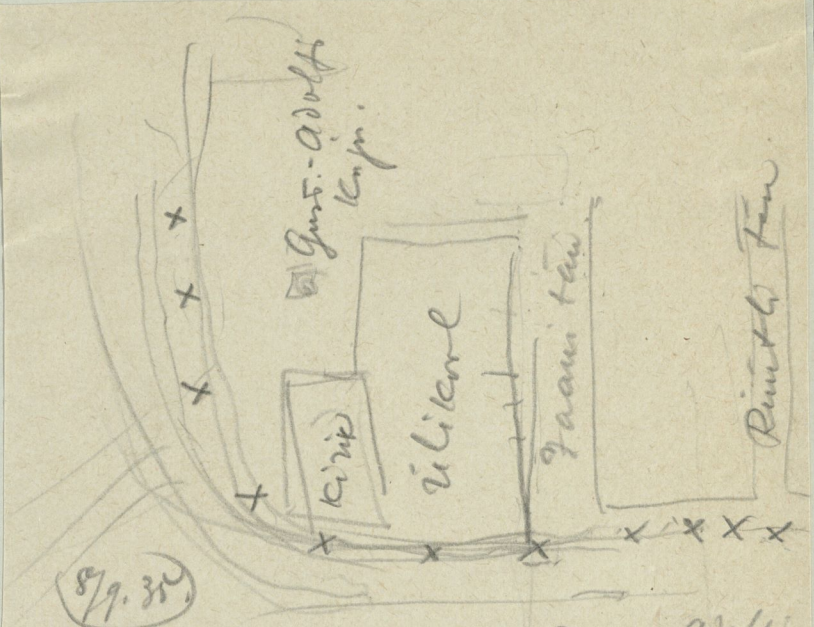
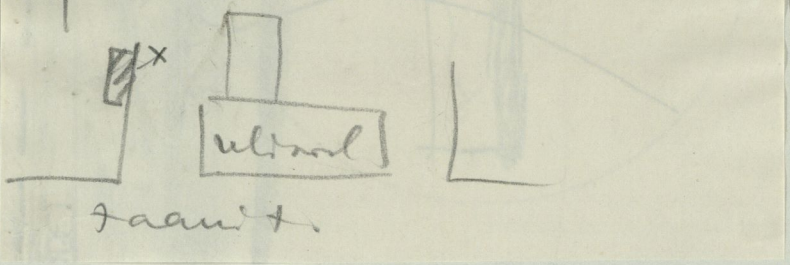
ahju
kakul
 puhtuini glomun (vohune),
 seemide
 pool mitsenud

Käikiri
 Ema ja värs
 Raari kare-
 mused ketta.

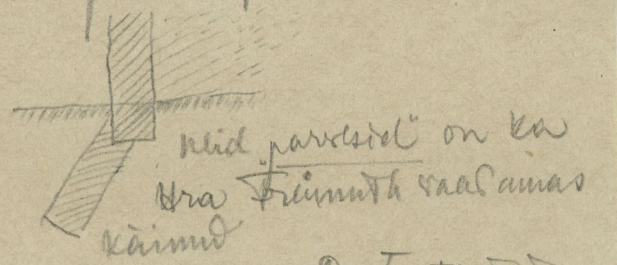
E. Eol
Tartus Gust. Adolphi +. aarde on
püstitatud uus instituudi hoone

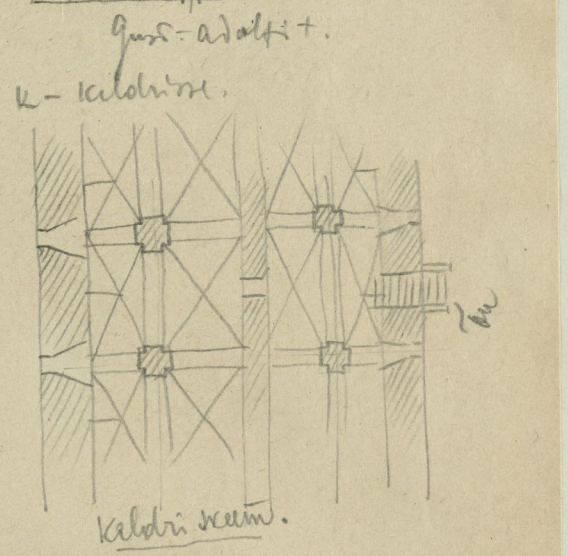
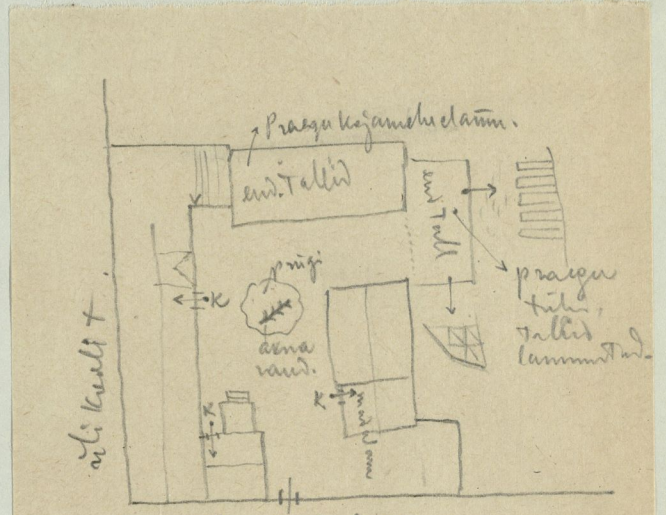
9. Johann väärts ja tartus Gustav Adolphi
tänaval olis toimetatud kaevanduse
kõrval suurel arvul turmumägi - vis-
miste sisse kolpa. Kaevise ja alammul
sialpool Riimiküla tänavaid kirik ka-
lunnid mis kaevandele kinni on hil N. T. S.

23. v. 39 Tartu
Gustav Adolphi ja ülikooli +. mürgal
hoonade hoone kompleksi

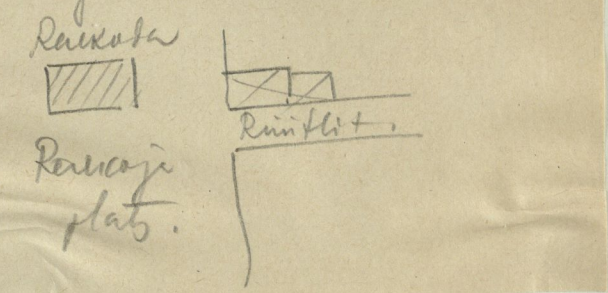
misda ähvardab lammutamine
uus instituudi hoone ehitamine
pühul.
Osa vana hooneid Gustav Adolphi
tänaval on juba lammutatud
ja asendatud uus hoone ehitatud,
aust püstitatud uus hooneid
ülikooli vana magasine
(ampior) palju klaasi - verandad,
kojamehe jutu järgi olid
vana hoone lammutatud
nõutavale talumal vundam-
entid kivide parvedega analoogi-
kõrgel punkt "parade"

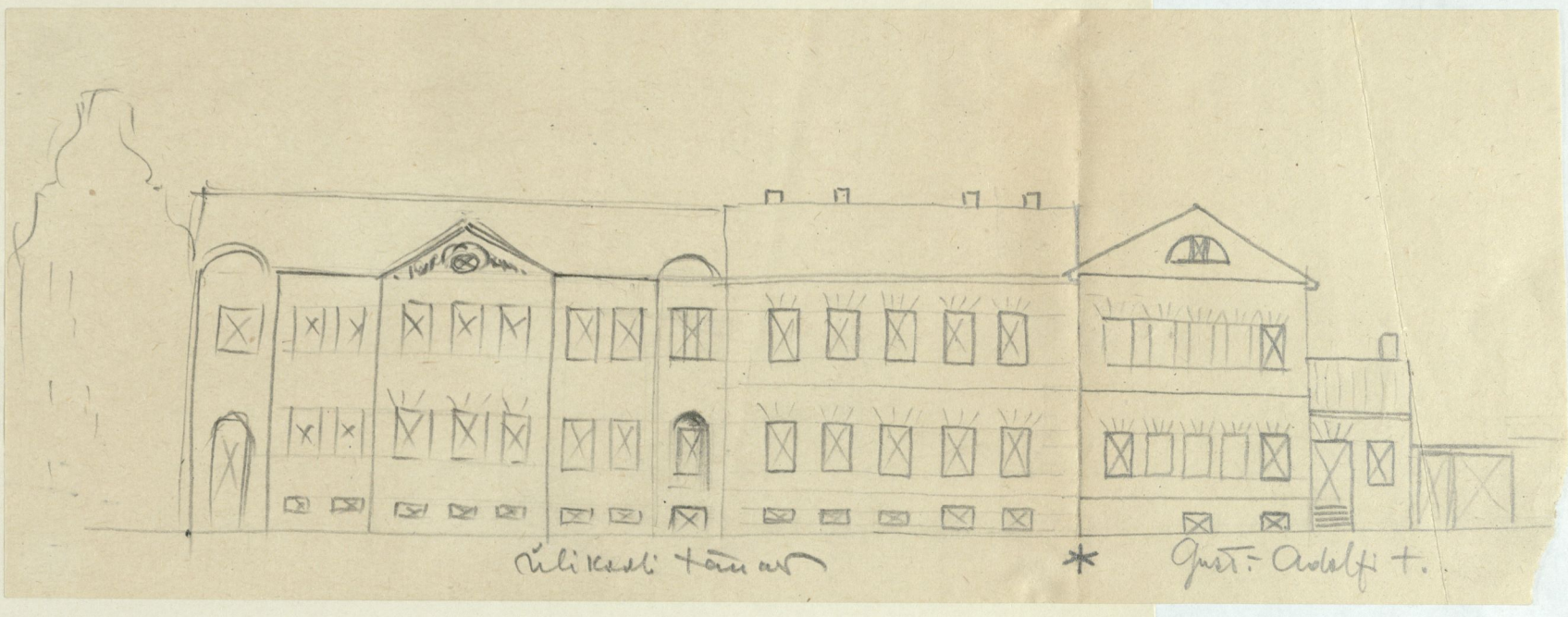
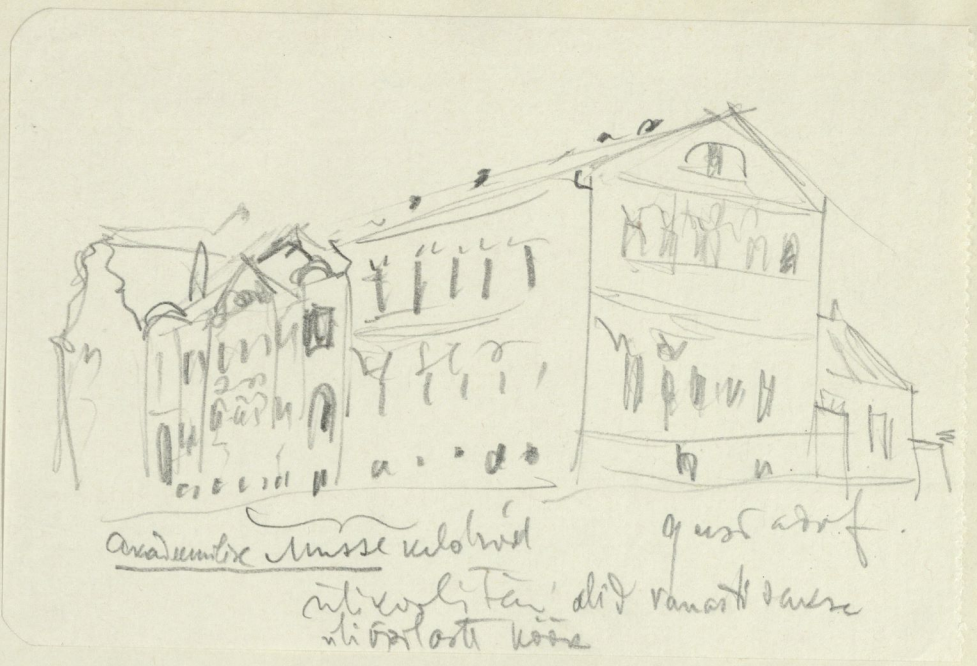

ind.
Akadeemilise muise raadrites teostatase
praegu ulatusteen remont, saab
põhiseatud parveid teist, mis harku-
põhiti valustama me instituudi
hoonele saaremaalt saavad mater-
jalid määratud on ka juhe ara-
tallitud.

Raevaja platsi ja Riimiküla
mürgal on vana ülikooli hoone

Millal asutati Tartu?

Viimasel õpetatud Eesti keelise koosolekul puudutas hra mag. S. Moora küsimust, kas on Tartu 1030. a. asutatud, tuues ette hull väiteid poolt ja vastu.

Kõneleja tähendas, et tänapäevane aasta tahab olla juubelkaastaks, kuna arvatakse, et Tartu on asutatud 1030. a. Wene würsti Jaroslavi poolt, kes tegi sõjaretkete meelemaale ja siin linna ajutas. See teade on võetud Wene keisleri kroonikast, kus on märgitud, et 6533 a. peale maailma loomist, või inimsoo algusest on asutatud Jaroslavi poolt Gurgew. Wenelased omandasid usu Bütsantist ja sellega sises ka ajaarvamise. Meie ajaarvamise järele oli see 1030. a. p. Kr. f. Kõneline aasta algas tol ajal mitte jaanuaris, vaid märtsis. Kuna Wene kroonikas leidub ebatäpsusi, siis võib arvatada, et reiki Tartu polnud täpselt 1030. aastal; kõikumine võib olla umbes 5 a. ümber. Kroonikas on märgitud, et Koola kuningas suri samal aastal, kuid täpsete andmete järele suri Koola kuningas 1025. aastal.

Kui arveste mõtta, et sõjakäigud mõisid tol ajal sündida ainult talvel, siis võib ka ajaarvamise pärast Tartu reiki olla 1031. a. Kust tuli linna nimi?

Nimi Gurgew, selle andis Jaroslav ajutatavale linnale mõttes, et oma nime „Suuri“ jäädvustada.

Rahvus võib olla ka linna asukohtas. Kroonikas et mainita, kuhu sõjaretkete võeti ja kuhu linna asutati, nimetatase ainult, et sõjaretkete võeti ette-tõhude juure. Kuid nagu teame, nimetati wenelased kiti joomejugu rahwaid tshuudideks. Seega võib ka mõne teise joomejugu rahwa juures Gurgewi linn asutada. Kuid nagu hiljemateist Wene rahwa traditsioonidest näeme, mõeldakse Gurgewi all hiljemast Jurjewit, meie Tartut. Jurjewi nimi esineb juba 1061. a., vahel ka Gurgew.

Jaroslav Tartut asutades lõi oma võimule toetuspunkti, et maad hoida sõltumuses ja maise kindlustada, kuid see ei läinud tal hästi korda. Juba 1061. a. põletati linn maha.

Tartu oli juba enne 1030. a. maalinn.

Ehasti läks kõneleja küsimuse juure, kas mõis Tartu maalinnana olla juba enne Jaroslavi tulekut, waadeldes lähemalt tolle aegseid olusid.

Mainitud kahtlust on ka ajaloolejad waremalt avaldanud. Mitmed teadlased on asunud seisukohal, et Wene kroonikas märgitud „postawim“ tähendab mingit ehitamist. Jaroslav mõis wana linna uuesti ka ehitada ehk jälle ümber ehitada.

Tol ajal oli meil naabriteks peale Eesti ja Soomes elawate veel kirde ja ida pool

asuwad Soome hõimud. Umbes 6. või 7. aastajal olid liginenud slaawid. Soomejugu rahwad elasid hõredalt, polnud kindlalt hõiskondlikelt korraldatud. Samajuguses olutorras asusid ka slaawilased. Riiklike korralduse löid wikingid, kes tulid Ida-Euroopasse. Nad rändasid wälja kasuajamise sihtiga nii läände kui ka itta, majustasid ja löid riiklike korraldusi. Oja neid tegutses kaupmeestena, oja majustajana ja ka töölitena. Tehtisid peagi asundused, tähtsamad Saadoga järwe ääres, Nowgorodi juure, Jrboska, Pribawo juure ja mujale. Viimaste aegade kaewamises ja leitud kindlused juba mähet. Nende toetuspunktide ümber kujunesid riiklike korraldused, millede eesotjas seitsid wikingid (warjaagid). Nad majustasid ümberlaudset elanikke, ka eestlased ja teised Baltimaa elanikud on olnud majustatud. Umbes 1000 a. ümber labus see sõltumus Skandinawiast tulnud wikingiteist, kuid majustamise traditsioon landus siiski edasi järgnewatele würstidele.

Soogad kõnelewad, et würst Wladimir läinud ka Eesti maise torjama. Rahwas puulles waaju ja maise wastumeelset, kui aga majuwõitjad ära olid läinud, tegid eestlased sõjaretkete Wenemaal ja löid saagi tagasi.

Wladimiri (Jaroslavi isa) ajal maiseid eestlased, kuid wahapeal jälle ei antud enam. Jaroslav mõttis ette sõjaretkete, et kindlustada siit maise ja ajutas linna. Suure oja sõjakäikude kohta tähendawad kroonikas, et

need tehtud Tartumaa lõuna- või põhjaojale. Sellel asjaolul on arusaadaw, et Jaroslav ajutas linna Tartumaale, millele maakonna ja ümbruse omale alluwaks pidas. Wenelased mõtsid sõjaretkete ette ka Läti ja ning Tartu oli siis ühes toetuspunktiks.

Tartu lähikäigu sõlmeks.

Waadeldes arheoloogilisi waimust, selgub, et kõige enam olid asustatud tol ajal Jarwa- ja Wõrumaa, kuna P.-Tartumaa wahel määrat. Kuid samuti rõhkesti oli asustatud Tartumaa lõunapool Emajõe.

Põhja- ja lõuna-Eesti ning ka Lätiga oli elaw kaubawahetus, mis sündis üle Tartu; teine tee oli ka üle Wiljandi. Need kaks wärawat olid kaubanduse juhtijaks, mis arenes põhjast lõuna ja wastupidi. Tartu oli tähtis ka strateegiliselt. Looduslike tingimised olid need, mis määrasid asustuse ja sadade jookjul Tartu tähtsuse. Mõni aeg hiljem näeme, et Tartu seisukoht pole oluliselt muutunud, kuid järjeist on ta tähtsust juure mõitnud. Ehasti võib märkida ka rõhkenemat ajunbuste tekkimist loogu Tartu ümbruses.

Leibusti on tehtud õige rõhkesti Tartu ümbruses, mis tähendawad, et see loht omas ka wanal ajal tähtsuse. Mit on leitud Raabi mõisast 11. a. j. rahaist, peale selle Araabia rahaist, mis käisid 903—943. aastani.

Kuna Tartu oli tähtsaks lähikäigukohtaks juba enne Jaroslavi tulekut, siis pidi ta kahtlemata ka kindlustatud olema, sest rah-

was wajas kaitset. Tartu kindlustamise mõts oli analoogiline teiste linnade kindlustamise wiisiga. Kõigist saadud andmeist mõis kindlasti oletada, et

Tartu oli jama olutorras nagu teisekti maalinnad.

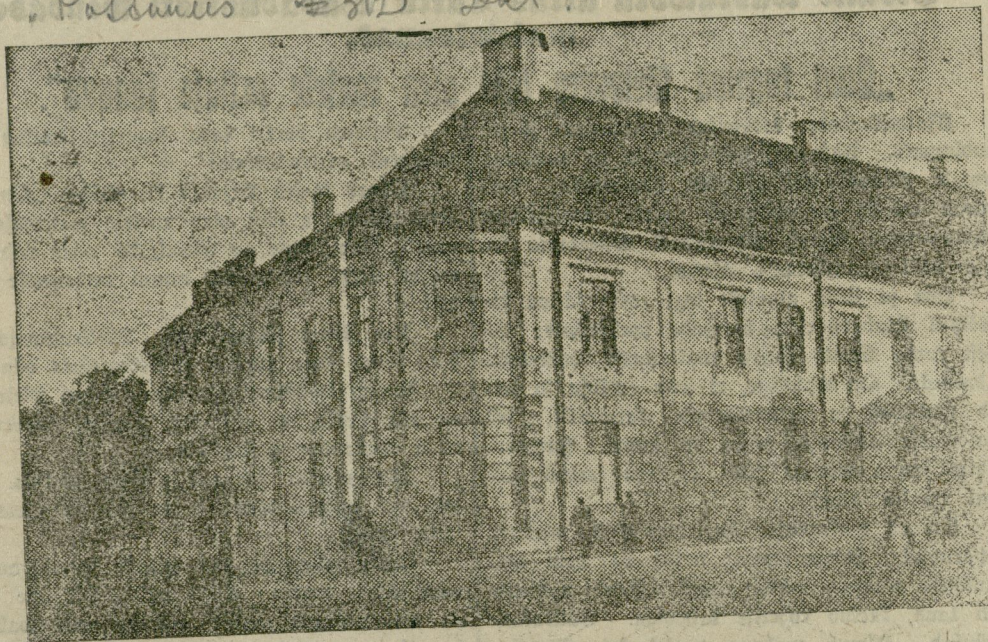
Wenelased ei pruukinud õfida uut kohta, waid kindlustasid ehk ehitasid ümber eestlaste maalinnana oma meetobitega. Seega

pole põhjust Tartu linna olemasolu arwata 1030. aastast.

Pole ka Tartu tollest ajast mingit uut wõhendust juure saanud. Eestiaste seisukohalt oli see ainult epifoobiline nähtus, kaitse, mida wenelased korbasid mitmed lorrad, et end maksma panna. Tähtis on ainult see, et estimest korda kuuleme Tartu ajaloolisest sündmusest. Slaawlaste eneste seisukohalt on see neile tähtsam moment, et astusid sammu siin eneste kindlustamiseks. „Meie aga ei saa mingit tähendust sellele faktile anda,“ läpetas kõneleja. Säbirääkimiste all mõttis lõna mag. E. Paid, kes jagas samuti mag. S. Moora seisukohti. Ednawõitnu mainis, et sõdasid ei peetud mitte lagebal wäljal, waid kindlustuste ees. Tartu tules pidi siin juba maalinn ees olema. Mit asub ka mag. E. Paid seisukohal, et Tartu asutamiseist a. 1030. ei saa juttugi olla.

Sumitaw oleks nüüd teada, kas Tartu ka watses ikkagi linna 900 a. juubelit pühitseb, või tästetaste juba arwu mõi koguni jäetaste juubestpidustused ära.

100 aastat koolimajana.

Käesolewa aastaga möödub 100 aastat, mil praegune Tartu tütarlaste gümnaasiumi maja sai koolimajaks. Olgu sel puhul esitatud mõned andmed selle maja kohta. Praegune maja ise on muidugi wanem kui sada aastat. Esimesed teated, mis meieeni ulatuvad, on aastast 1758. Need ei käi aga praeguse maja kohta, jeda siis weel ei olnud. Linna arhiivis olewa rewisjoni raamatu järele on teada, et nimetatud aastal oli siin weel puumaja, mille omanikuks oli Gabriel von Stadelberg. Siis oli see maja weel wäljaspool linna piiri, sest wiimane läks praeguse Warilai platsi juurest läbi. Praegust Niia tänawat nimetati siis Kiripää tänawaks ja Karlowa tänawat Otepää tänawaks, linnaosa praeguse Karlowa tänawa ümbruses nimetati Mewi küllaks.

Hiljem läks nimetatud puumaja seniselt omanikult sellegi Jakob Ewald Buschundi

omandusse, igatahes aga mitte kauaks. Juba 1784. a. 27. juunil müüis nimetatud Buschund oma elumaja, mis asub Otepää ja Mewi küla tee ääres, ühes platsi ja aedadega ning kõigi seal peal asuwate kõrwalhoonetega ja rohu-aiaga 2300 banko rubla eest von Stadelberg'ile ja tema pärijatele. Et hind nii odaw, siis pidi maja puust olema. Arwatawasti ei puutunud suur tulekahju, mis Tartu 1775. a. häwitas, jeda maja mitte.

Mil ajal ehitati praegune maja, jeda ei ole saadud kindlaks teha, aga igatahes on kindel, et a. 1807 oli praegune kinnimaja juba olemas, tähendab wähemalt 120 aastat wana. Nimelt leidub linna arhiivis olewas mähude reguleerimisraamatus teade, et Stadelberg'i majas on 28 elutuba ja kaks poodi, ja et maja on kivist.

Mil siis on kindel, et praegune maja on ehitatud 1784. ja 1907. aastate wahel. Esi-

algu oli see maja weel ilma kõrwalhoonetega, aga a. 1811 on juba maja mõlemas otsas hoomi pool küljes tiivad. 90. aastail ehitati Karlowa tänawa poolsele tiiwale weel oja juure, kuna teine ots weel tänawa juurel pikenes.

1812. a. olid siin maja pärast suured protsessid. Majaomanik riidles naabritega piiride ja aedade pärast ja käis nendega kohut. Igatahes riideldi siin tublisti samal ajal, kui Napoleon löi kõwu lahinguid Wenemaa lagendikul.

Edasi minnes jõuame a. 1827 juure. See aasta tõmbab erilist tähelepanu enesele. 100 aastat tagasi 9. septembril müüis majaomanik Reinhold von Stadelberg selle 2. linnajaoos pärisplatsil olewa kivist elumaja ühes kõrwalhoonetega, aiaga ja kõigi juurekuuluvustega riigi esitajale Tartu ülikooli rektorile riiginõunik dr. G. Emers'ile 45.000 banko rubla eest. Emers oli kooli-komisjoni wolinik ja maja osteti Tartu kreiskoolile, mis oli asutatud juba 1804. a. ja mis nüüd jia üle kolis.

Kreiskool jäi jia kuni 1881. a., mil ta jälle mujale ajus, kuna ruumid said nüüd uuesti asutatud realkoolile. Realkool leidis siin ulualust kuni 1919. a. Aastad 1918 ja 1919 on suured pöördelaastad, Eesti riigi loomise aastad. 1919. a. ajus jia majja uus Eesti kool, praegune Tartu tütarlaste gümnaasium.

Sada aastat on noor elu keemud neis ruumides, jada aastat on siin õpetust jagatud ja kaswatus antud. Kuit palju on siin olnud naeru ja nuttu, kui palju rõõmu ja kurbust, jeda kõik on need ruumid kuulnud, näinud ja tunnud. Kui palju keeli on siin kõlanud ja mitu waimu walitsenud. 1827.—1891. a. Saksa keel ja meel, 1891.—1918. a. Wene keel ja meel, 1918. a. jälle Saksa keel ja meel okupatsiooni päiwil ja 1919. a. kuni tänajeni Eesti keel ja meel. Jääb ainult weel üht ütelda — ärgu kadugu siit ialgi Eesti keele kõla ja Eesti waim walitjegu siin jäädawalt.

J. Roos.

Toomemäe auväärt raak.

Toome wäremeid asutakse parandame.

Mõnda Tartu hiilgawa Toomkiriku kurvast saatusest.

Rohelusse uppuvad Toome wäremeid on paljusid inimõlivi funditud juhtima imetlewa pilgu üles wägewate kaarwõlvide poole. Rahwasuu on põiminud mõningaid legende ja kuulusi wäremetega ühendusse, mis on aidanud nende salapärajult weelgi süwendada.

Mjahannas ei halasta ühegi, ka jelle wägewa massiivse ehituse peale. Käesolewa aasta kewadel hakkas ülevalt müüriharjadelt suuremal arvul tellistiwõlla pudenema. Salakäijatel hädasõhu kõrvaldamiseks tuli läbi käik sulgeda ülikooli wälitijuse poolt. Haridusministeeriumi muinuskaitse osakonna kaasabil läks korda kredite saada ja peagi algawad tööd, mis haruldase muinusele olemasolu pikendada aitawad.

Kunas ehitati Tartu Toomkirik?

Üle Tartu on käinud laastawad sõjareidid, wälitijewate wõimude sage dane wahetus teinud on häwitatud peaaegu kõik dokumendid, mis suudaks walguft heita Toomkiriku ehitamiskulku. Kurjate arwamusel on siin kohal wägagi lahuminewad ja ebamäärased. Ühed peawad ehitajaks Rätti Hendriku kroonikas leiduwatele andmetele tuginedes, piiskop Hermannit. Selle wastu on aga olemas küllalt kaaluwaid wäiteid. Esmalt on Toomkirik ehitustüülistest küllalt hulga noorem ja samal ajal oli piiskopil maal wälitijewate rahutuste tõttu rohkesti muret linna kindlustamisega ja ei tohiks luidagi oletada, et Hermann oleks ajanud säärast hiiglaehituse püstitamist.

Urwatamaid ajaloolisi andmeid

Toomkiriku rajamised

Keiame juba 1477. aastast. 25. juunil 1477. a. kingitud tobanikud Peter ja Wolmer ühthul kiriku ehitamiseks 800 Mla mara. Ewald Ratul arwetas „Kolmainuse ja neitsi Maarja ning kõigi pühade auks“ ühe altari juure kuulawa witaaria ning mõningaid kirikuriistu ja waha alendele minewa kaa'i ostuks. Kallatoodust selgub, et 15. sajandi teisel poolel oli käimas juba Toomkiriku siieehitus ja ruumide kaunistamine. Kahtlemata oli aga kirikuhoone juba wärematel aegadel rajatud, mille kohta aja suhtes igasugused andmed puuduwad. Seega wõib Toomkiriku wäremeid täie õigusega lugeda ajaloota ehituste hulka.

Suuremad ja tulemusrikkamad uurimised

on toimetatud prof. M. Kjellini ja D. Freymuthi poolt. Kriti wiimane teadusimees oma kaewamistega 1924. ja 1925. a. on wõinud lisada wägagi tähelepanuwäärseid fakte Toomkiriku elulikk. Wiimane wäidab, et 150—200 aasta jooksul on toimunud umbes 8-kordne juure- ja ümberehitus kuni lõpliku kuju saamiseni. Ülikooli raamatukogu assistendil D. Freymuthil õnnestus ka kaewamiste tulemustele tuginedes esimest enam-wähem tõenäolist täpset plaani koostada. Sätame kõrwale siin kohal balli

kunstiajaloolaste wärematel aegadel sepišetud plaanid ja iitšid, millised koguni puudulikeks ja ebadigeteks osutuwad.

Tuleb oletada kurjate tõendusel, et wäremalt on praeguse suure Toomkiriku ajemel olnud weelgi wanem ja wäiksem kirik, mille kohta pole olemas aga ühtki dokumenti. Seda on siis aegade jooksul täiendatud ja suurendatud wõimaluži mööda. Enne kõike on ehitatud praegu ruudes seisew pütkööw ilma tornideta ja altariruumita. Selle juure kuulufid weel kerkel kõrgem teistööw ja külgedel madalamad külgööwid. Ööwifid teineteist lahutanud wõimas sammastik on säilinud tänapäewani ja annab tunnustust tolleaege ehitustehnika suurejoonelisusest. Massiivsetele müüridele ehitati wastawalt aja nõuetele ning ehitustüülidele tugewad müüritööd.

Aegade wäljel on weelgi laiendatud ja tehtud juureehitusi kirikule, kuni kiriku müüride ja wõlvide wälisloob jäid juba kiriku seesnusse ja wiimajest kujunes wälisloobiline Gooti stiili rikkalik walgustus kirik.

15. sajandi lõpul ehitati Toomkirikule eeskülge mõlemad tornid ja taha eriline altariruum eht loor. Seega tohiks siis Toomkirik tol ajajärgul enam-wähem walmsis olla.

On säilinud gravüür

1553. aastast,

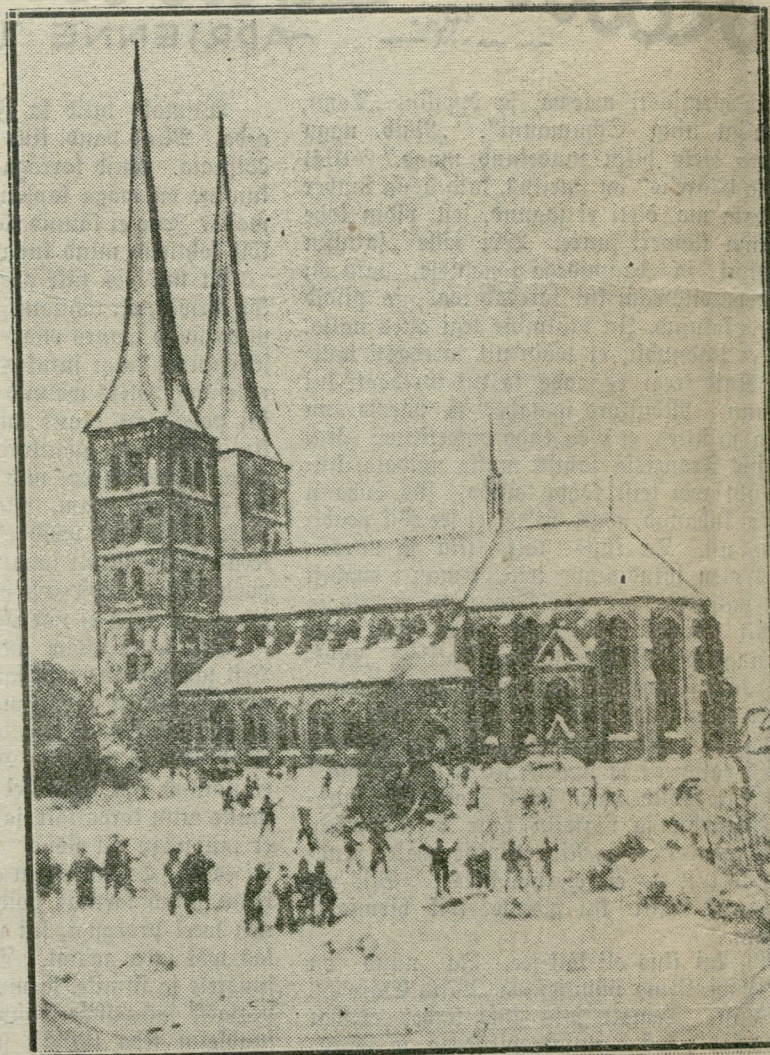
kus kujutatakse tolleaege Tartu üldwaadet, mis jätab tüübilise teistööse linna mulje. Linn, õigemini linnale, imbitšitud tugewate müüride ja tornidega, mida omakorda piirab lai weetraan. Toomemäelt kerkib ühtlasi Toomkiriku massiivne togu tornidega.

Toomkirikul on tume saamiselugu, seda selgem häwimine.

Suurejooneline Toomkirik ei saanud kaua püsida. Lõplikult walminusest peale kõigest 50 aastat, Toomkirik pidi kahtlemata üls toredamaid tolleaegeid jumalakodasid olema ning rohlete seinamaalidega, niferdustega ja pühakujudega ilustatud. Wiimajest tohiks küllaltki selget keelt kõnelda asjaolud, et praegugi on leitud maalijäänuseid mõnest linnimüüritud müüriawauselt, kus neid tawalistest teistest kirikutes üdse pole olemas. Ka jellel momendil, mil Toomkirik seesmiselt juba täielikult laastatud, kinnitufid wõidutad poolatad 1582. a. awameelselt: „Sarnast katedraali, mis nii suurte tuludega ehitatud, pole meil terwel Poolamaal“. Kõik see tohiks tunnustust pakkuda Toomkiriku juurepärasusele.

Esimesed hoobid sai Toomkirik „põliriiniste“ läbi.

Wiimane käis kaajas usupuhastusega. Märatsewad hulgad laastufid 1525. aastal Toomkiriku siemised kaunistused, pühapildid ja altariehitise. Dominikaanlaste ja frantsiskaanlaste kloostrid kuulutati suletaks, nende kirikud muu-

Tartu Toomkirik oma hiilgeajal.

deti wäraaidaks wõi lubjaahjus. Weneüulistele Nikolai kirik jai nii palju kannatada pildiriinistajate läbi, et teda esialul enam kasutada ei wõidud, waid nähtawasti alles Wene walitijuse päewil hädapärastel korda teati, et selle järele häwidu. Waatamata laastamisele kasutufid katoliiklased weel weerandjada aastat teda jumalateenistusteks.

Wenelaste Tartusse tungimine 1558. aastal

häwitas Toomkiriku. Rohalwõjbiw piiskop kikutati maalt wälja ja pihtfond aeti linna uute peremeeste — wenelaste — poolt laiali. Sellest filmapilguft peale algabki Toomkiriku eluloos kurwem ajajärg. Ta on määratud häwimisele. Kui 24 aasta pärast lahinguwäljadel jaawitand poolatate wõit Tartu wenelastelt wõiwib, kawatsesid poolatad kiriku kordaseadmisele ajada, mis aga rahapundusel jäi teostamata. Küll aga kasutufid poolatad, kui rooifi wäed Tartut piirufid, laastatud ja poolsebi wäremes seiswat Toomkirikut wiljalaoks. Tartu wallutamisel 1600. aastal kawatses hertsog Karl kirikut korda seada ja rootslastele jumalateenistuseks jätta, kuid õiljatest plaanidest tõmbas kriipsu läbi poola sõjawägede uus rünnak Tartule. Poolatad wõitlesid ägedalt Tartu müüride ees ja linnas walitijewa küttematerjali puudusel (wõideldi talwel) haarufid rooifi wäeosad wiimise abinõu —

Toomkiriku jarilate ja takade järele, ning põletufid need wiimiseni ahjudes. Rootslaste wastupanu ranges ja 9. weebr. 1603. marsufid wõidutad poola wäesajad uresti Tartu.

Korduwalt teinud sõjaliste heitluste tõttu ja Tartu läestkätte langemise ning alalise peremeeste wahetuse tõttu wõidud wõimalik mõeldagi Toomkiriku kordaseadmisele. Walitijewate wõimude esmajärgulised huwid ja püüded olid juhitud peamiselt enese seijutorra kindlustamisele. Toomkiriku tolleaegeist seijutorrast kõneleb kujutalt 1613. a. Liwimaal toimepandud kirikulitsumise protokoll, milles nimelatakse Toomkirikut: „templum totum ruinosum“, j. o. wiimise wõimalusest purustatud kirikule. Arusaadawalt ei awanenud sõjadesst kurnatud maal enam wõimaluži hiiglaehitust endises ilus üles ehitada.

Mis sõjakoledused üle jätufid, häwitas tuli.

Färjest enam ja enam tõttu warifemud Toomkirik langes tükeroaks 23. juunil 1624. a. „Põnane kull“ tegi Toomkirikus wiimase puhastustöö ja kõige põhjalikuma. Urwatamasti, nagu urija S. Lichtenstein tõendab, olewat jüttimise põhjuse andnud jaanitule jäde. Kogu Tartu seijutorra oli õudne. Aguleid polnud enam olemas: nad olid siis, kui Divo Schenkenberg oma sõjakoleda (Särg 7. lht.)

Toomemäe auväärt raak.

(Augus 5. lht.)

Tartut ründas, tuleroaks muudetud. Kirikuid surmaedadel enam ei nimetata, nad häwitati wist küll Wene ajal, samuti on peaaegu kolmandik maju haletsemiswäärilises seijutorras. 17. jaanul kasutati wäremetes Toomkirikut matusepaigaks, mida tõendawad hilisemad leiud ja ajaloolised andmed.

Wäremetes seijew Toomkirik ei andnud rahu.

Katariina 2. walitijusepäewil alustas suurte wolitustega keisrinna poolt warustatud general-intendant de Billebois Tartu kindlustamistööd. Tuldi mõttele Toomkiriku tornide ofa paigutada suurtiikpatareid linna kaitseks. Lõhutigi selleks otstarbeks maha Toomkiriku tornide müürid ühefõrguseni muu kirikuosaga. Ühtlasi lõhuti ja muudeti akende ja kiriku siemise ehituse laadi, et teda wastawaks muuta kindluse ülesõunule. Esihõlberkimid takistuste tõttu jäi seegi kawatus teostamata, kuna rohkesti oli walitijewatel wõimudel tegemist purustatud linna ülesehitamiseega.

Ülikoolile oli waja raamatukoguhoonet.

Sellest tiwustatuna asus üldiselt tunnustamist leidnud ülikooli arhitekt Krause kawandite koostamisele. Pikemate kaalut-

luste järele ehitatigi endise altariosa raamatukoguruumid, kuhu paigutati ülikoolile kuuluro hiigla raamatute ja wäitekirjade hulk. Krausel mõltus teistigi mõteteid, kuna ta kawatses wäremeid kasutada, et sinna rajada muuseume, tähetorni ja kirikut. Alul tegi selleks takistusi rahawäheus ja arhitekti surm wiis ära kawajuste tulisema pooldaja ja eestwõitleja.

Kuhu paigutada weebassein?

Sellele küsimusele leidis omaaegne wene ülikooli arhitekt Guleke üsna lihtsa lahenduse, kui weewärgi weepaagi ehitas põhjapoolse torni asemel, milline praegugi iga päew oma suurt weetagawara laialdaste ülikooli ajutuste wahel jagab. Kahilemata on arhitekt Guleke ehitis palju häwitatud Toomkiriku wäremete wälisest suurejoonelisusest ja stiilist. Aga wene ülikool ei waerwanud ennast sääraste küsimustega.

Selline oleks praegu paranduselolewa Toomkiriku ja tema wäremete üldjooneline jaatus. Omaaegne hiilgawam Baltiumi Toomkirik, kus piiskopid, saadetud arwufatest preestrihulkadek pidafid wälise toreduse peale rõhkipanewaid jumalateenistusi, seijab sõdade laastawa häwitusetõõ tagajärjel wäremetes. Ja jääbki tummaks tunnustajaks wana Tartu hiilgepäewilt.

Academia Gustawiana.

Tartu esimene rootsiaegne ülikool.

Praegu on Tartu ja ülikooli nimed lahutamata, ja waewalt juurdastime Tartut ette kujutada ülikoolita. Ometigi olid need mõrdlemisi juhustlikud kaalutlused, mis juudist Gustaf-Abdolfist 1632. a. awatama uue ülikooli asutohaks walima tawallise provintsi linna, mis oli kaotanud oma endise kaubanduslike tähtsuse ja waewalt erines Wiljandist, Paidest wõi mõnest teisest harilikust linnakesest. Tõsi ju on, uus ülikool pidi kõigile kolmele Rootsi balti provintside: Gesti-, Liwima- ja Ingerimaale olema ühewõr-ra ja hõlpsasti kättesaadaw. Tartu asuohit maa jübames ja weete ääres wastas hästi neile nõuetele. Kuid sama häid, wõib olla veel paremaid ühendusteid omasid veel teisedki linnad, kas wõi näit. Pärnu, nii et Tartu oma praegust sejufohtu ülikoolilinnana lõppude lõpuks siiski wõlgneb suure monarhi juhustlikule tujule.

Ingerimaa ja Liwimaa allahetmisega oli Gustaf-Abdolf loonud siinpool Balti merd provintside komplekti, mida oli waja walitajeda ja lähemalt Rootsi riigi külge kōita. Nii tundis wõrdlemisi terawat tawet maal kullaladajelt kohanenud ametnikkude järele. Samuti tundus puudust headest waimulikkudest, kes oleks juutnud tagajärjekalt istutada ja jüwendada uuel maaal Luteri usku, mille eest Rootsi kolmeümneaastases sõjas parajasti wõitluses oli. — Mõlemaid tarbeid wõis rahuldada, asutades siia maal mõnd kõrgemat õppeasutust, mis ka muudu oleks aidanud uusi provintse Rootsi enamaaga lähemalt kōita ja rahuldada ka teaduslikkude elanikkude jänu hariduse järele.

Esialgu awas kuningas kullalt jastumat, kui asutab balti provintsidele gümnaasiumi. Kuid waewalt oli see mõte teostatud, ja 1630. a. jügisel asutatud Tartu gümnaasium, kui juba tekkisid kawatused kooli ümbermuutmiseks akadeemiaks. Juba 1631. a.

kuulutati uue ülikooli eelarwe, ja järgmisel aastal kirjutas Gustaf-Abdolf alla ametlikule asutamiskirjale.

Uue ülikooli eeskujuts oli juba 1477. a. asutatud, wahepeal seisnud, kuid Gustaf-Abdolfi poolt ümber korraldatud Uppjala akadeemia. Tartu ülikoolile anti samad õigused, samad põhimäärused ja korraldus, mis olid eelmisel, nii et juhu, kui Tartu alma mater oma toosjeikul ei oleks saanud palju wäiksem, ta oleks olnud täieline koolia Uppjala ülikoolist. Uus ülikool warustati kõigega, mis tal tarwilik näis olewat edukaks töötamiseks. Kõige pealt wõeti kōitl majanduslik külg. Ülikoolile määrati ülalpeoks terve rida riigimõisajaid Ingerimaal, mille üle ta autonoomselt walitjes ja sellest oma jooksmaid kulusid kattis. Ülikooli kōitlusele anti raamatukogu ja wõrkiloda. (Muuseas kawatjati sellele wõrkilodale anda ainuõigus kõigi eestikeelsete raamatute kirjastamiseks).

Ülikooli teaduslik töd seisis kõigi profesforite poolt walitud rektori ja walitjuse poolt määratud kantseri järeldawale all. Ülikool ise jagunes 4 teaduskonda, millel eesohjas seisis detaan. Wuteaduskond koosnes tawallistelt 2 profesforist, samuti ka õigus- ja arstiteaduskond, kuigi soowitawaks peeti, et igas teaduskonnas oleks wähemalt kolm õiget. Minult neljas — filosoofia teaduskond, kuhu koonduisid wäga mitmesugused teoreetilised teadused, oli arwurikkam. Siin olid ette nähtud eriprofessorid füüsika ja astronoomia, geometria ja arimeetika, hebrei ja kreeka keele, loogika ja eetiä, ajaloo ja poliitika, elowentst ja poeetika jaoks. Õppejõududena olid profesforitel abiks igas teaduskonnas mõned adjunktid, kellel aga sagedasti õpetooli wakatjil kõttu tuli täita profesfori kōituselid.

Me näeme, et Tartu rootsiaegne ülikool tunduwalt erines jellest, mis praegu ette kujutama ülikooli all. See oli wäite asutis, ilma kōitlute, laboratorumite ja insti-tuutideta. Oma õppejõudude arwult ta waewalt juutis wõistelda meieaegse teiskirise juuruise teiskooliga. Kuid oma aja kohta Academia Gustawiana ei olnud sugugi nii armetu. Muudugi ei suutnud ta oma kulluse ja juuruise poolt wõistelda teiste tuntumate protestantlike ülikoolidega Keel-Cu-roopas. Kuid leidus hull teiski ülikool, kellega Tartu oma julgesti wälja kannatas wõistluse.

Gustaf-Abdolf suri mõned kuud peale jeda, kui oli alla kirjutanud Tartu ülikooli asutamiskirjale. Kuigi Gustaf-Abdolfi mõtte teostatjaks oli algul ta lähem taastööline Liwima kindraluberner Johan Stytt, wõttis ometi Tartu ülikooli areng warsti teise juuna, kui kawatjenuid asutaja. Gustaf-Abdolf oli mitmeti astunud samme selleks, et uus akadeemia ei jääks ainult priwiligeeritud sejufohtu kōitluda. Kõhete stipendiumide asutamiseega (neid oli üle 80, mis selle aja kohta wäga juur arv), püüdis kuningas ka waesematele üliõpilastele hankida õppimiswõimalust. Ülikooli awamiskõnes ütles kuningas wõitnik Joh. Stytt otjekohse, et uus asutis mitte ainult aadli- ja kōbanikusejuusele kasuks ei pea tuloma, waid ka talupoegadele õppimise peab wõimaldatama. Ka kaudselt pidi Academia Gustawiana rakenduma maa pärisrahwaste teenistusse: ta pidi oma õpilastele õpetama ka eesti ja läti keelt, mis oli ainuõigeks, mille kaudu ülikoolis omandatud teadused ja oskused wõisid nõrguda ka laiematesse rahwastikesse.

Kuid Gustaf-Abdolf suri enne, kui õkud tehtud kõik eestööd, ilma milleta need kawatjused olid läbiwiimatud. Kuigi talupoegadel materjaalid olid loobud wõimalused astuda ülikooli, puudusid ometi algkoolid, ilma milleta ta ei suutnud omandada tarwilikku eelharidust. Kuigi oli kawatjus õpetada gümnaasiumis ja pärast ülikoolis eesti ja läti keelt, nõudis jellise õpetamise kor-

raldus nii mitmeidki eestööd. Wõib olla oletks Gustaf-Abdolf edasi elades ka nende korraldustega hakkama saanud, kuid jeda asendajid walitjajad, kes Gesti- ja Liwimaa talupoegade wõitu kangelstki nii heatahtliks ei olnud. Gustaf-Abdolfi ülikool ehitati küll ülesse, kuid niijugusel tuju, et ta maa pärisrahwale jäi kättesaamatuks ja ta kaudseltki ei suutnud palju mõju awaldada ta hariduslikule edenemisele.

Nii tõiugi, et esimene Tartu ülikooli üliõpilaskond koosnes omas enamikus rootslastest ja soomlastest, kes siia tulid enamasti hulgalist stipendiumide läbi loobud soodsate õppimiswõimaluste tõttu, wõi jalle lootuses peale ülikooli lõpetamist uutes provintsideks leida häid riigiameteid. Baltimaade kōstlastest linnakodanikud ja aadlikud moodustasid ainult wäheosa üliõpilastest. Reis ringkondades hooliti veel wähe kõrgemast haridusest. Nii jäi esimene rootsiaegne ülikool wõrdlemisi wõdraks ta maa walitsetawatele kōhtidele, rääkimata veel talupoegadest. Ülikool teojes Tartus teatawa wõrdkehana, mis ei suutnud kōhaneda maa omawalitsustega. Sellepärast on ta ka baltimaade haridusliku üldse jätunud wõrdlemisi wähe jälgi.

Asjaolu, et esimene Tartu ülikool omad uhed awas peaaegu kullalt walitsamatastele, rootslastele ja ka balti-kōstlastele enam wähe mōdraks jäi, on põhjustanud mitmeid, jagelt ülekohtu etteheiteid ülikoolile. Academia Gustawiana on püütud näha midagi Rootsi ümberrahwastamise asutise taolist balti-kōstlaste kōst, ja jeda, et ülikooli eesmärgiks on olnud kaasa aidata balti provintside omawalitsuse ja erisejuundi kōhtumisel. Need etteheited kindlasti tabawad jama wähe märki, kui teised, mis sihitud ülikooli sihemise töd kohta.

On ju õige, et ülikooli protokollid siialdamad wäga palju teateid nääklemistest ülikooli õppejõudude wahel. Sagelt pühendawad Academia Gustawiana protokollid rohkem ruumi profesforite omawahelistele musta pesu pejemistele kühiste asjade-

pärast, kui asutise teaduslikule tödse. Kuid isiklikud kühitemised, intriigid ja tagajelja kaebused on kord juba 17. sajandi algusele üheoomustawad, neid wõib leida ka wäljaspool jelleaegset Tartu ülikooli. Ometi tehti jelle kōrwal ka palju töd otjekohese ülesande kōst, ja kuigi õppejõudude omawahelised hõõrumised Tartu ülikoolis rohkem töd kōstasid kui mujal, tuleb jee panna asutise noorusse arwele.

Enne kui ülikool juutis omandada auwäärjema wanaduse, oli ta juutnud waewalt kahelümneaastase olemasolu järele oma töd kōstetama. Ja jeda peaaegu kullalt kahel põhjusel. Kui kuninganna Kristiina (1632—1654) oma pillamisrikka walitjusaaj lõpupeolel enam ja enam jattus rahakõhikuse, wõttis ta ülikoolist mõjaj, mis Gustaf-Abdolf jellele andnud ja panis need erasihtutele. Ülikoolile lubati küll tarwilikud jummad maksta iga aasta riigikõhast, kuid seal puudus ta tähtsamateks wäljamõneteks raha. Kartuses ahwardama wenelaste kōpungungi ees põgenesid 1652. a. ülikooli õppejõud laiali. Ja kui ligi aastakümme hiljem jälle rahu walitjes, tehti mitu korda kōstet akadeemiat uuesti kōima panna, kuid tagajärjekalt. Rootsi riigi eelarwesse wõeti aast-aastalt ülesse jummad ülikooli kulude kōsteks, kuid järjekohsete puudujääkide tõttu tuli jee oja eelarwest teostatatu jätta. Nii kōstis sejufoht kuni 1690. aastani, kus Karl 11. Liwima ja Gestiimaa riigikõhade kōstabil ülikooli wähe muudetul tuju uuesti ellu aratas. Kuid nüüdki ainult kümne-konnaks aastaks, kuni Põhja jōda ta jälle hāwitas.

Gesti rahwa arenguse otjekelt ei suutnud rootsiaegne ülikool awaldada pea mitugijuguseid jälgi. Kuid kaudselt oli Gustaf-Abdolfi sammul ometigi wõrratu tähtsus. Sellega, et kord juba Tartu oli asutatud ülikool, oli loobud traditsioon, mis ainult uuesti aratamist ootas.

Juhan Wajar.

Õnnetused krahwi kammul.

Kuidas tütarlaste gümnaasiumi hoone koolimajas sai.

Praegusest Tartu tütarlaste gümnaasiumi hoonest räägib rahwajuu kummalise loo: teatavasti on nimetatud maja juba üle 100 a. koolimajana tarwitusel, misjuguust juubelit ka selles asuw tütarl. gümnaasium nowembrikuus pühitsetes, warem aga kuulus maja krahw Stadelbergile, kes siin elu kōstluses mõdda laatis. Krahw oli põhjatu rikas, kuid eluõnn ei naeratanud talle, waid õnnetused jälgiid teda kui raske needus. Kolm naist surid temal selles majas, esimeses lapsewoodis. Wiimase naise surma korral oli krahwi tabanud veel teine õnnetus. Nimelt, kui tuldi temale teatama abikaasa surmast, wiibis krahw kabinetis ja luges rahakapis olewat raha. Õnnetust kuuldes, ei suutnud krahw jeda enam rahulikult wõistu wõtta, waid minestas. Teate tooja kōhtus ja tuli wististe arwamisjelle, et krahwi tabas surm, ning ruttas sellest teatama teistele majasolijale. Sellal oli krahwi teenistuses kōfana keegi Schmidt nimeline mees. Ka tema piilus krahwi õnnetust kuuldes üle ufje wiimase kabinetti ja silmas lahiti rahakappi ning rahapakte. Alles arwamisjel, et krahw surnud, ei suutnud mees kiusatusle wõistu panna, hiilis tuppa ja nõp-pas ühe paki suuremate rahadega. Kuid raha kaugemale kōrwaltõimetamiseks polnud wõimalust ja wiskas paki ühte tuppa ahju otja, et jeda sealte parajal juhusel jälle ära wiia.

Mees peale matuseid märkas krahw raha kadumist, kuid igasugused otkimised ja juurd-lused teenijate keskel ei annud tagajärgi. Kõhluustati ka kōffa, sest krahw oli minestuses wiibides märganud, nagu oleks midagi walget toas liikunud, kuid kōff salgas maha; ta polewat üldse kabineti lähedusesse saanud. Schmidt teeninud veel mõni aeg krahwi juures, siis aga asunud ta ise omaette elama ja ehitanud endale praegusele Wana tänawale Barcklai platfi kōhale maja, milleks muidugi kasutas krahwi raha. Aga näppamise ametit pole ta

ka siis suutnud enam unustada, waid tarwitanud jeda parajal juhusel. Kord narastanud ta ühest poest krae ja sellest kōfatud teda siimunimega hūidma „Kragenschmidiks.“

Ebausik oli siis veel kōhjal walitjemas, nii aadli kui ka alamrahwa keskel ja nii tuli ka krahw weendumusele, et jee maja on õnnetustega seotud; asub lu maja endisel furnu-aial, kus kaewades igal sammul furnuluid nähtawale tuleb. Wõib olla, et mõne furnu rahu rikuti maja ehitamisega ja ta walaš nüüd oma wiha majaomaniku peale. Krahw otjastas maja ära müüa, et pääjeda needusest ja tegigi jeda. Majasse asus kreiskool, millest hiljem kujunes realkool, wiimane aga andis aset praegusele tütarlaste gümnaasiumile.

Olguigi, et maja on sellest ajast peale, mil jeda koolina tarwitatud, nii wäliselt kui sihemiselt paljugi muutunud, kuid siiski on säilinud veel mõndagi endisest krahwi ajast. Nii on muutmata asendis alumise korra eluruumid, peale kōdgi, kus läinud aasta suwel põhjalik ümberõhitus tehtud ja endisest wõl-wialusest kōhunenud nägusad ruumid, kuid keller maja all on kōht, kus alles asub judamesse tundmus, nagu wiibijid katakõmbis. Keller koosneb kolmest osast ja laed tugewad wõlwidele.

Teise korra ruumides on veel praegugi märgata, kus warem olnud waheseinad. Praegune kooli saal on saadud nelja toa ühendamisest.

Kuhandeid noori on jee maja mõõdunud saja aasta keskel ellu saanud, sadasid on selles majas ka peale krahwi elutsemud, kuid pole enam kuulda, et too pahawaim kedagi neist oleks õnnetustega jälginud, wististe on ka tema rahu leidnud, olguigi, et seal nüüd kōstas naeru ja nuttu, kōkkaamist ja wallatusti.

S. S.

Muistsed Tartu furnuaiaid.

Püha Anna ja Püha Antooniuse furnuaiaid Riia tänawal.

23. juunil Matusepaigad kirikute all ja ümber. W. Ma

Riia märavatest wälja minnes, mis ajusid praeguse Wallikraami otja lähedal, umbes praeguse Mathieseni trüki-koja asemel, wiis Otepää tee selle koha juurde, kus praeguse Riia tänawa kõrgustik algab (Riia ja Tähe tänawate lõikepunkti juures). Siin oli paremal pool teed Püha Anna ja pahemal pool Püha Antooniuse furnuaiaid. Otsesjoones olid nad Riia märavatest umbes 500 meetrit laugel. Mäl need furnuaiaid ajutatud, selle kohta pole andmeid — wiimati on sinna maetud meel 1770. aasta ümber. Katarina 2. ajal, kui ära teelati furnute matmine linna piiridesse, jäid need furnuaiaid õit otstarbetult seisma ja aja jooksul on kadunud ja ununenud nende täpsed kohadki. Aastakümneid tagasi, kui seal kohal praegusi ehitust on alustatud ja selleks mäekülge tasandatud, on leitud seal furnuluid ja kirikutükke. Ka olnud mõned luukered kaunis hästi alal hoidunud, mõnedel pealuudel isegi juuksed alles, ja leitud ka mõnedel wäikesed ja metist müstikesed peas.

Püha Jakobi kirik asus Jakobi tänawa piirkonnas, kust pärit ka praeguse Jakobi tänawa nimetus. Selle kiriku furnuaia kohta ei ole seni kindlaid andmeid. Et aga teda mujalt otsida ei tule, kui Tähtwene poolt Jakobi eeslinnast, selle juures pole kahtlust. Umbes 600 meetrit Jakobi märavatest Tähtwene tänawa kõrgustikult on juba aastate eest leitud furnuluid mitmesuguse wanaduse ajamega, mis mitte korraldust pole laiali pillatud, waid umbes poolteise meetri wõi 5 jala sügawuses korrapäraselt asendis esile on tulnud. Et aga seal linnaosa ümbruses kuskil mujal mingisugust jälge, mis matusepaita lahes oleks, pole leitud, siis wõib see koht küll Jakobi kiriku furnuaia olla. Jakobi kiriku täpne koht oleks praeguse Tähtwene tänawa majade nr. 38—40 kohal, ja selle lähem ümbrus.

Ka on kindlaid teateid olemas, et sel ajal palju furnuid maeti kirikute sisse ja kiriku ümber. Jääraniis on selle kohta teateid olemas Jaani kiriku üle. Matusepaigaks olnud kaunis suur maaala kiriku ümber. Ka kiriku sisse on hulga kaupa furnuid maetud. Umbes 15 aastat tagasi, kui Jaani kirikule kofsiiga kdatamad ahjud sisse tehti, on selle küttematerjali tarwis ehitatud kiriku põranda alla feldrid. Nende tööde juures on leitud üles kiriku põranda aluses haud, umbes 10 jala sügawused, 3x7 laius-pikkuses. Niisuguseid haudaolisi auke on olnud külgkülgse kormal — kiriku küljeuhest alates kuni altari-ruumini. Maetud olnud iga niisuguse haud pakliwi plaadiga. Ühestainsast

jarnasest sügawast august on wälja wõetud umbes 70 pealuud. Kaewamised on ette wõetud kirikusse sisse minnes paremat kätt küljes. Teise poole kohta ei teata kindlasti, kas seal ka peaks jarnaseid haude leiduma. Kiriku all on need ühishaud nähtawasti olnud õhutorudega ühenduses, kust siis juhiti wastik hais kormal. Earnaseid awaust on leidunud kirikumüüris, kust wäljakannatamata furnulehtu on wälja tulnud.

Kaunis lai piirkond kiriku ümber on olnud matuseplats. Seda tõendamad igasugused leiud. Ka üle praeguse Kiiu tänawa on matusepaik ulatunud. Kui alustati ehitust, mis praegu Kiiu tänawal, Jaani kiriku wastas, asunud, siis on kaewamistööde juures furnuluid seal leitud. Iga kaewamine, oli see kaewu tegemiseks eht mõnel muuks otstarbeks, toob ikka seal piirkonnast furnuluid nähtawale. Sellest on näha, et Jaani kiriku ümbrus, samuti kiriku sisse, on matusepaik olnud.

Teine wana matusepaik wõis olla Wana Maarja kiriku ümbrus, mis asus praeguse ülikooli peahoone asemel. See ümbrus ja wast ka kiriku alune olid jällegi matmislohtadeks. Seda wõib oletada sellest, et praeguse ülikooli peahoone ehitamise ajal on selle koha pealt massilistelt furnuluid wälja kaewatud. Furnuluid, mis ehitustööde ajal wälja tulid, koguti ja maeti uuesti maha praeguse Wallikraami tänawa äärde Toome orgu, kuhu ka mälestusmärk wastawate kirjadega on peale ehitatud. Ka hirmutaw ja kirstaw on üks leid, kas jällegi matuseplatiga tegemist: See on leid praeguse Johanson'i maja all, mis asub Wana ja Kiiu tänawa nurgal, wastu endist renteihoonet. Selle maja ehitamise ja wundamendi kraami kaewamise ajal on juhustlult satunud muistsete haudade peale. Kaewates

umbes 10 jala sügawusele, on ikka furnuluid wälja tulnud. Hauataoline auk, mida pärast täpselt järel waadatud, on igat pidi kaunis suur olnud. Kas siin tegemist mõne ühishauaga, selle kohta pole selgust, kuid jarnaseid haudu on seal lähistikku mitmed olnud. Hauapõhjust luie hulgast on tulnud päewawalgele ka raud ahel-kett. Kas siin mõni kurjategijate wõi mangide matusepaik oli, pole teada.

Ka on teateid, et floofrite ümber on maetud furnuid. Seda tõendamad jälle luude leiud nende floofrite piirkonnast. Praeguse Wõitla asemel Watal tänawal asus suur floofster (munga-floofster). Selle piirkonnast leitati maa-jeest furnuluid, samuti olnud lugu nunnefloofstriga, mis asunud Wata ja Krooma tänawate wahel, Kiiu tänawa otja kohal.

Nendest andmetest on näha, et wana linnaosa ühes kirikute ja kirikumõnustega, samuti floofrite ümbrustega on olnud wanad matusekohad. Linna piirkond sel ajal oli päris wäike, wõrreldes praeguse piirkonnaga, ja sellest oli osa matuseplatid.

Wanadest Jaani kiriku raamatutest on näha, et matusepaiku ka jõukute järele kligitati. Muudugi maeti rikkamad ja enam-wähem lugupeetawamad linna sisse, kirikute ümbrusse, kus küll hauda-plats hinna poolest palju kallim oli, kui wäljaspool linnapiire asuwates matusepaikades. Mõnda wõib näha praegugi kirikuraamatutes matmistes ülesmärkimiste juures äärmärkust, kes kuhu on maetud. Need, kes maetud on Riia tänawa lähedal furnuaial, kannawad märkust "Mittberg" — sõnnikumägi. Wist olid need wanad Püha Anna ja Antooniuse furnuaiaid lõpu poole, 1770. aastate ümber, enne nende sulgemist kormalikemad, sellepärast nende nimigi rahwa seas kandis "sõnnikumäe" nime. —rn.—

Suurem ühishaud Tartu lähedal. 30. 10. 25 (35)

Luukered ajurad juures hulgas muru lamara all.

Mõne päewa eest oli ajalehtedes teade, et Riias on leitud suurem ühishaud, millest palju luukereid wälja kaewatud. Ka Tartu ümbrusest on leitud niisuguseid ühishaudu. Ühest niisugusest kirjutab "Postimees" järgmiselt:

Üks jarnaseist ühishaudadest, kus laiad läbiwõetud, üks teine otja paisutatud maetud, asub just Tartu külje all — lenuwähja ja kasarmute wahelises piirkonnas, praeguse kasketiiri läheduses. Matusekoha tuli ilmsiks mulatööde juures, mis selles piirkonnas sõjawäe poolt toimetati. See oli 1922. aasta sügisel.

Sõdurid, kes esimestena hauda kohale jattusid, tõendasid, et wäljakaeawatud pealmiste luustikuosade juures paar rohelisteks muutunud wähest preessijarnast asjatest leitud, mis aga wäljawõtmisel purunenud.

Wäljakaeawatud luudest wõib arvata, et nad õige wanad on. Nad on tumedawärwilised ja pealuud jeda-wõrd rabenenud, et neid terwetena wälja wõtta ei saanud, ainult hambad ja tugewamad luustikuosad on weel hästi hoidunud. Sügawamal maa sees on luud üksteisest haremmini aset leidnud. S. Tartu mnt. 79, postkast 33, telefon 29-1

Tortust.

Toomewaremeid korraldatakse.

Sügisel lähemisel on Tartus peaaegu igas paigas näha erilist ruttamist ning kirstutamist. Tehtakse mitmesuguseid töid, sest kasesolewa kuu lõpul hakkawad üliõpilased juba Tartusse kolima. Wiimastel päewadel on ka Toomewaremetesse elu ja liikumist tulnud. Ka siin, n. n. kogu Tartu waimu ja hinge südames, on hull töölikki tebedasti ametis, et igasugust ülestiiget ning ebatõhest prahti ja kivist kormal toimetada. Mainitud töö oliigi küllalt wajakas, sest juba pikemat aega seisid Toomewaremed täiesti foristamatult.

Toomi waremete

wahel käib elaw töö. Suurendatakse ülikooli raamatukogu ruume. Kuigi rõhutatatakse, et waremete wäljumis selle all ei kannata, annab see siiski waielda. Juureehitus teeb waremed palju umbsemaks ja kitsamaks. Kas siiski on mõtet sellaste wanade müüride wahel niimõrd wäärustlikku, nagu on juba raamatud, mahutama hakata. Lõppude lõpuks wõib kogu see ehitus kofku warijeda.

Ülikooli teated.

Arheoloogilised uurimised.

Professor A. M. Tallgren on Eesti muistise aja uurimises tähtsat tööd teinud. Peale muude tööde on ta juurest kaitsnud "Sur Arheologie Eesti" muud. Kui ta ka müüdi Helsingis asub, hakkas ta unniwistööd Eesti ameti jalkata. Wabariigi wäljumis on talle kultuurkapitaali wäljelaadimiseks 200.000 marka määratud. Uurimisele wõtab prof. Tallgren wälja kõik need, mis on

Muistised Tartu furnuaiaid.

Püha Anna ja Püha Antooniuse furnuaiaid Riia tänawal.

23. (1) jaan. Matusepaigad kirikute all ja ümber. W. Maas

Riia märivatest wälja minnes, mis ajusid praeguse Wallkraami otja lähedal, umbes praeguse Mathieseni trüki-koja asemel, mis Otepää tee selle kohta juurde, kus praeguse Riia tänawa förgustik algab (Riia ja Tähe tänawate lõikepunkti juures). Siin oli paremal pool teed Püha Anna ja pahemal pool Püha Antooniuse furnuaied. Otsesjoones olid nad Riia märivatest umbes 500 meetrit kaugel. Mil need furnuaiaid asutatud, selle kohta pole andmeid — wiimati on sinna maetud weel 1770. aasta ümber. Katarina 2. ajal, kui ära keelati furnute matmine linna piiridesse, jäid need furnuaiaid kõik otstarbetult seisma ja aja jooksul on kadunud ja ununenud nende täpsed kohadki. Aastakümneid tagasi, kui seal kohal praegusi ehitusi on alustatud ja selleks mäefülge tasandatud, on leitud sealst furnuluid ja firstutükke. Ka olnud mõned luukered kaunis hästi alal hoidunud, mõnedel pealuudel isegi juuksed alles, ja leitud ka mõnedel wäikejed ja metisi mütsikesed peas.

Püha Jakobi kirik asus Jakobi tänawa piirkonnas, kust pärit ka praeguse Jakobi tänawa nimetus. Selle kiriku furnuaia kohta ei ole seni kindlaid andmeid. Et aga teda mujalt otsida ei tule, kui Tähtwene poolt Jakobi eeslinnast, selle juures pole kahtlust. Umbes 600 meetrit Jakobi märivatest Tähtwene tänawa förgustikult on juba aastate eest leitud furnuluid mitmesuguste aegade ajtmega, mis mitte korraldust pole laiali pillatud, waid umbes poolteise meetri wõi 5 jala sügawuses korrapärase asendis esile on tulnud. Et aga seal linnaosa ümbruses kusagil mujal mingisugust jälge, mis matusepaika laseks oletada, pole leitud, siis wõib see koht küll Jakobi kiriku furnuaied olla. Jakobi kiriku täpne koht oleks praeguse Tähtwene tänawa majade nr. 38—40 kohal, ja selle lähem ümbrus.

Ka on kindlaid teateid olemas, et sel ajal palju furnuid maeti kirikute sisse ja kiriku ümber. Seeranis on selle kohta teateid olemas Jaani kiriku üle. Matusepaigaks olnud kaunis suur maala kiriku ümber. Ka kiriku sisse on hulga kaupa furnuid maetud. Umbes 15 aastat tagasi, kui Jaani kirikule kotsiga kütawad ahjud sisse tehti, on selle kütetmaterjali tarwis ehitatud kiriku pörande alla feldrid. Nende töde juures on leitud üles kiriku pörande alusesid hauad, umbes 10 jala sügawused, 3x7 laius-pikkuses. Niisuguseid hauataolisi aule on olnud külgsülse kōrwal, — kiriku külseusjast alates kuni altari ruumini. Maetud olnud iga niisugune haud paekivi plaadiga. Ühestainsast

furnuaiaid sügawast august on wälja wõetud umbes 70 pealuud.

Kaewamised on ette wõetud kirikusse sisse minnes paremat kätt küljes. Teise poole kohta ei teata kindlasti, kas seal ta peaks farnaseid haude leiduma. Kiriku all on need ühishaudad nähtawasti olnud õhutorudega ühenduses, kust siis juhiti wastik hais förmale. Sarnaseid awausi on leidunud kirikumüüris, kust wäljakannatamata furnulehtu on wälja tulnud.

Kaunis lai piirkond kiriku ümber on olnud matuseplats. Seda tõendamad igajugused leiud. Ka üle praeguse Riiuüli tänawa on matusepaik ulatunud. Kui alustati ehitusi, mis praegu Riiuüli tänawal, Jaani kiriku wastas, asuwad, siis on kaewamistööde juures furnuluid sealst leitud. Iga kaewamine, oli see kaewu tegemiseks eht mõnede muuks otstarbeks, toob itka sealst piirkonnast furnuluid nähtawale. Sellest on näha, et Jaani kiriku ümbrus, samuti kiriku sisse, on matusepaik olnud.

Teine wana matusepaik wõis olla Wana Maarja kiriku ümbrus, mis asus praeguse ülikooli peahoone asemel. See ümbrus ja wast ka kiriku alune olid jällegi matmistõhtadeks. Seda wõib oletada sellest, et praeguse ülikooli peahoone ehitamise ajal on selle kohta pealt maskeeritud furnuluid wälja kaewatud. Furnuluid, mis ehitustööde ajal wälja tulid, koguti ja maeti uuesti uuesti praeguse Wallkraami tänawa äärde Toome orgu, kuhu ka mälestusmärk wastawate kirjadega on peale ehitatud. Ka humitaw ja küstaw on üks leid, kas jällegi matuseplatiga tegemist: See on leid praeguse Johanson'i maja alt, mis asub Väia ja Riiuüli tänawa nurgal, wastu endist renteihoonet. Selle maja ehitamise ja wundamendi fraami kaewamise ajal on juhustikult satunud muistsete haudade peale. Kaewates

umbes 10 jala sügawusele, on itka furnuluid wälja tulnud. Hauataoline aul, mida pärast täpselt järele waadatud, on igat pidi kaunis suur olnud. Kas siin tegemist mõne ühishauaga, selle kohta pole selgust, kuid farnaseid haudu on seal lähistikku mitmed olnud. Hauapõhjust luie hulgast on tulnud päewawalgele ka wad abel-kett. Kas siin mõni kurjategijate wõi mangide matusepaik oli, pole teada.

Ka on teateid, et floofstrite ümber on maetud furnuid. Seda tõendamad jälle luude leiud nende floofstrite piirkonnast. Praeguse Wõimla asemel Väial tänawal asus suur floofster (munga-floofster). Selle piirkonnast leidakse maa sees furnuluid, samuti olnud lugu nunnefloofstria, mis asunud Väia ja Kroonuaia tänawate wahel, Riiuüli tänawa otja kohal.

Nendest andmetest on näha, et wana linnaosa ühes kirikute ja kirikuümbrusega, samuti floofstrite ümbrusega on olnud wanad matusekohad. Linna piirkond sel ajal oli päris wäike, wõrrel-dest praeguse piirkonnaga, ja sellest oli oja matuseplatid.

Wanadest Jaani kiriku raamatuteist on näha, et matusepaiku ka jõutuse järele liigitati. Muidugi maeti rikkamad ja enam-wähem lugupeetawamad linna sisse, kirikute ümbrusse, kus küll hana-platsi kiriku poolseid palju kallim oli, kui wäljaspool linnapiire asuwates matusepaikades. Mõnda wõib näha praegugi kirikuraamatutes matmistööde märgimiste juures ääremärkust, kes kuhu on maetud. Reed, kes maetud on Riia tänawa lähedal furnuaial, kanno- wad märkust „Mittberg“ — lõnniku-mägi. Wist olid need wanad Püha Anna ja Antooniuse furnuaiaid lõpu poole, 1770. aastate ümber, enne nende sulgemist förmalisebada, sellepärast nende nimigi rahwa seas kandis „lõnniku-mäe“ nime. —rn.—

Suurem ühishaud Tartu lähel

Päeval 7 dal. 30.10.25(35) Luukered asuvad juures hulgas muu lamara all.

Mõne päewa eest oli ajalehtedes teade, et Riias on leitud juurem ühishaud, millest palju luukereid wälja kaewatud. Ka Tartu ümbrusest on leitud niisuguseid ühishaudu. Ühest niisugusest kirjutab „Postimees“ järg- mist:

Üks farnasest ühishaudadest, kus laiad läbiõegi, üksteise otja paigutatud maetud, asub just Tartu külje all — lennuwälja ja fajarumete wahelises piirkonnas, praeguse kasketiiri läheduses. Matusekoht tuli ilmsiks mulla- töde juures, mis jelles piirkonnas sõjawäe poolt toime- tati. See oli 1922. aasta sügisel.

Sõdurid, kes esimestena hana kohale jattusid, tõen- daksid, et wäljakaewatud pealmiste luustikuosade juures paar rohelisteks muutunud wäikest preefjarnast asjakest leid- nud, mis aga wäljawõtmisel wõrunenud.

Wäljakaewatud luudest kuigi arwata, et need õige wanad on. Nad on tumedawärwilised ja pealuud jeda- wõrd rabeenunud, ei neid terwetena wälja wõtta ei saa- nud, ainult hambad ja tugewamad luustikuosad on weel hästi hoidunud. Sügawamal maa sees on luud üldse paremini alal hoidunud kui pealmises osas.

Hauatoha pikkus on umbes 7—8 meetrit. Süga- wuise kohta puuduvad andmed, sest labidaga kaewamise juures ei saanud luude wägastiku tõttu kuigi sügawale tungida. Pealuud näiwad enamasti täiskaswanutele ku- luwat. Ainult jeda wõib tõendada, et siin mitte wälja- wæetud luudega tegemist pole, waid tegeliku matusekohaga, jesi pealmistes ja äärepoolsetes luustikutudes wõib weel anatoomilist järjekorda jälgida.

Kas Tartu lähedal weel teisi farnaseid kohti ette on tulnud, kus paljud loomad inimluid üheskoos puhkamas, pole teada, kuid tähendatud asuloha kohta poleks asja- tundja oius ülearune, mis wõhiku arwamisele wõiks sel- gitada.

Rahwamiiside kirjastamise eestööd. Eesti üli- opilasajalike liidu korraldusel peetakse 13. nov. „Wane- miiside“ kontseriball, puhas sisetusel millest lähel Eesti rahwamiiside kirjastamisel. Pidu on wabastatud lõbu- sumakult.

Tartust.

Toomewaremeid korraldatakse.

Sügise lähemisel on Tartus peaaegu igas paigas näha erilist ruttamist ning kiirustamist. Tehakse mitme- suguseid töid, sest käesolewa kuu lõpul hakkawad üliõpi- laised juba Tartusse kolima. Wiimastel päewadel on ka Toomewaremetesse elu ja liikumist tulnud. Ka siin n. n. loogu Tartu waimu ja hinge siidames, on hull tödliki ki- bedasti ametis, et igajugust prahti ja kinnisid förwale toime küllalt wajasid, sest juba pikema mõttes on ülikooliwalitlus waremete ühe oja, nimelt põhjapoolse külje, kindlustamiseks asunud. See oja waremetest on seni kaunis hästi alal hoidunud, kuid ilmastik hakkab pikapeale ka siin oma häwitustööde tegema, millepärast jeda kindlustatakse.

Toome waremete alalhoidmise

mõttes on ülikooliwalitlus waremete ühe oja, nimelt põhjapoolse külje, kindlustamiseks asunud. See oja waremetest on seni kaunis hästi alal hoidunud, kuid ilmastik hakkab pikapeale ka siin oma häwitustööde tegema, millepärast jeda kindlustatakse.

Tartu linna 1926. a. eelarwe.

Linnawalitluse üksikud osakonnad on oma eelar- wed eelolewa aasta peale kokku seadnud ja need lin- nawalitlusele esitanud. Selle järele nõutakse kulufid linnalt 216.147.234 marka, kuna tulufid on wähem ära näidatud 18.938.335 marga wõrra. Käesolewa aasta eelarwe on tasakaalus 215.780.023 mrk.

Toomi warem

wahel käib elaw töö. Suur- kooli raamatukogu ruume, j- takse, et waremete wälja- kannata, annab see siiski ehitus teeb waremeh palju- ktsjamaks. Kas siiski o- wanade müüride wahel- tuslikku, nagu on jeda r- tama hakata. Lõppede l- ee ehitus kofku warijebad.

Eesti Rahva Muuseumi vaatekogud
on avatud iga päev, peale esmaspäevade.

Suvehooajal (16.V-15.IX) k. 11-14,

talvehooajal (16.IX-15.V) k. 12-14.

Seesolek vaatajaile on võimaldatud k. 15-ni.

Külastamismaks: 35 s., pühapäevadel
25 s. Õpilastele ja ajateenijatele sõduritele

10 s. Koolid õpetajate juhatusel hinnata.

Tasuline seletuste andmine külastajaile 50 s. poole tunni eest.

Suureehitustööd Ülikooli raamatukogu ruumides.

Ragu teada, asub ülikooli raamatukogu vanades toomkiriku varemetes, kus ruumid kogude mahutamiseks juba ammu liig kitsatena ja mitte otstarbekohastena on osutunud ning üngiwa vajaduse uue raamatukogu ehitamiseks esile kutsunud. Et osaltki ruumide valusat küsimust lahendada, on nende päevade sees raamatukogu ruumide juureehitustöödega varemetes alguft tehtud.

Suureehituse töösid on ette nähtud umbes 8.750.000 marga ulatuses betonist ja kivist, luhu mõeldakse loondada raamatukogu kõige haruldasemad raamatud ja kogud, misjugu-seid hävinemise puhul enam terveft ilmaft saada ei ole. Tööd on suuremaulatuslised ja suudetakse lõpule wiia wast tulevaft suwets.

Tartust.

Toome varemetes hauatahwel leitud. Päeval

Tahwel pärit 15. aastajajast.

Toome varemetes asumas ülikooli raamatukogus on praegu raamatukogu laiendamise otstarbel käsil juureehitused. Neil päewil sattusid töölisted, kes olid ametis wundamendi kaewamisega, mingisuguse kõwa asja wastu, mis lähemal waatlusel osutus hauakiviks. Hra Freymuthi, kes on määratud kaewamistöõde järelwatajaks, näpunäidetel toodi hauakivi wälja ning asetati pärast pildistamist ülikooli usuteaduse arheoloogia muuseumi.

Leitud tahwilt on alumine oja katki, mis eksistab osaliselt kivil leiduma pealkirja lugemist. Terweksjäänud osaft ladinakeelseft tekstift wõib lugeda et tähendatud kohta on maetud Toomkiriku wikaar Nikolaus Moller. Millal aga matmine on sündinud, seda pole wõimalik kindlaks teha, sest et aasta-arm on ajunud purustatud osai. Hra Freymuthi arwates wõis see aga sündida 15. aastajaja lõpul.

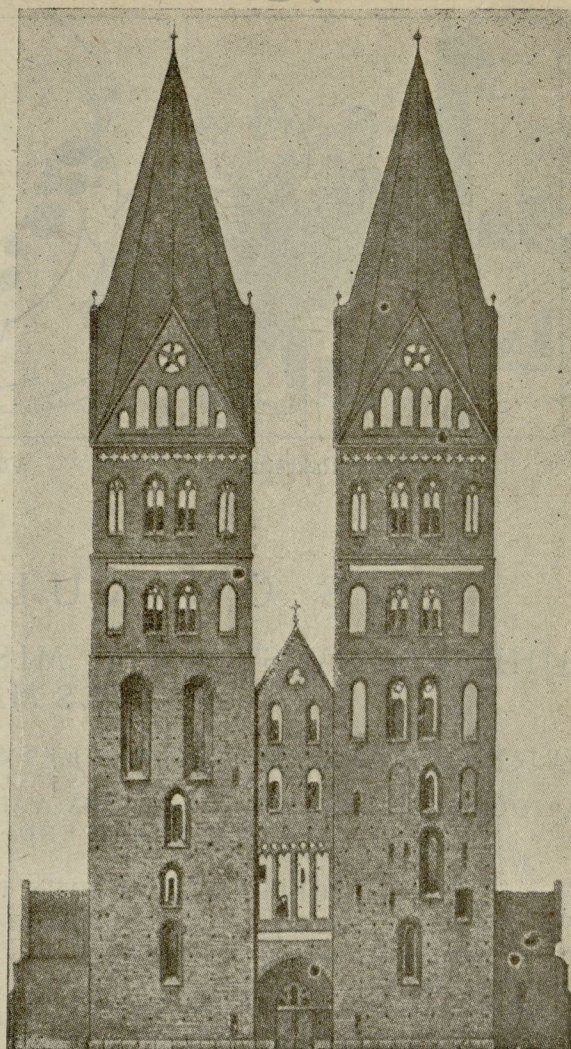
Hauatahwli päewapalgete toomifega on teatavaks saanud, et Toomkirikul üldse sellenimeline wikaar oli olemas.

Nagu teada, asub meie ülikooli raamatukogu Tartu doomkiriku varemete idapoolses osas. Ülikooli õppe-tegevuse ja teaduslikkude tööde arenemisel tundub aga suurt puudust vastavate ruumide järele. Sellepärast on paratamatult tarvilikuks saanud ka raamatukogu ruumide laiendamine: ruumid on jäänud kitsaks ega võimalda enam raamatute paigutamist, nende kohapealset kasutamist kasvava uurijate kogu poolt jne. Kõik on siin praegu äärmiselt kokku surutud. Laiendamist katvatsetakse mõnesuguste seesmiste ümber- ja vähemate väliste juurehituste abil, milleks arvatakse vajavat kuni 9 milj. marka (kui ümberehitus väiksem, siis umb. 6 milj.). Nende ümberehituste arvel nihkuksid praeguse raamatukogu ruumid pisut edasi varemesse, nii et üks osa varemeist jälle elustuks.

Raamatukogu laiendamine tõstab nagu iseenesest päevakorraks endise doomkiriku rekonstrueerimise, mis aga siiski niivõrd kulukas, et seda nii pea teostada ei saa. L. a. „Sädemeis“ (nr. 37 ja 38) tõime huvitava doomkiriku varemete rekonstruktsiooni-kavadid Guleke järele, millistes kajastub aga „lõkkele löönud romantiline meeleolu ja küllalt ulatusriikka teaduslise meetodi“ puudumine. Märksa suurem edu on olnud dr. V. Neumannil, kelle Tartu doomkiriku rekonstruktsiooni-kavad siin juures esitame.

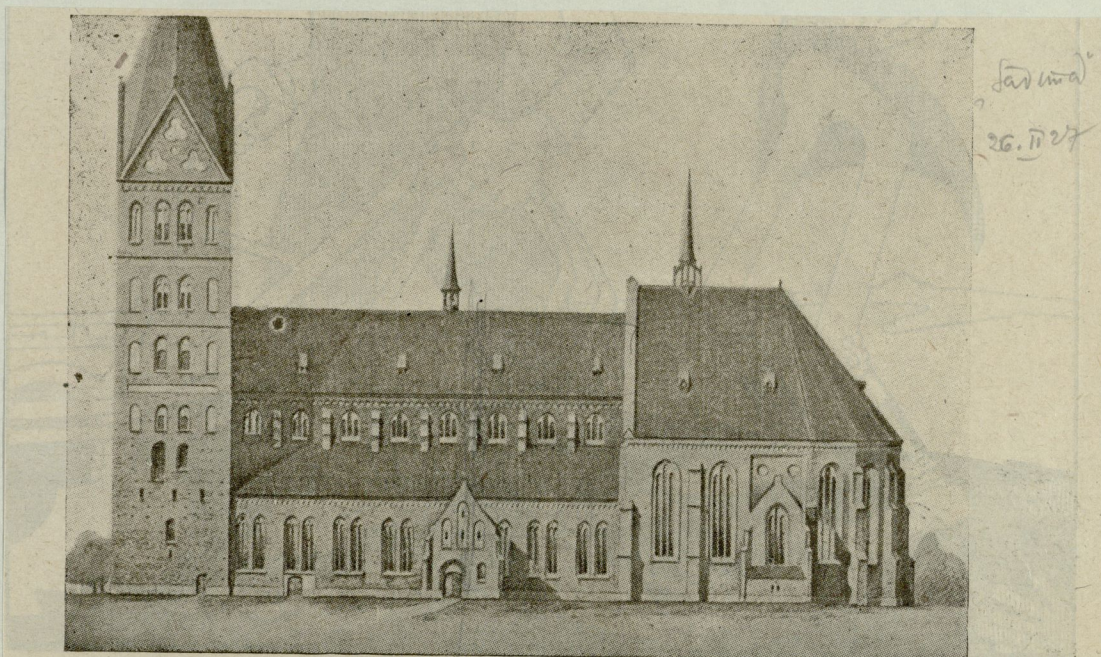
Oma kavandite kohta avaldab dr. V. Neumann ise järgmisi mõtteid (raamatus „Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1913“, Riga, 1914):

Oma iseäraline võlvus on uurida vanu, keskaegseid varemeid, sambaid ja kooride jäänuseid jälle kõrgeteks võlvideks täiendada, samblaga kaetud seinamüüri varemeid rekonstrueerida imposantseteks tornideks. Ka mina olen mõne tunni pühendanud Tartu doomkiriku mõistatusele ja oma silmade ette maalinud tema endist olukorda, — et joonistusliselt aru anda, milline tagajärg on võrdleval uurimusele rajatud kalkulatsioonil, vabal igasugusest romantilisest luulest. Aga peab kohe alguses ütleva, et võib ainult ligilähedaid võimalusi esitada, mis jätavad mõndagi lahendamata seniks, kuni korraldatakse kaevamistööd ja põhjalikumad kokkuvõrtenud olluste uurimused. See kavand on mitmeti vastolus end. Tartu ülikooli arhitekt Guleke tööga, kes töötas 25 aasta eest — siis, kui huvi meie keskaegsete mälestusmärkide vastu alles ärkvele tõusis. Guleke andus tööle liiga palavalt, ka puudus temal sellele teadusalale vajalik meel, milleta aga niisugust tööd ei saa ette kujutada...

TARTU DOOMKIRIK

DR. W. NEUMANNI REKONSTRUKTSIOONI-KAVANDI JÄRELE

DR. W. NEUMANNI REKONSTRUKTSIOON

ST. PEETRI JA PAULI DOOMKIRIK TARTUS

Lühis muinasleid Tartus.

Doomkiriku wikaari hauatahtwel leitud. 24. 8. 27

Tartu ülikooli raamatukogu juures, mis teatavasti asub Toomemäe varemetes, algasid hiljuti juurehitused, mille sihts on raamatukogu laiendamine. Kuna aga juurehitusel ka mundamendi jaoks kaevamisi tuli ette võtta, siis on haridusministeeriumi poolt selleks, et maapõues leiduvad väärtuslikud esemed kaduma ei läheks, kaevamistöde järelewaatajaks määratud hra Freymuth.

Neil päevil leiti kaevamistel hauakivi, mille ladinakeelsest pealkirjast võib lugeda, et tähendatud kohta on maetud Doomkiriku wikaar Nikolaus Moller. Leitud hauakivil puudub üks osa alumisest otsast, millega kahjuks on kaduma läinud aastaarv, millal kõnesolew wikaar on maetud. Armatavasti on see sündinud 15. aastaja lõpul. Tuleb tähendada, et üld-

se teadmata oli, et Doomkirikul sellenimeline wikaar oli olemas.

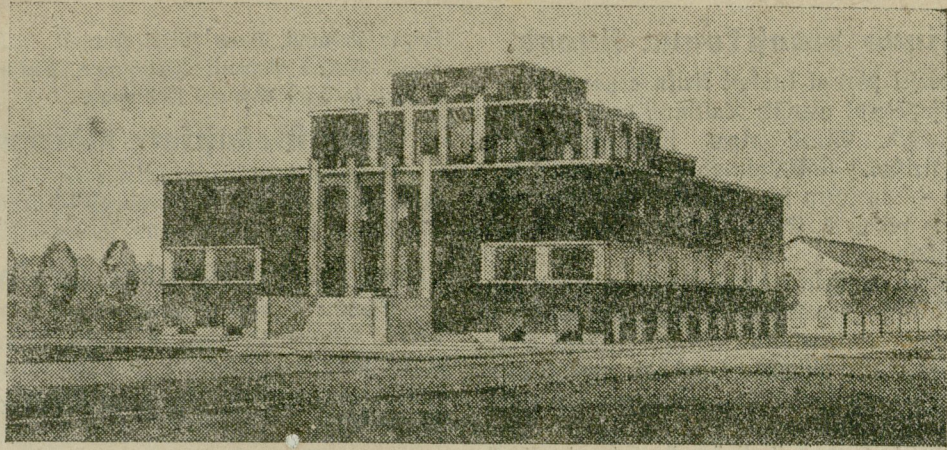
Hauatahtwel, mis maa seest leiti, osutus juba wäljakaevamisel katkiseks. Tõbbid toimisid tema ümber tööd ootewatlikult. Armatavasti on tahwel purustatud Rootsi ajal, mil seda paika matmis kohaks kasutati. Nähtawasti on matmisel ruumist puudu tulnud ja nii löbbidigi wikaari hauatahtwil oja kühjest ära.

Leitud tahwel pildistati siinsamas ning jaadeti usuteaduse arheoloogia muuseumi.

Kuna kaevamisi weelgi jätkatakse, võib oodata, et nii mõnigi wanaaja mälestusmärk päewawalgele tuleb. Eriti võib seda oodata raamatukogu sisseläigukoha lähedusest, kus senini ühtegi kaevamist pole ette wõetud. Praegu aga peale tahwi ja inimkontide midagi pole leitud.

Kus mälestussammas või kultuurhoone Tartu.

9. 6. 28. Päeval kirjutas otsustatavale lähemal päeval.

Särast jeda, kui Tartu kodanikkude poolt kaunistatud vabadusmälestussammasa püstitamiseks tõlku pandi, hakati sellekohase komitee poolt, kes seni oli peamiselt ametis summade kogumise ja energilisemaid eelkõige sammasa püstitamiseks tegema. Sellekohase koolileppe järele anti mälestussammasa kujude valmistamine prof. Adamsoni kätte, kes ka oma tööga mõne aja eest on lõpule jõudnud. Viimast vaieldi esialgu sammasa asukohta üle, kuid lõpuks jäi peatuna vabadusmälestussammasa asukohtlehtile. Sammasa avamine pidi olema möödunud aasta sügisel, kuid seal tekkis uus raskus: ei leitud kohast alust kujudele, mis olid võrdlemisi suured. Mälestussammasa komiteest on aluse sahtes läbi käinud kinnised kavvad, kuid ühegi juure nende ei ole veel lõplikult jäänud peatuma.

Wahapeal on mälestussammasa kirjanduses jootuks ühed tuuled hakanud puhuma. Nimelt on linna arhitekt M. Mattheuse poolt esitatud uus kavva, mis näeb ette vabadusmälestussammasa kultuurhoone näol. Valmistatud kavva järele oleks kultuurhoone kvadrantide põhitüübiga püstitatav tooline ehitus moodus siin. Prof. Adamsoni poolt valmistatud kaalvipoja kuju on paigutatud kul-

tuurhoone portaalis. Kehtet hoonet asub kõrge mälestussammas, mille taga seisab prof. Adamsoni poolt valmistatud sõdurite-grupp. Mälestussammas on mõeldud tähtsate sündmuste ja tegelaste mälestamiseks.

Kultuurhoone alumisele korrale võiks paigutada linna arhitekti muuseumide korraldustöödega. Esimesel korral asuks linna ajaloolise raamatukogu, kusjuures sel oleksid kahtlud suured tagavararuumid ja lugemisloolik. Ülemisel korral oleks suur lugemisloolik. Wastawate eelkalkulatsioonide järele läheks kultuurhoone umbes 200 tuhat krooni maksma.

Enne Mattheuse poolt on valmistatud veel teine kavva, mis näeb ette prof. Adamsoni kaalvipoja kuju kaunistatav mälestussammasena, kuid madalal asemel. Selle kavva järele oleks kaalvipoeg asetatud tundmatu sõduri hana vahiks. Kogu mälestussammasa plats oleks wähe kõrgem ja piiratud hetiga. Esimene mulje, mida see plats peab andma, on waitus ja rahu.

Kui kultuurhoone nii mälestussammas on mõeldud hva Mattheuse poolt püstitatav politseilokale, milleks kogu ümbruse ümberplaneerimine ette võetakse.

Kuju lõplikult mälestussammasa püstitada ja mis- fuge kavva järele, see kirjandus tuleb lähemal ajal mälestussammasa komitees harutusele.

Wepaag Toome waremotel ehitatavale nägumaks.

Toomkiriku waremotele otjas olew meeteri rikub palju waremotele üldmuljet. Weeteri seisulord on praegu selline, et lähemal ajal tuleb teostada suurem remont. Ühenduses sellega on siile tekitatud kaotatus meeteri ümber ehitada nõnda, et ka wäestööd oleks ajalooliste waremotele stiilile. Mõningad kaivad näelwad ette wepaagi lastmist jehawõrt sügawale waremotele sisse, et wäimane ilbse wälja ei paisa ja seega kaob näotu laudputka Toomkiriku waremotel. Wiimane kaotatus on aga ühenduses suuremate kuludega. Asjaomastes ringkondades kaalutakse praegu ilaltoodud kirjandust ja tahetakse jõuda jootwale lahenduswõimalusele.

Wariseda ähwardaw müüriosa Toomes.

Siljuti on selgunud Toomkiriku waremotele re- montiöödel meel üks hädaohut ja wariseda ähwar- daw müüriosa.

Wiimane on sildumata teiste müüridega ja toetub kogu oma raskusega poolmädanenud puu- püstile. Müüriosa kindlustamiseks tahetakse ehi- tada ühe telliskivi paksune tugisein, mis hädaohu- liku müüri raskuse oma kanda wõtaks. See müüriosa asub waremotele keskel.

Salakäik Tartu wangla all.

Wõlwkäik kuulub nunnakloostri ja ta wanadus on peale 300 a.

Teisipäewa lõuna ajal awastus Tartus, Üli- kooli t. 56 asetsewa maja õuel juhuse tõttu tund- matu maa-alune wõlwkäik. Käik on suurtest punastest telliskividest ja ulatub wangla suure hoone wundamenti alt läbi. Kohal wiibinud linna- arhitekt M. Mattheus hindab wõlwkäigu wanadust wähemalt 300 aastale. Kolmapäewal kawatsetakse wõlwkäik puhastada ja awast suurendada. Mis otstarwet maa-alune käik täitis, pole praegu meel selgunud.

Salapärase maa-aluse käigu awastamine Tartu südalinnas toimus lõuna ajal. Nimelt lan- ges linna raske weoauto Ülikooli tän. nr. 56 maja õuel rattaid pidi maa sisse. Mehed autot wälja kaewades sattusid aga kiviwõlwkäik. Wõlwkäik langes sisse just wangla kõrge tagaseina kõrwal. Muu- katet on peal umbes 2,5—3 jalga ja siis tuleb suur- test telliskividest wõlwkäik, mis ühe otsaga juundub wangla alla ja teisega Laia tänawa poole. Umbes 100 a. tagasi, kui ehitati wangla hoone, on wundamenti rajamisel korra juba satunud sel- lele wõlwkäik. Ehitajad arwanud telliskiwimassi müüriks ja rajanud raske wanglahoone wunda- menti selle peale. Käik on umbes 1 m lai ja ar- watawasti mehe kõrgune. See kolew priigi ei las- tin kindlat otjust anda. Wanglahoone wundament ripub praegu maa-aluse käigu kohal õhus. On meel huwitaw märkida, et käigu kohal on wangla suure müüri sisse tekinud praod, mida seni keegi seletada ei osanud.

Maa-alune käik ulatub nagu mõnes Dumas' romaanis wangla alla. Ugi huwitab ka wangla- wõimused ja sündmustest informeeriti linnaarhitekt M. Mattheust. Käiku sisse minek otutus wõlwi pu- runemisel kogunenud prahi tõttu wõimatuks. Ar- hitekt Mattheus aga julgus mäita, et suured tellis-

kiwilahmakad, millest wõlwkäik ehitatud, on wä- hemalt 300 a. wanad. Selgus meel, et umbes aasta tagasi meewärgi ehitamisel on töölistes Laia tänawal maja nr. 24 kohal sattunud samasuguste maa-aluste wõlwkäik peale. Wõlwkäik aeti siis kinni. On tõenäoline, et nood warem awastatud wõlwkäigud on ühenduses wangla alla ulatuwaga.

Linnaosa, kus wõlwkäik awastati, on Tartus wanimaid. Wõlwkäigu lähedal on Saani kirik ja pisut eemal praeguse ülikoolihoone kohal asetses 13. sajandi lõpul ehitatud Maarja kirik, mis alles möödunud sajandi alul lammutati.

Maa-aluse wõlwkäigu kohta on aga kõige usu- tawam arwamus, et ta pidi kuuluma kloostri. Tartu on oma pinnal näinud 4 kloostrit. Neist aset- ses dominiiklaste oma Magasini ja Wunga tänawa äärsel maa-alal nüüdse greeka-katoliku Maria Kaewamineku kiriku kohal. Naistkõrsklaste klooster aga omas asupaiga Toome jalal Jakobi wärawa lähedal. On üpris tõenäoline, et käik kuulub sellele nunnakloostri, mille hooned meel Rootsi aja lõpul olid alles. Tartus asetsenud frantsiisklaste ja frant- siiklannade kloostrite asukohtad on teadmata. Kui nende awastatud maa-aluste wõlwkäikude wastu huwi tunneb ka ülikooli arheologia-kabinet, siis peaks selguma nende otstarwe.

Wälise, pealiskaudse mulje järele on wõlwkäik tugewasti ehitatud ja ajahammas pole talle palju liiga teinud.

Käik müüritakse kinni.

Tartu, 5. 7. Täna hommikul jatkati kaewamis- töid maa-aluses käigus. Arwatakse, et see on osa maa- aluse käikude wõrgust. Soopis teisel arwamisel on aga wangla wõimud, kes arwawad olewat tegemist mingi wanaaegse ehituse trepikojaga. Wangla juhatus kawat- seb lasta müürida käigu kinni, et sel teel kindlustada wanglahoone wundamenti.

Tartust. 21/8/33

Keldri leiiti inimeste. Laupäeva õhtul leihtid töölised Gustav-Adolffi tän. nr. 68 maja keldrisse kaemates siigavalt keldri alt 3 inimese luukere. Arvatavasti kuuluvad luukered Tartu ülikooli omaaegsele prof. Tschihile, kes lord tähendatud majas elanud ja nagu kuulda, ka oma korteris laipade juures toimetanud eksperimente. Praegu ajub tähendatud majas korpl "Fraternitas Vivens", kelle korraldusel tehiti keldris kaevamistööd, et keldrisse viia ehitada korralikke elutube.

Ristiust rändas Eesti-aale Balkan-Benemaa laudu. Pühap. peetud rahvasõnakoosolekul Tartus rahvaliktoolits töestas dr. D. Voorits andmete najal meelkordelt, et ristiust on meieni rännanud teed mööda: Väike-Aasia—Balkan—Benemaa ja ei ole ühtegi põhjust oletadagi, nagu oletaksid ristiustu saanud Sakamaalt ja meelkordelt.

Tartu hakkab end ehtima.

Politseiplats muudetakse iluplatsiks. — Tähtvere ja Raadi park korraldamisele. — Celolewal kewadel kawatsetakse istutada 1000 puud.

Tartu linnavalitsusel on kavatsus 1935./36. a. eelarveaasta keskses kulutada uude tänawate fillutamise ning ilu- ja politseiplatside peale kokku 100.000 fr., millest loodetakse saada pool riigilt.

Ehituskavas on Tartu-Walga maantee asfaltbetooni katte jatkamine 650 r.m. ulatuses; Wäike tänawa asfaltbetoonimine Riikliti tänawa ning Wabadusilla wahel 1000 r.m. ulatuses; Wäike tänawa asfaltbetoonimine kuni enallinnitorni 1150 r.m. ulatuses; Wõru tänawa asfaltkatte jatkamine Wäike tänawalt kuni W. Tähe tänawani 1250 r.m. ulatuses; Jaama tänawa asfaltbetoonimine 2. diiv. hoigla juures. Sinna summade kohta pole veel täpselt teada olemas. Suud ilu- ja politseiplatside riigi ning linna summadega wasesti fillutamise ning parandustööd wiia läbi 5 km ulatuses.

Teisels ehitusajakorra kindlakujutuks tarwitusel on jatkata n.n. roheliste wõõ edasilüütmise ning muuta wabalt seistwaid platse muruplatseks. Juba kewadel muudetakse umbes 3000 r.m. juurume politseiplats ilu- ja politseiplatsiks. See teatakse inglise juurume ning kinnistuste ääre asetatakse pingid. Peale muruhoone walmissaamide on kindel kawatus katta muuga ka praegune lihaturu- ja politseiplats ning naabruses politseiplatsiga. N.n. roheliste wõõ fillutamiseks istutatakse celolewal kewadel 1000 puud,

peamiselt tammed. Nii teatakse korra pahempoolse Omaise kallas Wabadusillalt kuni ujulani, sinna wiitakse paljudele päänudega wõi tammedega ning jalgtee muudetakse kawaiks. Korraldamise tulewaid ka Tähtvere ja Raadi park, misjuure langeb ülikooli linna korraspidamisele 1. jaan. 1935. a. Tervishoiu- ja seitsuhohast wõlga minnes teatakse tingimata Tartu tähtsurg seelinnast jõe äärest ära wiia Peetri kiriku lähedale n.n. Peetri muruplatsele, misjuure plats enne seda teatakse looda.

Loetawat muudat jünwaid Tartu linnavalitsuse linnaile kuulwata Gilbi ning Riikliti tänawate nurgal asetsewa hoone ilu- ja politseiplatsiks Tartu ülikooli tehnikas- ja politseiplatsiks. Oia ruume on juba katte antud. 3. ja 4. korr pead täieliselt üle antud olemas 10. jaan.; 2 korr aprillis ning 1. korr hõlpselt. Selle ajawahemikul ei suudeta aga saada toime n.n. krediiditasja hoone juures ning ilu- ja politseiplatsidega. Muuajal on selle hoone ost praegu veel lahutne. Seepärast on linn kohustatud Gilbi tänawa asetatuse ajutuse jaoks leidma üüriruumi. Praegu on kinnis läbirääkimised end. Wanteuffeli hoone (asub Riikliti nurgal) üürile mõt- tuse asjus. Sinna on kawatus paigutada teise hulgas ka linna keskmataulogu.

Tartu linn vajab ümbermõõtmist.

Krundiomanikud teavad harva oma krundi täpsat suurust.

Töö vältab 3—4 aastat ning läheb maksma 30.000 krooni.

Tartu linna maamõõtja poolt oli esitatud linnavalitsusele ettepanek, ajada tänawa juure linna mõõtmisele. Töö wõtaks umbes 3—4 aastat ning läheks maksma umbes 30.000 krooni. Oma ettepanekut põhjendab maamõõtja järgmiselt:

Praegune linnaplaani materjal on puudulik ega wasta tegelikule olukorrale ja praeguse aja tehnilistele nõuetele, mille tõttu on raskendatud linna ehituseline tegevus ja üldplaneerimise kawa koostamine, mida festwalitsuse poolt juba korduwast nõutud.

Kuigi wiimane linna mõõtmine on toimunud alles 1920.—1921. a., ei ole selle alusel koostatud plaanidel enam tehnilist wäärtust, sest mõõtmine on toimunud puuduliku täpsusega ja ilma püsimärkide paemisefta, kuna kruntide piirid wana-linnaosas on plaanile kantud wanade plaanide järele wõi nende puudumisel on mõõdetud situatsioonikorras, mis linna mõõtmise ajal olid kindlustatud puu- ja aedade, on nüüd kõik kaduma läinud. Lisaks sellele on plaanid koostatud weneaegsetes mõõtmisekorras, mis planeerimise kawa koostamiseks tulewad ümber wiia meetri mõõtmisekorras, ja sel teel saadud plaanide täpsus paratamatult on weelgi halwem.

Sellest olukorrast tingituna on hädatarwilit

afuda linna täpsa plaani koostamiseks uude mõõtmise alusel praeguse aja tehnilistele nõuetele wastawalt. Töö ulkese rajada kolmnurga poligonomeetrilise wõrgu alusele ja

wõrgu punktid kui ka kwartalide ja kruntide piirid looduses kindustada täpsusega ja wastupidawate märkidega, mis tulewikus oleksid aluseks igasugustele tarwilikudele mõõtmistele.

Et kolmnurgawõrgu tööd ka riikliku tähtsusega ja linnal selle töö teostamiseks puuduwad wastawa täpsusega mõõtabinõud, siis juba 1935. a. ettepanekul esineti põllutööstusministeeriumile wabariikliku, et wiimane wõtaks kolmnurgawõrgu tööd teostamiseks oma peale, tingimisel et linn kannab osa kulust, annab materjalid signaalide ehitamiseks ja tarwilisi tööliki. Põllutööstusministeerium on selleks ka põhimõttelise nõuetele awaldanud ja lubanud seda tööd teha, kui wab. wal. poolt wastu wõetakse maamõõtmise elluwõtmise määrus. On loota, et see määrus ilmub 1. augustil ja.

Poligonomeetrilise wõrgu tööd teostamiseks mõõtabinõud linnal on olemas ja nende töödega tuleks alata juba käesolewal suwel, kuna see töö walistööde osas ei ole sõltuw kolmnurga wõrgust. Poligonomeetrilise wõrgu teostamisel esimeses järjekorras tulewad wõrgu punktid kindlustada looduses märkidega ja kuna Tartu linnas mõõtmiseks läheb tarwis kuni 1000 poligonomeetrilist punkti, siis käesolewa aasta tööl sel alal seisab ainult märkide mahapanemiseks.

Linna mõõtmise tööd tuleks läbi wiia ligema 3—4 a. jooksul ja teostada majanduslikul teel, palgates selleks ajutiselt tehnilist töödjõudu juurde. Umbkauduse arwestuse järele see töö nõuaks kulust umbes 30.000 fr., kuid tööd läbiwiimisel hakkaks see summa tagasi laetuma eraisikutele valmistatavate plaanide tagust ja plaanide

finitamise makstudest. Peale selle wõiks siise seada eraisikute poolt linna plaanide ja tehniliste andmete kasutamise maks. Eelarvest alustel oli korraldatud Narwa linna mõõtmise tööd, mis kestis 5 aastat ja mis maksma läks 23.060 fr. ja millest linn juba 22.000 fr. on tagasi saanud.

Neil kaalutlustel on linna maamõõtja esinenud järgmiselt ettepanekutega:

Ettepanekud.

1) tunnistada tarwilikust linna üldplaani koostamine täpsa mõõtmise alusel ja selle töödga lubada alata käesolewa aasta suwel eelarwes ettenähtud summade piires, kusjuures kolmnurgawõrgu tööd lubada teostada põllutööstusministeeriumi kaudu, wõttes osa kulust linna kaudu.

2) Tunnistada tarwilikust sundkorras maksma wana nõue, et iga ehituskruundi ja iga maaiskuse piirid oleksid looduses kindlate ja wastupidawate märkidega tähistatud, milleks wõlga kawata wälja töötada ja finitamiseks esitada.

3) Tunnistada tarwilikust sundkorras maksma wana nõue, et kolmnurga ja poligonomeetrilise wõrgu punktide sanuti ka kruntide piirimärke ei häwitataks ega rikutaks uulksate fillutamisel, ehituste teostamisel wõi muul wiisil, milleks wälja töötada ja wastuwõtmiseks esitada märkide katse määrus.

4) Tunnistada tarwilikust, et linna mõõtmisele kulutatud summad peale selle tööd läbiwiimist ajajooksul lin. kassasse tagasi laetaks, milleks wälja töötada ja wastuwõtmiseks esitada wastawa määruse kawa.

5) Raadi ja Ropka aianduslinnaosas lubada teostada ehituskruuntide wäljapanemise aianduskruuntide pidajatele omanduseks andmiseks.

6) Lubada koostada Ropka mõisa riigi tagawaraajamast linna waldusse antud heinamaatükki kosta kasutuswawa, et wõimalik oleks heinamaatükke aianduskruuntide pidajatele wäljaanda.

Weewärgi kaewajatele juh- tus ette wana kelder.

1. 8. 35. P. 3. Keldris 3 luukere ja waskraha.

Tartu linna puhtawee magistraali kaewamistöös juures Gustav Adolffi tänawal, kus seni on wälja kaewatud hull inimluid, jattusid töölistele eile õhtupoolikul kokkuvõr-
jenud keldri jäänuks, milledest leiti mitu luukere.

Keldri jäänuksed asuvad üliskooli hoone kohal kejet sõiduteed, umbes paari meetri sügawusel. Weewärgi toru maa alla wiimiseks kaewatam kraaw murti risti läbi keldri-
wõlvi ja külgmüüride. Keldri laius on umbes 1,50 meetrit, pikkust pole wõimalik ol-
nud kindlaks määrata, kuna kraaw läbib keldri risti. Müürid ja wõlv on ehitatud telliskiwidest, mis wõrdlemisi paksud. Kelder

oli täidetud mullaga, mille wäljakaewamisel leiti inimluid. Keldri põrand oli sillutatud wälk-
kivega, millede wahed täidetud liiwaga. Põranda alt leiti kolm luukere, mis asusid kõrwuti lamawas asendis.

Kaewamisel wõeti wälja luukerele te-
ofad, kraawi laiuselt, kuna pea ning jala-
poolised osad jäid maa sisse. Tööliste seletuse järel on üks luukereolend haruldajelt juur, nii et esialgu tekkis arvamine, et tege-
mist on loomakontidga. Samast leiti ka üks waskraha, millel osa kirja on roostetamise tagajärjel kadunud. Arwatakse on see Rootsi raha, milleid meil juba waremalt on leitud külluses.

Kuidas Tartut muuta nägusamaks?

„Kiina müürid“ waja kao'ada. 20. 10. 36

Tartu heatorra ja kaunistamise seltsi poolt korraldati pühapäewal kõnekoosolek, kus sel-
gitati Tartu kaunistamise küsimust. Koos-
olekul oli rahwast arwurikkalt.

Esimesena kõneles prof. A. Mathiesen. Ta märkis, et wana Tartu, mis omal ajal asus liisaste linnamüüride wahel, on mitu korda põlenud. Uues linnas uued hooned ehitati wanade asemel ikka üksteise külje alla, kuigi juba wahelpeal oli linnamüür ka-
dunud. See kokkujurutawus ongi Tartu südalinnale oma piisati wajutanud. Siin pole awaraid platse, pole ka kuigi palju rohelist. Ja needki eraaiad, mis linnas leidu-
wad, on pea enamikus ümbritsetud kuni 3-
mtr. kõrguse aiaga, et wõõra pilk ei pääseks sinna sisse. Waiguti tulewad need plangud kestaegseid kloostrimüüre meelde. Praeguse aja waaikohal pole aga sellised tarad aja-
nuetele wastawad, ei terwishoidlikust ega ka esteetilisest seisukohast.

Et Tartu kaunistamise tööle linnawalit-
susele seltskonna kaasabi pakkuda, moodustati mõne aja eest Tartu heatorra ja kaunistamise selts. Selle seltsiga on ka praegune linnawa-
litlus, kes üldiselt linna kaunistamise küsi-
muse waga heatahtlikult suhtub, tihedas kon-
taktis töötanud.

Uhes oma ülesandeks seab selts ka to-
danikkude tahte tõstmise, et nad asuksid lin-
nas kaunistamistöele. Selleks on tulnud seltsi tegelastel ka kodanikkudele juhatast anda, kuid et seda tulewikus veel edukamalt teostada, kawatseb selts palgalist nõuandjat ametisse panna.

Edasi on seltsil kawas linna lähema üm-
bruse korraldamine. On läbirääkimisi peetud Wajula metsa pargits muutmise asjus jne.

Teiseks kõneles ins. D. N. N. tarade täht-
susest linnade kaunistamise küsimuse lahenda-
misel. Referent esitas terve rea walgustus-
pille Tartus asuwate tarade kohta, milledest nii mõnedki sarnanewad Kiina müüridele.

Dr. J. Port andis näpunäiteid, kuidas Tartu saaks endale rahwawargi, kus oleks suwel wõimalik pikutades aega rohelises mööda saata. Esijoones wõiksid siin kõne alla tulla Tähtwene park ja Tamme puiesiik, mil-
lede juures aga tuleks enne mõningaid üm-
berkorraldusi ette wõtta.

Kingsõidul paistis silma mõnigi maja, mille asu-
koht peaks olema muuseumis (näiteks Pilt tänaw 40),
millele aga tarwitamiseks elamuna. Tammelinnas oli
näha ka Tartu aiawälja alal elamu ja Weeriku
allemis u s. ümbrustööga hooned.

Need pildid ei ole ilmselt juba teegi selgesti, mida Tar-
tu linnajuhid Tartu heatorra ja kaunistamise alal
eeslätt ette wõtta tuleks.

Arp. ...
Tartu. 28. 10. 36
artikkel a linnawälja
hüüganud
Tartu tanawal!

Milline tuleb Tartu turuhoone?

Projekti kohaselt mahutab hoone 74 liha- ja 14 kala-
müügi kohta. — Glushaladele basseinid.

Tartu linna turuhoone projektid on nüüd tä-
petatud. Nagu nende waatlemisel ilmneb, idotab
uus ehitus, mis rajatakse Eddigituru otse Kauri
ja Turu tänawate wahel, tulla päris nägus. Pro-
jektiteerimisel on silmas peetud Tartu wanema lin-
naosa arhitektuurilist külge ja ka turuhoone wäl-
sed seinad sellega koostöös wõidud.

Turuhoone eeskülge kaunistawad seinast wahel
wäljalatavad sambad, arwult 16. Samal küljel
on 15 suurt aient. Peafisjetäht tuleb Eddigituru
poole; temal on kolm suurt ust, millede kohale pai-
gutatakse skulptuur. Wahel kõrgemal on ette näh-
tud ajanditaja. Kõhale poole uste kõrwale on pai-
gutatud nitelaewud, kust turulokkajad on wõimalik
ka wõtt wõtta. Hoone tagaküljel asub kalaruum.

Peafisjetähtsust sisse minnes läheb otse liha,
piima, wõi j. m. müügi ruumi. Siin asub hoone
keskel 40 müügiplatši ja seinte ääres 34 müügi-
platši. Keskniiselt wõrdub müügiplahti leti pikkus
2½—3 mtr. Peale pea-fisjetähtsust pääseb samasse
ruumi ka külgedest, nii Kauri kui ka Turu täna-
wal. Paremat lätt peafisjetähtsust asub kontor,
wajalpoolel eriruum kontrolllaulu ja arsti jaoks.

Peale selle leiduwad veel eriruumid tee keetmiseks,
pakkide hoidmiseks ja publitule katepesemiseks.

Lihamüügi ruumid pääseb edasi kalamüügi
ruumi, kus leidub 14 müügiplahti (letipikkus 3 mtr.)
Kestel jeda ruumi asub neli basseini elustaladele.

Närgumiseks ruumid on kelder, mis asub liha-
müügi ruumi all. Toiduainete allawõimiseks keld-
ri on projekteeritud 4 treppi. Keldris saab iga
müüja lähe panipaiga. Peale selle tahetakse üürida
ka linna kodanikkudele selliseid ruume panipaigaks,
millede järele Tartus suurt waja on. On
tawatsetud keldrisse ka külmutusmasinaid sisse seada.

Lihamüügi ruumi kõrgus on 9 m. 70 sm., kala-
müügi ruumil — 4 m. 70 sm. ja keldril 2 m. 20 sm.

Mis puutub turuhoone alla tarwisminewatesse
kruntidesse, siis on kolme krundi omanikuga juba
kokkulepe saawutatud. Need on walmis oma
krunte müüma kokku 73.900 kr. eest. Krundimaniil
Mathieseniaga pole aga kokkuleppele jõutud, kuna
ta nõuab 40.000 krooni, milline summa selle krundi
kohta liiga kõrge. Selles küsimuses esineb linna-
walitus ettepanekuga wolikoale.

Tartus korraldatakse 1905. a. näitus 4. 6. 36. Päew

Cesti Rahwa Muuseumi tähtsamaid töödritusi.
Eihtajutus Cesti Rahwa Muuseumi hoolikogu pidas
neil päewil oma aastakoosoleku, kus otsustati pöörduda
haridusministeeriumi poole, et muuseumile antaks liha-
eelarwe korras toetust 10.000 krooni EM-i arhiivwaa-
matuloguhooone laiendamiseks, kuna praegu walitseb
raamatuhooone äärmise ruumipuudus ja kus on raskesti
jooksuwa juurekastu mahutamiseks.
Tähtsamast ja esmakordselt muuseumi töödritustest
tulewat tegevusaastal wõiks märkida
omakultuuri ja muuseumiharrastuste edasist wurgutamist
raadio, filmi, ettekanne, näituste jne. taudu. Muuseumi
pildilugude täiendamiseks tahetakse esineda illestu-
sega fotomaatööridele, et wiimased oma algatusel teel-
sid illestuuteid etnograafilistest aladest. Samuti tahe-
takse illestuute abil õhutada publikut kinnima muuseumi
wanu eestimotiivilisi piltpostkaarte.

Etnograafilist kirjeldamis- ja korjamistööd tahetakse
laiendada ja seda teostada ka Tartu ja Kõiva maa-
rahwa juures, kuhu sõidawad suwets last siipendiaati.
Peale selle teostatakse seda tööd ka esmakordselt Ces-
tis elustawate wähemusrahwuste ja nimelt wenelaste
juures Peterimaal ja wanawiliste elamisaladel Wasti-
toe rajoonis Tartumaal. Näil on ka etnograafiliste
kogude loomamine Cesti Rahwa Muuseumi. Dia lo-
gusid annab EM-i-ile üle nimelt Cesti Püstitamuse
Lainmas. Samuti käiwad läbirääkimised A. Põrgi kogu
loomamisel EM-i. Muuseumi töödriwas seifab ka
rahwa kunstinaite korraldamine Tal-
linnas läesolewal suwel Soome-Ugri kultuurfongressi
ajal. 1. aprillil 1937. a. antakse wälja ka suurem
rahwarõwaste-käsitraamat, mis rahuldab juba ammu
walitsewat nõudeid juhiste saamiseks rahwarõwaste
loomamise elustamisel. Samuti kuthitakse ellu ka loku-
käsitöö ja rahwarõwaste nõuandebüroo, kuna tarwidus
selle järgi on suur, sest nõuküsimisi on wäga rohkesti.
Läbi tahetakse wiia ka wäljakaewamisi etnograafilis-

te muuseumi alal. Siin todetakse täiendavalt wanade
ehitusjäänuuste wäljakaewamine Wana-Karistes.

Berlini rahwateaduse muuseumi ülesandel **ERM-iga** tutvuma. Septembri alul külastab Tartut Berliini riigi rahwateaduse muuseumi ülesandel prof. R. Dittmer, et tutvuda Eesti Rahwa Muuseumiga. Kuna Berliini riigi rahwateaduse muuseumi kavatsetakse asutada „Euraasia“ (Euroopa ja Aasia) osakond, siis prof. Dittmer maatab ka, kas Eesti ei saa mõningaid etnograafilisi esemeid sinna väljapanekuks.

27.5.36. Päeval **Tartust**

Eesti Kirjanduse Seltsi äsjawallitud juhte. Eesti Kirjanduse Seltsi asemikekogu koosolekul peale liikmete kogu peakoosolekut on toimetatud juhatusse ja toimekondade täiendamiseks walimisi. Juhatusse on walitud tagasi F. Karlson, H. Kruus, F. Tuglas ja J. Lang. Juhatusliikme kandidaatideks on walitud A. Palm, R. Kägo, D. Urgart ja P. Arumaa. Rew-komisjoni on walitud J. Nirk, F. Puksoo, Ed. Schönberg, R. E. Sööt, H. Moora. Kirjanduse toimekonda on walitud tagasi A. Annist, A. Dras, A. Palm, G. Suits ja P. Tarmel. Keeletoimekonda on walitud tagasi J. Uawik, E. Muuk, A. Dras, A. Saareste ja J. Semper. Ujaloo-toimekonda on walitud tagasi R. Kleis, E. Laid, H. Moora, S. Roos ja E. Tender. Kodu-uurimis-toimekonda on walitud tagasi Habermann, Koppel, Liiv, Markus, Sepp, Tamme kann ja Waga.

Tartust

Eesti Rahwa Muuseum saab uue sekretäri. ERM-i sekretäriks mag. E. Laidi asemel, kes on teatavasti muinsuskaitse inspektoriks, on walitud pr. Helmi Aprus, kes seni tolmis Tartu linna waeslastekohu sekretärina. Wiimase asemel on kinnitatud Tartu linnawalituse poolt wann. adm. abi pr. Olli Olesk. Muuseumi tööle jätkub pr. Aprus 1. okt. alates.

Tartust

Wälismaalaste uurimistööd keelkariivis. Tänamu suwel on riigi keelkariivi wanemaid arhiwkoosid rõhkesti kasutatud wälismaalaste poolt. Asja on lõpetanud uurimistööd cand. jur. G. Scheffer Stokholmist, olles huwitatud Sten Sture aegsest Rootsi poliitilisest ajalooft. Uurimisi jatkawad dr. phil. N. Wiksnins Riiaft walgustusajastu ja Liiwimaa üldise agtaarajaloo kohta, Läti ülikooli assistent dr. E. Dunsdorfs 1638. a. Liiwimaa adramaade rewiisjoni kohta ja A. Altements, kes kogub arhiwandmeid Liiwimaa talurahwa teoorjuseft wabastamisest ja selle eelloost. Annetus keelkariiwile. Uue-Kariste Puije talust hr. Unt on annetanud Halliste-Karksi arhiwi ualdusumehe W. Zwiebelbergi kaudu riigi keelkariiwile Uue-Kariste 1846. a. magastiraamatu, mis pakub rea huwitawaid andmeid tookordiste peremeeste ja wabadikkude majandusliku olukorra kohta.

Hinnalisi raamatuid keelkariiwile.

Soomest saadeti riigi keelkariiwile Tartu 72-koitelise raamatukogu, mille wäärtust hinnatakse 4000 soome margale. Raamatud saabusid Helsingist Soome ajaloo seltsist wahetuselt riigi keelkariiwile wäljaannete wastu. Selles kogus on rida raamatuid, mis müügilist ammu lõppenud. Kogu koosneb teostest, mis sisaldawad ajaloolisi uurimusi ka Eesti kohta alates juba keelkariiwist.

Rida suuremaid teoseid ilmumas. Eesti Kirjanduse Seltsi wäljaandel on praegu trükkis rida suuri teoseid. Nii on praegu trükkis suuremateft teostest „Wäljandimaa“, „Eäänemaa“, „Laiuse kihelkond“ ja Eesti diigekeelsete sõnaraamat III (trükitud s-tähe lõpuni.)

„Gildi laegas awalakse!“

Zooni Tartu gildi elu minemist.

Huwitawa ülewaate kirjutab Tartu gildide arengust ja nende siseelust ning seal walitsetud kombeist Tartu Töösturite Kesktühingu juubeliaubumis H. Grossschmidt.

Pole imestada, kui nüüdisaja noorem põlwe inimesele enam selge ei ole, mis tähendab sõna „gild“. Gild oli aga omaaja mõimsamaid koondisi, millest on mälestusi jäilinud tänapäewani.

Gild ei ole praegusaja mõistes midagi rohkem kui ühing wõi selts. Nii Tallinnas kui Tartus, aga ka teistes omaaja tähtsamais kaubalinnades olid tuntud suured gildid ja wäike gildid. Suur gild oli linna kaupmeeste ühing, kuna tähtsusturid olid koondunud wäikesse gildi.

Gildi liikmeskond jagunes omatorda weel tsunftidesse, s. o. ühikute erialade ühinguisse (rätsepat, kingseppade, wassseppade jne. tsunftid).

Miksal on Tartus tekkinud esimene ametlik gild, seda pole nüüd enam võimalik kindlats teha, kuna wastaw allikmaterjal on häwinenud. Sgatahes ei ole aga Tartus gildid tekkinud palju hiljem kui Riias, kus need tekkiwad juba 13. sajandi esimesel poolel.

Rästtöösturite ühingu wõi wäike gildi (Püha Antoniuse gild) nimetus figureerib Tartu ürikuis esmakordselt 1449. aastal. Siis mainitakse juba, et wäikesel gildil on olemas maja, mis on tema omanduseks igaweseks ajaks. Maja pidi aga gildile kuuluma juba palju warem ning gild ise olemas olemas weel tihti nega warem, sest ega tegewust algaw ühing jõua lohe mõelda maja omandamisele.

Et Tartus juba wäga warakult wõisid gildid tekkida (arwatawasti warsti pärast linna wallutamist wõraste poolt muistse

ijefeiswuse lõppedes), selles ei ole kahtlust, sest Tartu oli keelkariiw suurlinn oma 6000 elanikutega. Na Riias polnud siis elanikke palju rohkem — 8000. Londonis oli 1377. aastal ainult 3500 inimest.

Gildi eesotjas oli oldermann (wanamees), kelle walijid wanadekogusse kuulusid meistrid 2 aastaks. Oldermann kuulus gildi koosolekuid kokku ja juhatas neid. Tolleaegne gildi koosoleku juhatamine oli õige omapärane ja huwitaw. Suure rohelise kalewiga taetud laua ühes otjas istus oldermann erilisel kõrge seljatoega leentoolil. Tema kummalgi pool kõrwal istusid k. iitse-oldermann (abiwanamees) ja doktor (wahetalitaja wanadekogu ja muu liikmeskonna wahel). Teised juhatuseliikmed ja mõned wanemad meistrid istusid ümber laua harilikel toolidel. Nooremad meistrid, kel laua ümber ei jatkunud kohta, istusid toa seinte ääres (nagu tänapäewal „rebased“ korporatsioonide koosolekul).

Kui kõik gildi liikmed olid kogunenud, tõsteti oldermanni ette ametilaegas. See oli raste tammepuust rautatud serwadega ja nikerdustega ilustatud.

Oldermann tõusis siis püsti ja sõnas: „Kõrgeaukt kodanikkond, gildi laegas awalakse!“ Uwas siis laeka, mis oli lukustatud 3 lukuga, ja wõttis sealt juhataja haamri ning protokolliraamatu. Koputas haamriga lauale ja sõnas: „Olge tänatud, et te minu käsul olete ilmunud! Me pühitseme täna mihtlikwartaali!“ (Kwartaalkoosolekuid peeti aastaks neli: nääri-, lihawõtte-, jaani- ja mihtlikwartaal. Meie aja mõistes need on korralised peakoosolekud).

Kui laegas oli awatud, ei tohtinud teegi enam ajada erajuttu, suitsetada, maha sülitada ega teha muidu kära. Kui aga algasid palawamad waidlused, siis juleti selles ajaks laegas. Laeka sulgemisega lõppes koosoleku ametlik osa, seniks kui see jälle awati.

Sõdade ja tulekahjude keerises häwines ühes Tartuga ka mitmel korral Tartu gildielu, Wiimane juurem hoop oli 1775. a.

hiigetulistahju, milles juurem osa linnast muutus aherwarrets. See wiimane hoop löi Tartu majanduselu seisma enam kui 100 aastaks. Ega olegi Tartu enam omandanud omaaegset kaubaliina kuulsust ega tähtsust.

Huwitawad on mitmed omaaja gildimajade korned.

Kuulsad olid suuroomingud noore meistri gildi liikmete wastuwõtmisel. Meistritsaanu pidi gildile wälja ostma otse ettekirjutatud normide kohaselt, nii et juna sai mitu päewa järgimööda. Tawaliselt oli wäljaostmise normiks 1—5 waati õlut, 1—3 antrut weini, seasinki, saia ja musta leiba. Ühe üritu järgi 16. sajandist koosnes norm: 3 waati kõige paremat õlut, 3 waati kõige paremat mõdu, üks terve siga wõi wastamas ulatuses seasinki, 5 suurt pässi saia, ja leiba niipalju, et selleft ei tulaks puudus.

Oli nooruri poolt ostetud moon läbi, pidi oldermann gildi laekast kja ostmises raha juure andma. Puudujääk laekas taeti hiljem ühiselt. Ja nõnda siis piduseti mõnikord isegi nädal järgimööda ja enamgi.

Selle meeletu joomingu kestes õpetati ka wastsele liikmete tema õigusi ja kohuseid, ning kuidas ta peab käituma sellidega.

Kui meistrijoomingust wõtsid osa waid mehed, siis perekondlike sündmuste puhul korraldatud joominguis wõtsid osa ka meistriprouad ja tütreid. Pulmapeed ja teised kooswiibimised kujunesid lõppets selliseks kohutawaks joomiseks (kus sageli leidis aset ka werised tallused), et linna raad wahel astus ja ametlikult kindlats määras igale seijusele eraldi, kui pikki pulmi, warrujid jne. nad wõisid pidada.

Abielumine oli tolal võimalik ainult oma seijuse piires. Kui näitaks jell abielus mõne teenijaga, s. t. neinga altpoolt seijuseft, siis polnud tal enam lootustki meistriks saada. Waevalt et ta jõudis jäilitada selligi kohta. Seepärast oli kombeks, et sellid naitsid meistrititardega. Seft siis oli ka tarjäär kindlustatud.

TARTUST.

Linnawalitus nõudis maja lammutamist. Ülikooli tänaval nr. 1 asuwa S. Wakshti maja ümberhitamisel ei pidanud ümberhitajad kinni linnawalitusele esitatud projektist, waid ehitasid ka selles otas, mida projektis polnud ette nähtud. Selle kõrwalteadumise pärast nõudis linnawalituse esindaja adm. J. Ditrat tähendatud maja hoopis lammutamist. 2. jül. lohtunik, kelle juures asi oli 30. sep. arutusel, otustas maja jätta üles, aga kohustas lammutama üle projekti ettenõuetud ehitused, ning projektist kõrwalteadumise pärast karistas järelewalwearhit. A. Matseuri, ettenõutajaid R. Krooni ja A. Golowit ning maja omanikku S. Wakshti, kõite 10 kr. wõi 3 ööpäewase arestiiga.

TARTUST.

Uue weepaagi Toome waremete otja on lohtnud ehitada ülikooli walitus. See on nii wärmilt kui ka ehituswiisilt rohkem kooskõlastatud warematega.

Snimpealuud Tartu tänaval.

Praegu on käsil Tartu keelkariiwis maaaluste telefonitaablite panemine. Tööga on jõutud ülikooli tänawale ülikooli ja raekoja wahel. Ülikooli tänawal otse ülikooli peahoone ees ja weel rohkem Gustaf-Adolphi tänawal ülikooli peahoone nurgal on kaewamistel wälja tulnud inimluid. Ülikooli nurgale kaewati umbes paari meetri laiuse awaussega auk, kus toimusid tsemendist walamistööd. Eile oli see awaus weel kinni ajamata ja seal lamajid otse keelkariiw pealuud ja rohkem inimese jääreluid, ribitont ja muid inimluid. Osa luid oli aetud walamistööde juure mulla- ja tsemenditasiti wahel huumilusele.

Rikkalik inimluude wäljatuleft keelkariiwat on seletatav sellega, et praeguse ülikooli peahoone kohal on asunud warem Püha Maarja kirik. See oli üks wanemaid ja ühtlasi ka suuremaid kirikuid ja ehitatud juba 13. sajandil.

Wäärtusliffe dokumente riigi testarhiivile

16.4.37 Väinud aastal kaswad kogud 150 meetri võrra Päeval

Ujaloolises osakonnas oli põhjalikumal korraldamisel Eestimaa konsistooriumi arhiiv liidetud E. kindralsuperintendenti arhiiviga, Eestimaa rootsiaegse kindralkuberneri arhiiv ja Carl Schillingi Müüsleri mõisa kirjakoju.

Lõplikul korraldamisel oli Eestimaa ülemmaakohu arhiiv, deponeeritud Wrangellite sugukonna arhiiv (15.—19. saj.), samuti on korraldatud teisi vähemulatuslikke kingitud, deponeeritud ja ostetud arhiivaale.

Ujaloolises osakonnas oli korraldamisel 106,68 meetrit arhiivaale. Sedelkataloogide jaoks kirjutati 9362, käsiraamatukogu märksõnakataloogi jaoks 3194 sedelit.

Arhiivinduse bibliograafiat täiendati 699 sedeliga.

Administratiiv-osakonnas oli korraldamisel kokku 372,53 m arhiivaale.

Kohtute-osakonnas oli tegemusaasta jooksul korraldamisel 123,36 m arhiivaale. Lõplikult on korraldatud ja varustatud inventuurnimistuga Pärnu maakohu arhiiv.

Arhiivaalide parandus- ja köitetööd tehti tegemusaasta kestes peamiselt kirikuraamatute, revisjonilehtede, wanade maakaartide ja muude wanemate dokumentide juures, kusjuures parandati toimikuid, köiteid ja üksikuid häwinewaid lehti.

Arhiivaalide puhastamist tolmust teostati tegemusaasta jooksul 2725,88 arhiivmeetri ulatuses.

Aasta jooksul on ERRA-i koondatud, deponeeritud, kingitud ja ostetud 150,85 arhiivmeetrit arhiivaale.

Koondamise näol on saadud järgmised arhiividekogud: Wene põllupanga arhiiv, Wene-Balti laewaehituse ja mehhanika aktiivsest arhiiv, Eestimaa kubermangu komisjari arhiivaale ja ärakirju Watikani arhiivi Esticast — 230 dok.

Annetused. Tegemusaasta jooksul on arhiivaale annetanud: G. Intelmann — Tartu linnaameti, Tartu maakohu ja Tartu kreisi 2. kihelk.-kohtu toimikuid 1840—1906; A. Schulmann — Gustaf 2. Adolphi pärgamentläänituskirja; adm. J. Genjs — kirju Rootsi kuningas Gustaf III-ilt, Karl Johanilt, suurvürstinna Olga, krahw Kenjerlingilt, prof. Madailt ja Baerilt 1786—1870; mag. E. Laugaste — Tartu ülikooli-kohtu toimiku 1844; prl. Strobel — Ilmatsalu, Rakwa, Luke ja Wedu mõisade talude kaarte; S. Matwei — Pöögle ja Pornuse mõisade kaarte; A. Põdd — Rõuge koguduse arhiivaale; G. Wilbaste — Runda mõisa arhiivaale 1820—1917; I. Raudema — Walga alammaakohu protokolliraamatu 1795; M. Schilling — Liigwalla ja Warrangu mõisade arhiivaale; Põltsamaa õpetaja — Põltsamaa kirikuabiraamatu 1790—1815.

Arhiivaale on omandatud ostu teel prl. E. Wrangellilt — pärgament- ja paberitrukud Poola ja Rootsi waltitsejailt 16.—17. saj. ja Wene waltitsejate kirju; Wabadusõja ajaloo komiteelt — Rootsi riigiarhiivis leiduva Liwimaa 1688. a. rewisjoniraamatu 2. köitest fotostaatüüeswõtteid.

Deponeeritud on arhiivaale: Tallinna linnaarhiiv — Eestimaa wäikelinnade — Haapsalu, Rakwere ja Paide privileegide kohta käiwat rootsiaegset kirjawahetust 1623—1704; Narwa linnaarhiiv — Ingerimaa riitelkonna arhiivaale 17.—18. saj.; Eestimaa Kirjanduse Ühing — Kadrina ja Kullamaa kirikute arhiivaale 17.—19. saj. ja Põhja-Eesti mõisade rendi- ja ostu-müügilepinguid 17.—18. saj.; M. Wrangell — osa Wrangellite sugukonna arhiivist.

Räidi uurimas keskarhiivis 6662 korral. Nõuti 16.555 arhiivüksust. Kasutamise mõttes on möödunud aasta olnud ERRA-ile kõige elawam ta senises tegemuses.

ERRA-le kingiti haruldasi esemeid

Saadud näarisoll, paarihärja ilkeid, mesilaseema puur ning wanu sõrmuseid ja rahastid

Cesti Rahwa Muuseum on aasta wahetusel ja selle aasta esimestel päewadel saanud kingituseks ühikuid ühtlasi mõningaid haruldasi esemeid. G. Neumann Paidest on annetanud ERRA-ile hane rinnalust näarisollu. See on pärit Hiiumaalt ja tehtud Hiiumaa komba järele. Juhan Sootalu Rae wallast Harjumaalt, on kingitud hiigalawana maali (pesurullimise kurti). Eduard Poosmilt Märjamaalt on saadud 2 toredat paarihärja ilket. A. Siemägi Martnast on kingitud 2 kausi sõnestamise riista ja mõned tõepruudid (toflu 5 numbrit). Paul Woolaine Lutist on saadud haruldase mesindusriista (emapuuri). Mafijant A. Tiitsmaa on kingitud ühe hõbe sõrmuse Väene-Nigula Seljakulast. Karl Laugasliila Narwast on saadud muuseumile 7 wana raha, neist osa Rootsi ja osa Wene ajast.

Peale esemete on saadud veel mõningaid huvitavaid kirjeldusi ja plaane. Rõigepealt on P. Woolaifelt saadud kirjeldus Rõpina wanaaegsest mesindusest. Saaremaa gümnaasiumi õpilane Elmar Põgel on saadud tasuta ühe kila ehituse põhiplaani Saaremaal, nimelt Luksla kllast. Põidel eluhoowalt Saaremaa tööstuskooli õpetajalt on saadud ühe talu õueplaan ühes majaplaanide läbilõigetega, mis kuulub 18. sajandisse.

Tartust

Mag. G. Ränk teaduskule reisile ümber Baltimere. Täna sõidab wälismaale teaduslikule reisile Cesti Rahwa Muuseumi etnograafilise osakonna abijuhataja mag. G. Ränk. Mag. G. Ränk teeb reisi ümber Baltimere, et uurida wanaaegseid ehitusi ja põllutööriistu. Ta peatub Riias, Kaunas, Königsbergis, Berliinis, Leipzighis, Hales, Kopenhagenis, Götteborghis, Oslos, Stokholmis ja Upsalas, sõites üle Soome Eestisse tagasi. Reis wältab 10. juunini ja see wõetakse ette kultuurkapitali toetusel. Küsimusi uurib mag. G. Ränk peamiselt muuseumides ja raamatukogudes, kuna meil ei ole küllaldaselt erialalist kirjandust.

Rahwaluuleteadlaste wälismaafõidud. Cesti Rahwaluule Arhiivi kolleegium oma wiimajel koosolekul on otsustanud komandeerida prof. W. Andersoni E. Rahwal. Arhiivi esindajana rahwuswahelisele etnoloogide kongressile, mis peetakse Edinburgis k. a. juulikuu. Samal koosolekul on otsustatud arhiivi juhataja dr. D. Looitja komandeerida k. a. juulikuuni kaheks kuuks Läti- ja Leedumaa rahwawiije fonograferima; samuti on otsustatud jaatawalt dr. D. Looitja sõit arhiivi esindajana Balti ajaloolaste kongressile, mis peetakse k. a. augustis Riias.

Cesti rahwaluule arhiivi kogud täienerwad

Räesolewal kewadel on C. Rahwaluule Arhiivi jaoks olnud oma korrespondentidelt rohkel ajalul juuri ja wäärnusliffe rahwaluulekorjandusi, mis näitab, et Eesti tööit praegu päris elawalt oia wõetakse. Silmatorkawalt juure, mitmesajalikekõikliffe korjanduse on saadud end. algkoolist. J. A. Keepärg Hallalast, kes paaril eelmiselgi aastal on olnud arhiivi üheks produktiivsemaks laastöötliseks. Ka mitmed praegused maakoostõpetajad on saadud wäga jõulid korjandusi, nagu Jr. Siichenbaum Lains-Tähkwerest, Ad. Bronström Kuusalust, Meinh. Sörg Wõnnurmetst, Nikolai Nejs Pantjawiitst j. t. Suuri ja wäärnusliffe korjandusi on weel saadud Joh. Raidla (Kolga-Jaani), Mari Sarw (Karksi-Nuia), Marie Lillemägi (Pantjawiitst), Elmar Kõhla (Esterinna w.), J. Juhanison (Wõst), D. Lepson (Rõpina), A. Jakobson (Karkja), Joh. Nurme (Kullamaa) ja paljud teised. Läänemaa rahwaluule kogumistest on elawalt oia wõtnud Läänemaa lobyitred. Sõid tulemasti on annud ka oia Harjumaal alg- ja täienduskoolides korraldatud lohamuustendite (teatav. kohtadega seotud rahwajuttude) kogumise wõistlus, mille materjalid aga pole weel kõik arhiivile ära jaadatud.

Et päästa koostöömetust nendegi kihelkondade wana-wara, kus puuduwad kohalikud kogujad, selleks jaadab arhiiv juurewaheljal kogumistööle ühtlasi. Tänu on jaadatud Amanda Hallit — Niiatusse, Enda Ennist Läänemaa, A. Hurand ja A. Raadla Sõwe poolsaarele ja Muistjala kihelkonda, L. Põõgardal — Kihelkonna kihelk., Sja Daniel Wastelliinasse, pr. Valeria Egorow ja Nikolai Sõrmus Põhjerimaaale. Kogumise ja uurimiseite wõtawad ette ka arhiivi oma ametnikud.

Räesolewa aasta sügisel saab C. Rahwaluule Arhiiv teatavasti 10-aastaseks. Sel puhul tehakse mis sihtline kokkumõte cesti rahwaluulekogudest, milleks praegu eeltööd käimas.

Koolid ülemaalifelt kohamuistendeid koguma.

C. Rahwaluule Arhiivi kolleegiumi wiimajel koosolekul wõeti arhiivi 1937.-38. a. töötawwa peale tavaliste ülesannete weel rahwaluulefiksulise materjali wäljaotamine ja lopeerimine teistest arhiividest, ülemaalise looldewahelise lohamuustendite wõistluskogumise korraldamine, rahwaluulelise bibliograafia jatkamine. Opetatud Cesti kihelk. „Aastatulewadete“ jaoks, eel-tõid ERRA amestiku trükitoimetamisteks, intensiivsem rahwaloomingu heliplaadis-tamine ja filmimine ja rahwuswahelise folklooristikust koostööst osawõtmise kõigi wõimaluste piires.

Sündinud armastuseks

LEEDI HAMILTON - SUUR NAISSEIKLEJA

Iga lootus on lubatud

Emy nutab palju, kui ema jätab omni maha. Ta armastab väga Maryt. Kõik, mis ta elus jeni on saanud head ja meeldivat, ta on saanud emalt. Müüid ta jääb ühki manaema juure, kes on veel küllalt tugev naine.

Emy ei aita oma manaema juugi. Tal on igav majas, ta pelgab naistööd. Ta kaob toast, jookseb mööda tänavaid ja nurmi, ronib puude otja, märkendab oma nahka kastes rohuse. Poju ta tuleb närudeks rebitud riideis, äraatimustatuna, merisena. Ja manaema raske käsi langeb tütarlapsi sülle ihule.

Mõnikord Emy selleks, et ehmata manaema Riddi, teeskleb furnut, kuffudes äkki maha. Ta peab hinge kinni ja lamab liikumatuks maas, kuni tal hakkab liig külm tantsitud savipõrandast. Siis ta kargab piisti ja naerab manaema üle.

Ühel päeval ta lahkeb hurbitust, poebid Salifariide härrastemajja ja tormab ema käte vahele. Mary uriseb ja noomib tütar, et see on muutunud nii meelituks.

„Tütarlaps peab parandama oma riideid, peab õõtama.“

Uga Emy kehkitab õlgu:

„Ma ei taha nõela kätte mõtta, ta tõrkab jõnni. Riffad inimesed ei tööta üldse. On olemas ilusaid daame järelevaldes, kes kannavad kaela ümber hüljamaid kive ja kelle juuksed on jahutatud.“

Emy jookseb kandepoolide kõrvale. Daamid heidavad talle väikeste münte, aga ta ei võta neid ühes:

„Ühel päeval, ema, ma olen samalugune nagu nemad.“

Mary mistab tütre kõrgist välja ja asub jälle oma kartulite juure. Ta proovib kätt ja unistab sealjuures:

„Laps on ilus; ta on täisvereline. Iga lootus on lubatud.“

Kui maipõrnikad koputavad aknaruudule

Mary ei hooli palju hea ja kurja vahel ega kinnest käjust. Ta ei jalli piiramisi, sest ta armastab tüt elu. Ta on küll tugev, aga ei ole muutunud valitseja oma saatust. Ta on veel noor ja ootab vastutajat. Vahetpidamata ta hordab endamisi: „Ma ei taha, et minu Emy kannataks.“

Mary teab, et ilu ei tähenda naisele veel kõike, teab, et riffad nõuavad, nende armuühesed õlgu haritud. Ta tahab, et Emy õpiks lugema.

Uga on tarmis maffa kooliraha, ja jelleks Mary teenib liig vähe. Ta palub lord Salifari, et see teda aitaks, meenutab talle endisi aegu. Lord kardab krapa-kõhaid ega julge otsejelt tegutseda, aga ta juhib oma naise tähelepanu Emyle.

Leedi Salifari näeb last, leiab ta olevat ilusa, ja tuleb kõõli:

„Mary, teie tütar hakkab õppima lugemist. Iga kristlane peab oskama lugeda Isjanda raamatut. See on meie usu põhimõte. See on kohustus. Õpetaja eest maffan mina.“

Emy saab uut kleidi ja asub teele kooli.

Seal talle ei meeldi juugi. Koolilised naeravad tema, ta teadmatus, ta liig järskude liigutuste üle. Raisõpetaja ei jalli teda, ei julge teda aga süüdi süüdi.

Emy ei saa aru, kuidas võidakse nagu külge-naelutatult istuda pingil, kui väljas poistab päike, kui pungad ajavad hirtkõrnu, kui maipõrnikad koputavad aknaruudule. Ta leiab, et koolituba haitseb ja et õpetaja on kofu kuimanud. Vähi akna pragude ta hingab sisse välistõhku.

Ühel ilusal päeval ta loeb vabalt, joravalt, ilma et ta oleks peagu maadanud raamatuse. Õpetaja on vihane — need andekad õpilased hävitavad igasuguse moraalmõiste! Mis teha rumolaste tuupijatega, kui laisad jaamutavad menu?

Lambad, lehmad, eesel

Tuleb päev, mil talle öeldakse, ta ärge enam tulgu kooli. Ta küsib endamisi, miks. Kodus ta leiab eest ema, kes talle teatab, et ta enam ei teeni Salifariide juures ja et ta lahkeb oma praegusest elukohast. Warsti ta patid on valmis. Mary ei nuta. Ta kaelustab tugevasti oma tütar ja ta nagu muutub karmiks.

Mary läheb õnne otsima Sondoni, Emy peab ootama manaema. Ta hakkab hoidma killa lambaid, pärast lehmni. Kaaslasteks on talle koer, kellele ta heidab oma leivakooruühesi.

Emy päevad mööduvad karjamail. Ta laskeb end piitutada tuulest, jälgib taeva liikumisi. Ühildane elu meeldib talle. Ta paitab ja lööb loomi ning ajab oma tujudega koera maru. Täidrukud põgenevad ta eest ja ta mistab neid kiwidega, aga poistega ta mängib meeleldi. Sunvel ta palmib oma juustesje lilli, talvel astelpõõsa õhki. Astelpõõsas küll kriimustab laubanahtla, aga temast saab teha toredaid kroone.

Karjajena Emy teenib liig vähe. Manaema Ridd leiab talle parema ameti, tehes temast tüte-

müüja. Mary jaadab väikeste jumma raha ja jelle eest ostetakse eesl. Emy toob oma kauba otse kaevandusest ja täidab oma kornid sel määral, et eesl nende all peagu nõrked. Siis ta käib majast majja, müütaades oma jüti. Ta on jälle nuft näost nagu sepikõja-päevil. Ja ta koolitab inimesi, sest ta sinised filmad kehet lõelomuga kaetud nagu tunduvad jaatanlikena. Kui igapäevane teekond on tehtud ja kornid tühjad, ta istub eesli selga ja tuleb kaffirafja tagasi.

Ühel päeval aga ta kohtab rühma ilusaid daame, kes jälgivad oma abitaajadest jahimehi. Müüid ta ei taha enam eesli selgas istuda poisi kornel, woid teeb jeda à la amazone, parem põlv graatiliselt painutatud. Mõguses ta küll libijeb mitu torda oma ratju seljast tänamatolnuu, aga warsti ta istub jälle noobliit „ladulas“.

Õnn nõmmel

Emy saab kinnise, kaheteistkümnepäevase. Ta kõheneb, nadil tundub talle äkki toredana, aga ta filmad juurenevad meelgi. Tütarlaps naudib taevast, walgust, oma ihu head temmist. Kõik päevad tunduvad talle õnnelikena. Warsti ta märkab, et ta ei oska enam lugeda. Ta naerab ainult jelle üle ja, möödudes koolist, narrib oma endisi kaaslasti ning wana naisõpetajat.

Emy läheb oma kinnisele ja longib seal ringi, kuni tuleb see rõõmstam heit, kus ta tunneb lähenemat nälga. Unumajäänine walmistab talle samasugust lõbu kui igapäevane ärkamine. Uga süüdi ta ei taha igaveesti elada oma meelikut elu. Ta aimab jalapäraste tulewiku tükkeid, tulewiku, mida raske on kujutella, mis aga kindlasti on täis järelewat walgust.

Ühel päeval ema ilmub tagasi. Ta toob tütrele Sondonist kaasa kleidi ja kühara, mõlemad väga lihtjad ja karmilõikelised. Ta on mahapeal olnud abielus kellegi Cadoganiga, aga see on nüüd furnud. Glow ja tugev Mary on hüljatuse mees-tele, pannes neid on hingusega närbuna.

Ema tahab, et tütar loobuks oma meelikut elust:

„Seltskond, mu laps, ei jalli oma riipes metsinimesi. Sind tuleb parandada. Sa astud wanahärra Thomase teenistusse — ta laste hoidjana. Lastega ja tegeled, aga oma leiwatavamaid ja jälgid hooliga, waatad, kuidas nad käituvad. Seade konneteta ei jaamutata midagi.“

Mary on praktiline ema, ta kõneleb vähe woorusest, jeda enam aga menust.

(Särgneb)

Maksuameti due

„Mussjafslaste“ metsaoperatsioon

Üks juurimaid metsade-kaastamise operatsioonid mus meil 1933./1934. aastal, millel realiseeriti „mussjafslaste“ wabaks antud mets. Nimetatud me õhki ja töötajid üles peamistelt kaks juuri äärmiselt Jossef Schein Pannust ja Leon Schmiljan Riie

Siis etteandjad seeldusid maksuametitele tuluma wõlgaarwutamiseks jaamauste teadete andumiseit. mu

Mestrovic'i; ja see viis, kuidas Mencinskas kasutab kannu-jändriku juhuslikku kuju, arendades sellest oma kompositsiooni-ideed, see viis meenutab venelast Konenkovi. Kuid vahest on õigem seda nimetada rahvapäraseks võtteks: me teame, kui meeleldi ja leidlikult rahvas kasutab juhuslikke loodusvorme oma tehnilisiks või praktilisiks tarbeiks, — on üsna loomulik sama arvata kunstnikust kunstiliste stiilide taotlusel.

Antini s näib meile ühendavat rahvakunstilist ja ekspressionistlikku, ta graniidist kannataja „Kristuse“ pea kibuvitsakroonis on hoiakult ja ilmet katoliiklik-rahvakunstiline, lihtsustatud detailidelt amajagu ekspressionistlik, igatahes hästi ekspressiivne. „Ema“ omab midagi madonnalikkuhieraatiliselt selles, kuidas ta seisab, last oma rinna ees piisti hoiab, — seda muljet süvendab pealegi Vana-Leedu rahvarõivas talle keskaegse lõuarätiga.

Veel nooremad autorid ilmutavad uut kallakut, mida võiks iseloomustada kallakuna uus-klassikasse. Ülemineku-vorme esitab Dagys'e „Väsinud inimene“: jooned, need murtud, alla kiskukuvad vertikaalid, taotlevad ekspressiivsust, mille selguse eest hoolitseb käsituse lihtsus, hoidumine segavaist detailist, vormide täidlus aga vihjab juba klassikale.

Grybas'e pronksist Daukantas'e portreepea klassitsism on tingitud vahest portreeteritu klassitsistlikku ajajärku kuuluvusega, see on biidermeieri ajastu pea biidermeierlikus käsituses, mõttes langetanud pea hästi elava, ilmeka, otse pehmelpainduva suuga.

Aleksandravičius lähtub juba kindlasti uus-klassikaliseist vormikontseptsioonist Baleliunas'e portreega, mida iseloomustavad rahulik, mõtlik hoiak ja sisemiselt elav ilme. Suure helusega, peene vormitundega käsitatud detailid alistatakse üldvormile, mis elab otsekui seest välja. Uus-klassikalist käsitust ilmutab ka sama autori „Sappho“, mis kujutab luuletajannat just enne merre-hüpet. Kuigi poos tundub pisut teatrasena, ometi see pole ebaehtne; kogu kompositsioon aga on hästi tasakaalustatud ja ilusasti rütmiseeritud.

Tarabildait „Kaks last“ maani ulatuva isärgikestes, detailides väga lihtsustatud, ilmutavad noore kunstniku suurt karakteriseerimisandi: tähelepanu köidavad selle kahe inimhakatise hästi ilmekad näod ja kujukeste hoiak, mis neid tugevasti individualiseerib; ja seejuures on need kaks ometi väga kindlasti seotud tervikuliseks grupiks, — kõik klassikalised vourused.

Leedu graafikud kõik, niipalju kui neid esineb sel näitusel, kuuluvad nooremasse generatsiooni. Ning võib küll ütelda, et leedu tänapäevase kunstiloomingu tendentsid selgeimini kajastuvad graafikas. Peatugem mõnel meile iseloomustavamana paistval nimel.

Puugraveerija Bulaka ilmutab head tunnet heledate laikude paigutuse kohta, millega ta saavutab ilmekust, kompositsioonilist selgust ja suurejoonelist

Uudiseid muuseumist.

E. R. muuseum sai uusi kogusid.
 Cesti rahva muuseum on viimase aja jookful kingitusega mitmeid uued kogud. Nii on S. Neumann Paidest annetanud hane rinnaluust „näärtsoku“, mis on pärit Hiinamaalt, Joh. Sootalu Rae wallast — waa-likurika, E. Poom — Räs paarihärja iket, M. Siemägi Martnast — paar kausi-õnestamise tööriista ja mõned wööproovid, P. Woolaine Lutsist — haruldasi mesina-läkitanud majade ja õue plaanid ning Saare tööstuskooli lõpetaja S. Plank Põidest — 18. sajandisse kuuluvate talude ja õuede plaanid.

Muuseum koostab töökawa.

Cesti rahva muuseumil on koostamisel laugemaulatustlik töökawa. Kawa pole veel lõplikult valmis.

Numärk mag. Helmi Kurrikule.

Mag. Helmi Kurrikule on arretatud Ee-du presidendil poolt würst Gediminase au-märk teenete eest Ee-du suhtes. Mag. H. Kurrik on warem saanud ka aumärki Lätist.

Jiri muuseum soowib Cestist saada materjale.

Jiri rahwuslik muuseum on soowinud saada Cestist E. R. muuseumilt rahwusl. sa-windusid. Muuseum loodab soowi rahuldada eelolewal suwel.

Haruldased kingitused Raadi muuseumile

Tartlaste ja detsebrist Belgia Kongost ja Austraaliast.

Siljuti sai Cesti Rahwa Muuseum dr. D. Solomentsewilt kingituseks Belgia Kon-gost päritolewaid haruldasi esemeid ja nimelt neegrite keraamikat, puustulptuuri ja tekstiil-räiteid, milledest erilise wäärtuse omawad ke-raamika esemed. Dr. D. Solomentsew, kes on endine Tartu ülikooli kaswandil, töötab Belgia Kongos ühe raudteefeltri ülemaarkina. Paari aasta eest annetas ta muuseumile kunnis ilusa kogu peamiselt Afrika puujumalatest. Käesolew saadetis sisaldab 26 eset, milledest eriti huwita-wad on sõredast sawist valmistatud waasid. Lä-kitatud esemete kohta puuduwad lähemad kirjali-kud ardmel; neid loodetakse lähemas tulewikus annelajalt saada.

Teine haruldane annetus on tehtud Austra-alias elawa eestlase Mihkel Laaguse kaudu, kelle poolt sia läkitatud esemed üle andis hr. F. Kroyman. Annetatud kogu sisaldab 7 oda ja ühe kilpkonna kilbi, milledest eriti esimesed wäärtwad märkimist, kuna muuseumil sellelaadi-lised esemed puuduwad. On olemas küll sõja- ja jahiriistu Afrikast ja Lõunamere saartest, kuid puuduwad sellised Austraaliast ja Okeaniast. Etnoloogiliseid seisukohti pakuwad odad oma ehituse poolest palju huwitawat, kuna neis ilm-neh odachituse üks primitiivsemad astmeid. Austraalia oda wars on pilliroost, mislele on otja liidetud „tera“, mis endast kujutab sõwast tehtud puud. Tera on pandud bambuse fiske, fiske üherduse kohti niinega kinni seotud ja see hiljem laetud pigimastiga.

Odastid on arwatawasti kasutatud kättimise otstarbel. Neid on mitmesuguses pikkuses, ala-tes 276 sm. ja lõpetades 138 sm.

Teisest wiimastel ajal muuseumile läkitatud leidudest wõiks mainida 16. sajandisse kuuluvat maaleidu *Urwa ste* kihelkonnast Waitsi-Antsla wallast, kust leiti kaks wäikest katelt, mis-ledest üks on walatud, teine wäikeplekist. Mõle-mad katlad on jälgadel. Selliseid katlad on ka warem leitud. Esimene dateerimist kergendab asjaolu, et samast kohast leiti 1913. aastal ra-hadest tee, kus leiduwad 16. sajandisse kuuluwad rahad. Nii katlad kui ka tee annes muuseumile üle leida kullapreemiat Suhan Kreewald.

Edasi on Anastasija Kann Tallinnast müü-

Belgia Kongost saadetud neegrite poolt wal-mistatud sawist waas.

nud muuseumile haruldase, Mhuust päritolewa püstwoti, „Wahi“ sepp A. Aas annetanud ha-ruldase kuppulitua ja K. Wõnnu Wanafubja pere-meest Jaan Wõõbis kinninud oma talu in-weetari hulga 36 mitmesugust majapidamise eset.

Paard!
T. E. K. M.
Maja kaitse
Pöök + 2.

Tartust

EMM korraldab Tallinnast saadud kogusid. Cesti rahwa muuseumis käib praegu Cesti Kunstimuuseumilt saadud kogude katalogiseerimine. Katalogiseerimi-jeks saadud krediit on küll läbi, kuid muuseum loodab täiendawat krediiti saada riigi lihaelarwe korras, sest wastasel korral tuleb katalogiseerimine pooleli jätta. Praegu on muuseumil käsil ka järgmiste aastate töö-kawade koostamine. Kawasid tahetakse pikema aja peale koostada.

Väerast Tartust 12.6.37

Uusi arhiwaale riigi keskarhiwile. Riigi keskarhiim on wiimastel ajal rikastunud Maapanga poolt üle-antud Wene Põllupanga arhiwiga, Narwa l. arhiwilt üleantud Narwa mees- ja Narwa naisgümnaasiumi arhiwiga ja neil päewil riigi arhiwi poolt üleantud arhiwide osadega, millest suuremat teaduslikku huwi wõiwad pakkuda Tallinna weneaegsete ja saksa oku-patsioonaaegsete eeluurimiswangelate ja Riia proowikoja materjalid.

Ülikoolile uus 900.000-kr. instituudi-hoone

Valmimas suurejooneline kawa ülikooli peahoone ja ümbruse välja-arendamiseks. — Edaspidi tahetakse koondada ülikooli asutused ühtekokku teaduskondade viisi

Rida vanu ehitusi tuleb lammutamiseks

Koos uue instituutide-hoone projektimisega ja asendi planeerimisega on koostatud kavandid kogu ÜLIKOOI PEAHOONE ÜMBRUSE PLANEERIMISE JA EHTAMISE KOHTA TULEVIKU JAOKS,

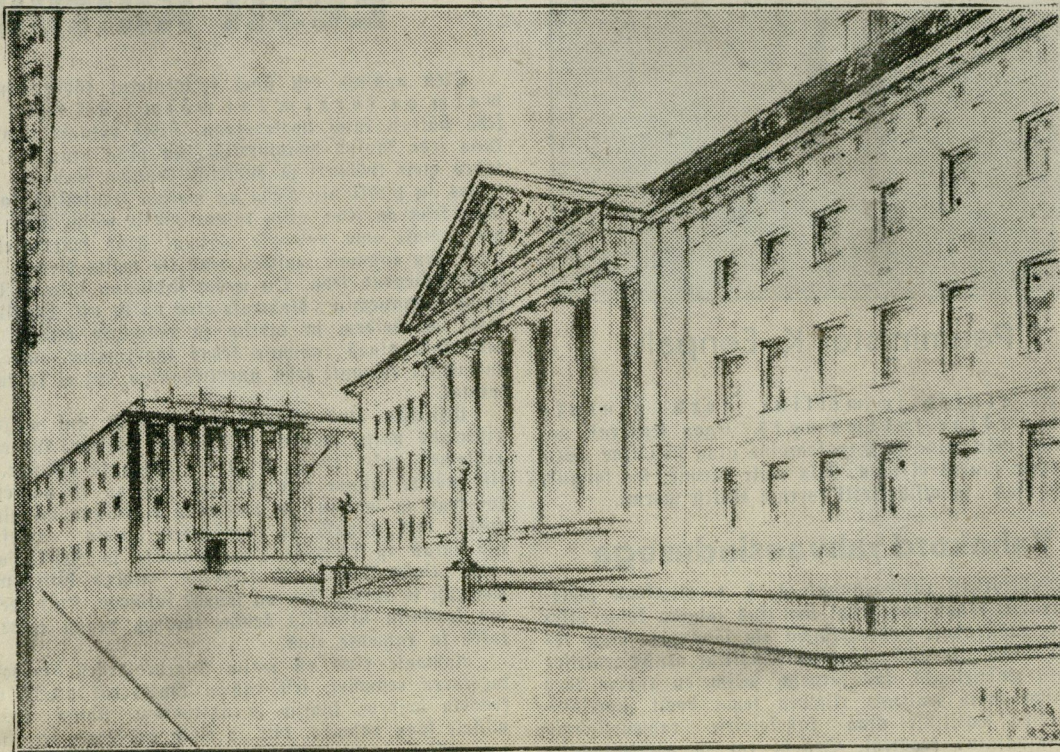
et anda ülikooli peahoone grupile ja seda ümbritse-vaille väljakuile tervikuline, eestiühtlane ning esin-duslikult mõjuv üldiline. Edaspidi on kavatus ümber kujundada ühiseks sarjaks ka ülikooli peahoone sissekõrvalt paremal pool asetsevad üliõpilas-maja ja Peeter Põllu tänawal asetsevad ülikooli hooneid. Samuti on ette nähtud hoone ees oleva väljaku avardamine ning peahoone taga vastu Toomimäe nõlvakut asetseva majaderühma ümber-koondamine, ühendades peahoone grupi ja välja-ku Toomimäe puestikuga.

Käesolewal aastal ehitamiseks tuleva uue insti-tuutide-hoone osa moodustab alguse ülikooli peahoone ümbruse planeerimis- ja ehitamiskawa teost-tamises. Samuti on valmimas kogu ülikooli asutuste väljaarendamise kawa, mis lõplikult viimistletakse arvatavasti sügiseks. See kawa näeb üksikasjaliselt ette kogu ülikooli vajadused ja nende täitmise jär-jestuse ruumide väljaarendamise alal ligema ja kaugema tulewiku peale. Kawa järele

KOONDATAKSE ÜLIKOOI ASUTUSED VÕI-MALIKULT TEADUSKONDADE VIISI,

sääraselt, et oleks võimalik kasutada ihiseid ruu-me, kuuldesaale, raamatukogusid, aparatuure jne., milline asjaolu võimaldaks suuremaid säästusid kulude alal. Ühtlasi soodustaks ja kergendaks see ka üliõpilastel osavõttu loenguist ja praktilistest tööst.

Seega moodustab, nagu ülaltoodust nähtub, üli-kooli peahoone ümbruse väljaarendamise kawa ja uus instituutide-hoone ülikooli kõrvale ainult ühe lüli üldisest ülikooli väljaarendamise kavast. Üli-kooli ümbruse korraldamise ja uue instituudi-hoone vastavad kavad on koostatud arhitektide H. Sult-soni ja P. Mielbergi poolt koos ülikooli ma-iaandusdirektori E. Veldemani, kusjuures ülikooli rektor ja valitsus on kogu asjakäiguga al-gusest peale pidevalt kontaktis olnud. Ülikooli peahoone planeerimise ja ehitamise kavad on peale ülikooli valitsuse heaks kiidetud ka Tartu linna-valitsuse ja rahvusliku ehituskomitee poolt.

Pildil näha ülikooli peahoone ja selle kõrval uus instituutide-hoone, mille ehitusega tänava suvel algu-tehakse. Peahoone ees on näha ka plats, nagu see on mõeldud edaspidi peale ümberkorraldust.

Lähemal ajal ülikooli valitsus asub uue ühise instituutide-hoone ehitamiseks ülikooli peahoone kõrval polikliinikute, Gustaf-Adolphi tän. 14 ja 16 asetsevatele kruntidele, seal asetsevate va-nade hoonete asemele. Sellest uuest ehitatavast hoonest ja ülikooli väljaehitamise kavast ligemas ja kaugemas tulevikus andsid teisipäeval ajakirja-nikele seletusi majandusprorektor prof. Ed. Kant ja majandusdirektor E. Veldeman.

Uues instituutide-hoones leiavad ruumi järgmi-sed arstiteaduskonna, matemaatika-loodusteaduskonna ja majandustea-duskonna asutused; rakendusfarmatsia, farmatseutilise keemia, farmakognoosia, keemia, kaubateaduse, füüsika ja matemaatika instituudid.

Kuna uus instituutide-hoone tuleb ülikooli peahoone kõrvale, siis ei ole arhitektooniliselt soovi-tav ega lubatav ehitada seda kõrgemaks kui peahoone, sest vastasel korral ülikooli peahoone kao-taks domineeriva ja keske mõju. Hoone ehitatakse osalt kolmkordne, osalt neljakordne, olenevalt maa-pinna kallakusest, ühes keldri-, resp. soklikorraga, kusjuures karniisi kõrgus ei ületa peahoone karniisi kõrgust. Välimuselt uus instituutide-hoone ehitata-

takse klassitsistlikus stiilis koos-kõlas ülikooli peahoonega.

Uue hoone ehitamiseks lammutatakse ning ehitatakse ümber ehitamiseks nimetatud kruntidele asetsevad vanad ehitused. Hoone ehitamine toimub kahes järgus, 3-4 aasta jooksul, kusjuures käesoleval aastal ehitatakse hoone tiib vastu Toomimäe ja nimelt osa, kuhul paigutatakse 3 rohuteaduse insti-tuuti. Selle osa valmimise järele tuleb ehitamiseks hoone ülejäänud osa, kus hoone keskusse vastu üli-kooli peahoone grupi on ette nähtud ruumid füü-sikainstituutidele ja tiivas — ülikooli tänawal — ruumid keemia-, kaubateaduse- ja matemaatika-ins-tituutidele. Kogu hoone ehitatav pindala on 2680 ruutmeetrit, kubatuuriga umbes 44.000 kantmeetrit. Hoone läheb maksma umbes 900.000 krooni.

Tartus avastati haruldane maal

64.40
Kaval

Töö, mille maalinud maailmakuulus kunstnik, kelle nime aga kunstiajalugu ei tea.

Tartu ülikooli kunstiajaloo professor dr. Sten Karling avastas haruldase maali, millel kunstiajalooliselt on suur väärtus ja mis tõenäoliselt on vanimaks maaliteoseks, mis meil praegu üldse olemas. Prof. dr. Sten Karling viitas hiljuti tolle väärtusliku avastuse üle ettekande Tartus Opetatud Eesti Seltsis ning iutustas hiljem sellest ka ajakirjanikele.

Loe kunstiajalooliselt suure väärtusega pilt, märkis prof. S. Karling ajakirjanikele, väljapanduna Tartus Eesti Rahva Muuseumis, kõitis juba pikemat aega minu tähelepanu. Maaling näis kuuluvat võrdlemisi kaugesse minevikku, kuid selle töö, see oli ja jäi mulle saladuseks. Alles kui ma hiljuti võisin külastada Wiini kunstilugusid, õnnestus mul avastada selle maali autorit.

Wiinis ma leidin mitu maali, mis kunstitehniliselt, samuti värvide ja moodult täiesti sarnanesid Tartus Eesti Rahva Muuseumis leiduva maaliga. Hiljem selgusti, et nii Wiini kui tolle Tartu maalide autoriks on üks ja sama kunstnik. Kunstnikul on ülemaailmeline kuulsus kunstiajaloo, teada tuntakse Liechtensteini meistri nimetuse all, kuid tema õige nimi ei ole

teada. Tema tööd kuuluvad hiljemasse tekaega, 15. sajandi algusesse. Kunstniku töödest on ülemaailmse kuulsusega 16 altariumaali ühele altarile. Hiljem on aga need altaripeildid sattunud laiali mööda maailma. 16 ühikust maalist oli seni teada 12 maali olemasolu, nüüd Tartus avastatuga kokku 18. Olemasolevaist maalidest on praegu 1 Põhja-Ameerikas Philadelphia, 6 Wiinis, 2 Berliinis, 1 Breslaus, 2 Moskvas ja 1 nüüd avastatu Tartus. Kõik pildid kujutavad ühel või teisel teemal piiblikundmustiku Jeesuse emaist Mariast. Tartu pildil on kujutatud Maria toomas Kristus templisse.

Kunstniku neist altaripeildidest esimesena leiti 2 kõige suuremat Wirtenbergi Liechtensteini lossis, mille järgi hakatigi tundmatut kunstnikku nimetama Liechtensteini meistriks.

Kunstniku Tartus leiduv pilt on Eesti Rahva Muuseumi sattunud 1922. a. Tartu ülikoolist. Ülikool on pildi omakorda 1920. a. omandanud endiselt Raabi mõisa omanikult Reinhold von Liphardt'ilt koos mitmete teiste kunstiteosega. Kuigi omandas pildi Liphardt, pole teada. Prof. St. Karling on küll isiklikult kirjutanud selles asjas Liphardt'ile, sellelt aga pole seni saadunud mingit vastust. Võimalik, et pilt on pärit Venest, kus Liphardt oli omal ajal Ermitaažis, Vene suure kunstimuseumis, üheks juhtivaks jõuks. Maal on Eesti Rahva Muuseumis välja pandud, kus muuseumi külastajad selle haruldusega võtavad otseselt tuttavuda.

Tartus avastatud haruldane maal.

Avastati vanim maal Eestis

E. R. Muuseumist leiti maal 15. sajandist

64.40. Päeval

Tartu ülikooli kunstiajaloo korriline professor dr. phil. Sten Karling on teinud Eesti Rahva Muuseumis huvitava kunstiajaloolise avastuse, millest ta jutustas ajakirjanikele ja millest ta kõneles ka viimasel Opetatud Eesti Seltsi koosolekul. Prof. S. Karlingi avastuse põhjal üks hiliskesk-aegne maal, mis kujutab Jeesuse templisse toomist, osutub kuulsale, 15. sajandil elanud n-n. „Liechtensteini lossi meistri“ tööks. See on üks pilt ennereformatsiooniaegse, katoliku kiriku tiibaltari ehk Maria-altari piltide komplektist, mis kujutab Maria elu ja Jeesuse noorusaega.

Sellele tähtsale kunstiajaloolisele avastusele on ka aidanud prof. S. Karling üsna juhuslikult.

Lõppeks prof. S. Karling tähendas, et ERM-i maali kuulumine kuulsale Liechtensteini meistri Maria-altari maalide hulka on suure kunstiajaloolise tähtsusega, ja seega see maal osutub vanimaks ja täisväärtuslikemaks maaliks Eestis.

Vine 26/28 - Loomamäkituus

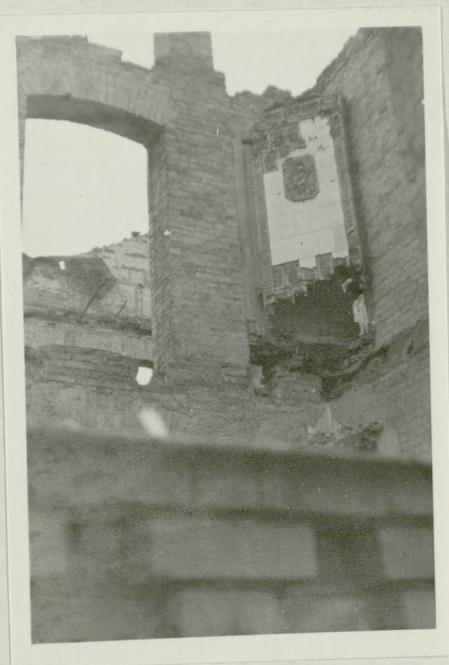
Kaldal ja Treffneri muise. Esame ja Treffneri
Sünni koone. Aluse ja kord võrreldud.

ulmali 34.

Vara + 30 Hetill Euroopa kohalt

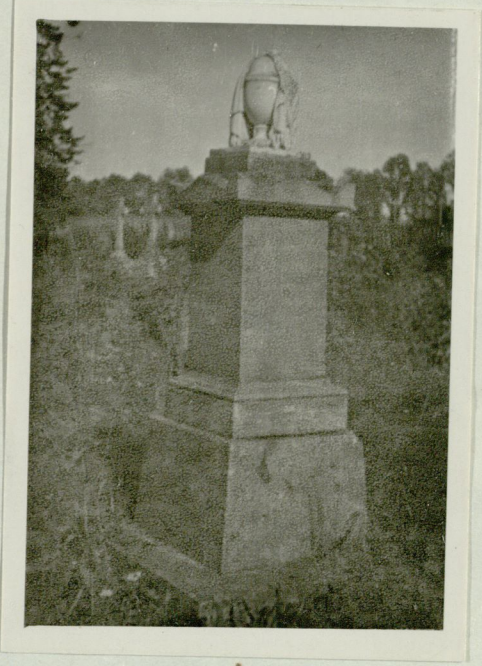
Vara 30 Hetill Euroopa

Petri kirik.

Jaani kaluste. kabel. kelle 7
Tundelipul P. Jäni kujutus ja 1784.

Jaani kaluste. Lehmami
monum. nel. klassitsistiline.
1832 a. rüval marmor, all
halb jessoon graniit.

F. V. Fausli monum. taanjaloomul.

Jaani kaluste värav

Jaani kabil

Jaani kaluste Püüdnud kabil. 1941 toja ajal.

maarje kaluste värav

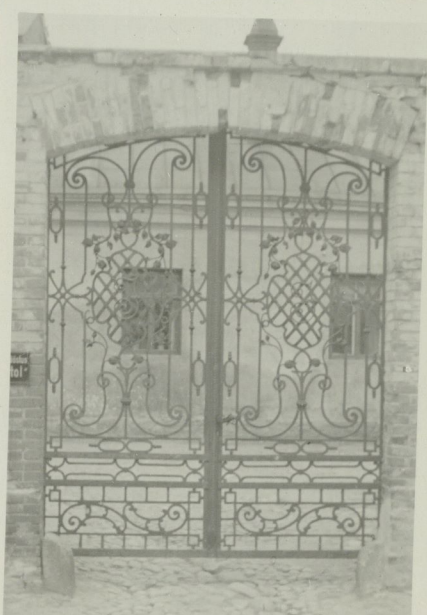
Lai 38/40 õud. 21.8.43.

Lai 26.

Lai 31.

Lai 31

Lai 9.

Lai 9.
Kiv
11, 13 ja 15
on pöömi-
kinnid
toojas-
jed ja
pöömi-
kinnid
majad
möö
31 kivi-
majad.

lai 9.

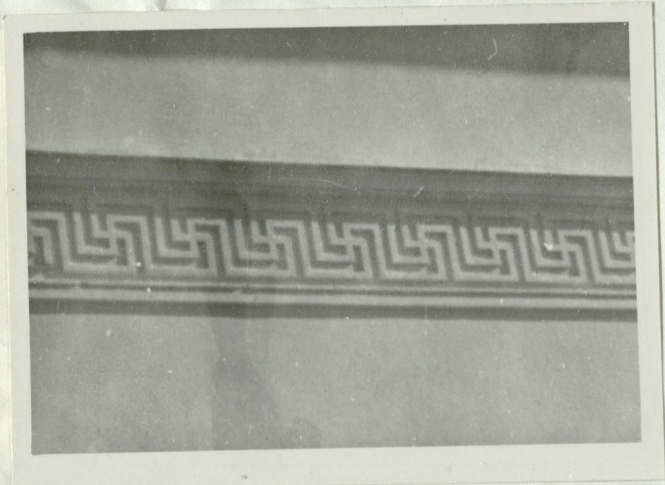
g. adelphi ja Lutu muine (M2)

g. adelphi ja Lutu muine (M2)

g. adelphi 18 maja koolal, kivist kunn
us tänava ääres pole mid

Raadi Tuleloput VCL
1841 1777
almanaki kaunistus

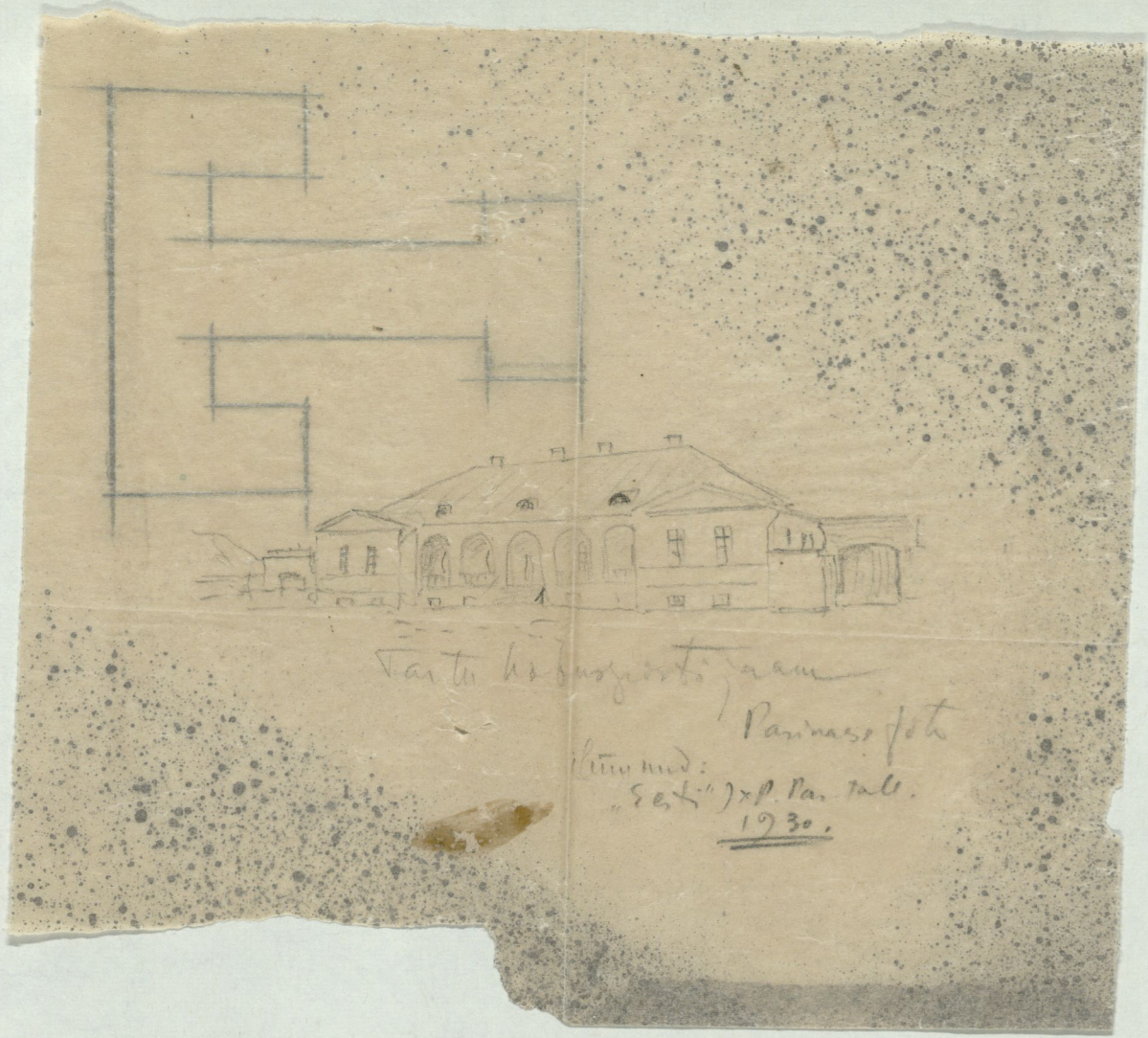
21.8.45.
Taktisereim. juures 2 kivist
faktuurat (kivi kivi ca. 1000
li) kaunistatud al. dohvate käig.
Popka koore klassikaline
kivi al. 2000 ca. 1000
almanaki muine

Kerboraj Me. v. 1945
kivi v. 1945

14.11.45.
Tartu linnavalitsuse kogu ruum 1/2
Rauaste platsi plaan 17 as.
osalt fassaad ja väita tööstus.

2. V. 45.
Tartu vanaad kasutatud Teome
mal ell, sõnakuu Lõnn Jan

Kõrgel
sõnakuu
võlvil.
(Vaadata
kuna
kõrgel
sõnakuu
me
and.)

Tartu hõbusepostijaam
 Pärnase foto
 (tüümid: "Sest") x P. Par. tall.
1930.

16. v. 1923
 Tartu luterilised Tiin

1. häe fasaad. 4 lambeja klambriklau pumbloom foto klx. loomakants teadi-komel.

2. teadusoma juhaone 6 lambeja klambriklau kivi loom. Foto olema keri!

Tartu 20.11.44.

- Aia 34 - Ihus 20 punit paleuakolme hoone.
- Aia 17 - häe klambri. mks.
- itreueli 40 häe rookoo fasaad
- gildi ja itre. t. nime hoone kammistatnd meander omamendige, kaunisti pisi me.
- kaupani 2. S. gildi rapp vöti ja möde.
- kaleri G. - Ihus klambri. mks.

PROSPECT DER STADT VESTUNG DORPT, welche der MOSCOWITISCHE ZAAR den 4 Junij belagert, beschossen, bombardirt, durch die Approchen
 unter die Stadt Werke avancirt, den 14 Julij die Bresche stürmendt angegriffen, auch dergestalt die Russische dar eingetrunge das noch an selbigz dato nach dem die
 Capitulation in beid Stadt Thor geschloß, hat sich also die Stadt ergeben. *feind* A. des feind Batteri. B. die Mortiers. C. die Approche D. die Pallisad irano. so vñ
 den Stucke ruirt und teils abgebrändt E. Werke bey de Russische Thor so der zuerst gestürmet und erobert F. die Russische pfort G. die Bresche H. die alte Dumb Kirch I. Russ Lager